YENİ BİR TOPLUMSAL HAREKET MODELİ OLARAK GÖNÜLLÜ TELEVİZYON KANALLARINDA SİYASAL BENLİĞİN SUNUMU

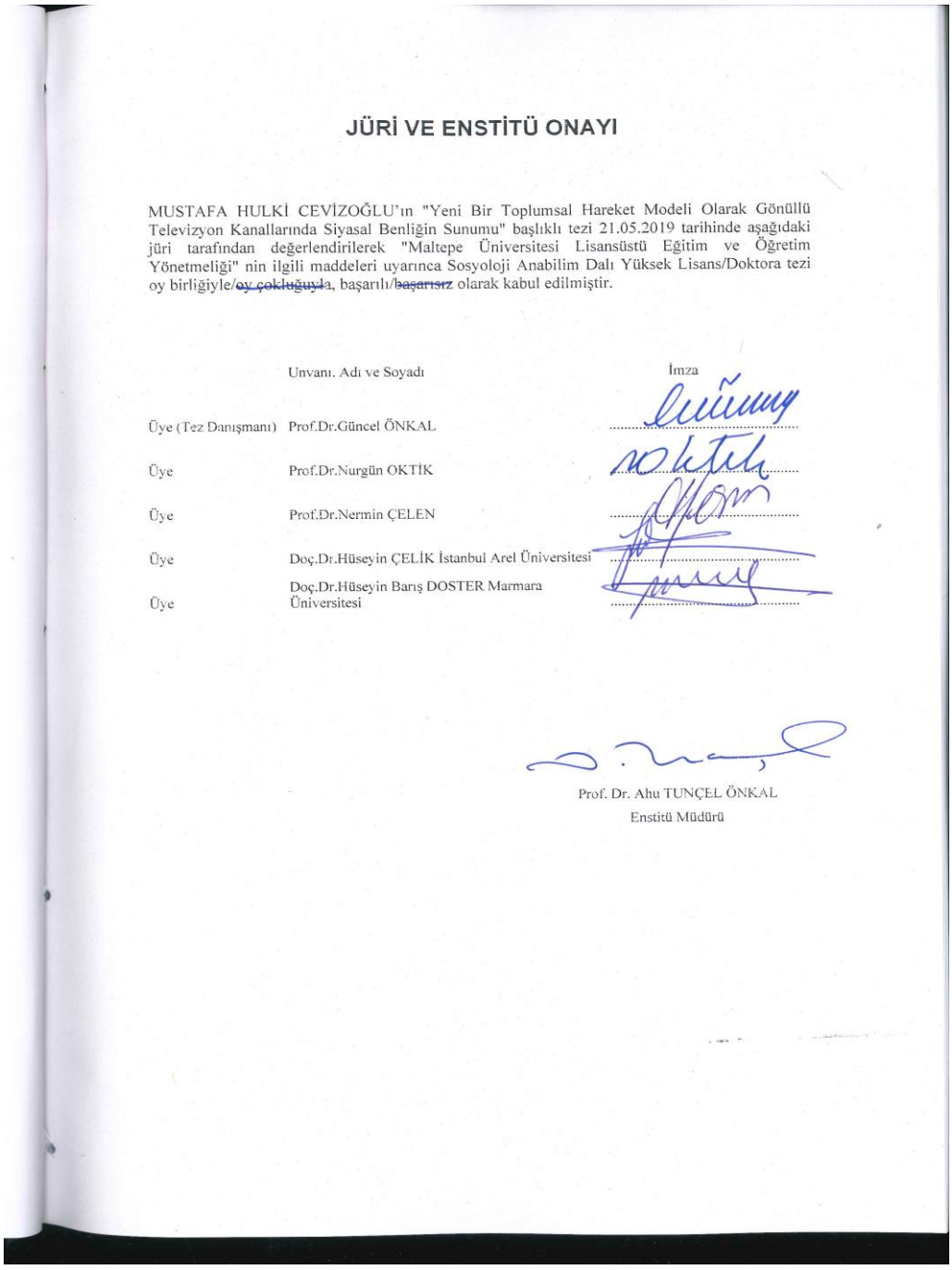
Mustafa Hulki Cevizoğlu
141154204

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Güncel Önkal

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
21 Mayıs 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

MUSTAFA HULKİ CEVİZOĞLU'ın "Yeni Bir Toplumsal Hareket Modeli Olarak Gönüllü Televizyon Kanallarında Siyasal Benliğin Sunumu" başlıklı tezi 21.05.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora tezi oy birliğiyle/~~oy çokluğuyla~~, başarılı/~~başarısız~~ olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Prof.Dr.Güncel ÖNKAL	.....
Üye	Prof.Dr.Nurgün OKTİK	.....
Üye	Prof.Dr.Nermin ÇELEN	.....
Üye	Doç.Dr.Hüseyin ÇELİK İstanbul Arel Üniversitesi	.....
Üye	Doç.Dr.Hüseyin Barış DOSTER Marmara Üniversitesi	.....

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	iii/126

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

21.05.2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(Islak İmza)
Mustafa Hulki Cevizoğlu

iii

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında değerli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan, arkadaş ve dostluğuyla da değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Güncel Önkal'a, ilgi ve önerilerini esirgemeyen Sosyoloji Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Nurgün Oktik'e, Tez İzleme Komitesi Üyesi Sayın Prof. Dr. Nermin Çelen'e ve Savunma Jürisinde yer alan değerli hocalarımız Doç. Dr. Hüseyin Barış Doster ile Doç. Dr. Hüseyin Çelik'e değerli destek ve eleştirileri için sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca, doktora eğitimim boyunca derslerinden çok yararlandığım Sayın Prof. Dr. Bahattin Akşit hocama ve beni bu doktora çalışmasına yönlendiren "ülkemizin toplumsal koşullarına" teşekkür ederim.

Mustafa Hulki Cevizoğlu

ÖZ

YENİ BİR TOPLUMSAL HAREKET MODELİ OLARAK GÖNÜLLÜ TELEVİZYON KANALLARINDA SİYASAL BENLİĞİN SUNUMU

Mustafa Hulki Cevizoğlu
Doktora Tezi
Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Programı
Danışman: Prof. Dr. Güncel Önkal
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Bu tez çalışması özellikle Manuel Castells'in kimlik, enformasyon çağı, ekonomi-toplum ve kültür çalışması ile Goffman'ın günlük yaşamda benliğin sunumu anlayışı ekseninde Yeni Toplumsal Hareketlerin niteliğini; benlik ve benliğin siyasal sunumu ile bir toplumsal hareket ve direniş modeli olarak gönüllü televizyon kanallarındaki benlik/kimlik inşası ile siyasal benliğin sunumunu incelemektedir. Çalışma, aynı zamanda, postmodern ağ toplumunda yeni toplumsal hareketlerin bir örneği olması bakımından farklı dünya görüşü etrafında izleyici kitlesine sahip dört televizyon kuruluşunun yine farklı gönüllülük uygulamaları konusundaki performansları üzerine niteliksel araştırmayı içermektedir. Araştırma bulguları, bu kanalların Yeni Toplumsal Hareketleri tetikleyici ve eyleme geçirici potansiyel taşıdıklarını ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler: Yeni Toplumsal Hareketler, Enformasyon Çağı, Postmodern Ağ Toplumu, Benlik, Kimlik.

ABSTRACT

THE PRESENTATION OF POLITICAL SELF ON VOLUNTARY-BASED TV CHANNELS AS A NEW SOCIAL MOVEMENT MODEL

Mustafa Hulki Cevizoğlu
PhD Thesis
Department of Sociology
Sociology Program
Thesis Advisor: Prof. Dr. Güncel Önkal
Institute of Social Sciences of Maltepe University, 2019

This thesis study analyzes the characteristics of the New Social Movements, self and presentation of self, alongside with construction of self / identity and presentation of political self in the voluntary-based television channels as a social movement and resistance model in the axis of especially the study of Manuel Castells regarding identity, information age, economy-society and culture and the conception axis of Goffman regarding presentation of self in the daily life. At the same time, this study includes quantitative research on the performance of four television channels having an audience with a different worldview regarding different volunteerism applications as to being an example of new social movements in the postmodern network society. The research findings revealed that these channels have a potential to trigger and into action New Social Movements.

Keywords: New Social Movements, Information Age, Postmodern Network Society, Self, Identity.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI İİİ
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI**HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.**
TEŞEKKÜR V
ÖZ Vİ
ABSTRACT Vİİ
İÇİNDEKİLER Vİİİ
TABLOLAR LİSTESİ X
KISALTMALAR Xİ
ÖZGEÇMİŞ Xİİ
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
BÖLÜM 2. SOSYAL BENLİĞİN SUNUMU 11
2.1. Bireyden Toplumsallığa Benliğin İnşası 11
2.2. Toplumsal Benlik 16
2.3. Siyasal Benlik 33
BÖLÜM 3. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER 37
3.1. Yeni Toplumsal Hareketlerin *Yeni*liği 46
3.2. Gönüllü Televizyon Modeli ve İzleyici Örgütlenmeleri ve Medyada Benliğin İnşası 57
BÖLÜM 4. ARAŞTIRMA VE BULGULAR 62
4.1. Araştırmanın Yapıldığı Televizyon Kuruluşları Hakkında Bilgi 62
4.1.1. TELE 1 Televizyonu. 62
4.1.2. TV5 Televizyonu. 62
4.1.3. Ulusal Kanal. 63
4.1.4. Halk Televizyonu (Halk TV). 64
4.2. Bulgular 64
4.2.1. Gönüllü TV'lerin *yöneticilerine* ilişkin bulgular. 64
4.2.2. Gönüllü TV'lerin *izleyicilerine* ilişkin bulgular. 75

BÖLÜM 5. SONUÇ 88
EK'LER 95
Ek 1: Derinlemesine Görüşme (DG) Çerçeve Formu 95
Ek 2: Tüm TV'lerin İzleyicilerinin Demografik Durum Tablosu (Toplu Tablo) 97
Ek 3: TV'lere Göre Yönetici DG Yanıtları Tablosu 102
Ek 4: TV'lere Göre İzleyicilerin Demografik Durumu ve DG Tabloları 104
Ek 5: Tüm TV'lerin İzleyicilerinin Demografik Durumu ve DG Tabloları (Toplu Tablo) 106
KAYNAKÇA 108

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 "Eski" ve "Yeni" Politik Paradigmaların Temel Nitelikleri 51

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
akt.	: aktaran
BM	: Birleşmiş Milletler
GONGO	: Devlet Destekli NGO
INGO	: International NGO
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MANGO	: Mafya Destekli NGO
NGO	: Non-Governmental Organizations
PETH	: Postendüstriyel TH
STH	: Sınıfsız TH
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TH	: Toplumsal Hareket
TV	: Televizyon
UNDP	: BM Kalkınma Programı
UNOPS	: BM Proje Hizmetleri Ofisi
USAID	: ABD Uluslararası Kalkınma Dairesi
YTH	: Yeni Toplumsal Hareketler

Kodlama Kısaltmaları:

T1	: Tele 1 Televizyonu
T1y	: Tele 1 Televizyonu Yöneticisi
T1i	: Tele 1 Televizyonu İzleyicisi
TV5	: TV5 Televizyonu
TV5y	: TV5 Televizyonu Yöneticisi
TV5i	: TV5 Televizyonu İzleyicisi
UK	: Ulusal Kanal Televizyonu
UKy	: Ulusal Kanal Televizyonu Yöneticisi
UKi	: Ulusal Kanal Televizyonu İzleyicisi
Halk	: Halk Televizyonu
Halky	: Halk Televizyonu Yönetici
Halki	: Halk Televizyonu İzleyicisi

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa Hulki Cevizoğlu

Sosyoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim Dalı*
Y.Ls.	1988	Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı
Ls.	1980	Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi Anabilim Dalı
Lise	1976	Demetevler Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
1994 -	TV kurucusu, yöneticisi ve Ceviz Kabuğu Programı yapımcı ve sunucusu. HBB, Kanal 6, Show, ATV, Star, Kanaltürk, Ulusal Kanal ve KRT.
1981 -	Gazeteci-Yazar. Hürriyet, Akşam, Sabah, Yurt ve Yeniçağ Gazeteleri

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
1981 - Üye:	Türkiye Gazeteciler Cemiyeti-İstanbul.

Alınan Burs ve Ödüller

Yıl	*Burs/Ödül*
1981 -	100'den fazla "Yılın Gazetecisi" Ödülü
1986 -	Başbakanlık Basın Yay. Enf. Gn. Mdlğ. Yurtdışı Eğitim Bursu

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

1981 -	48 adet yayınlanmış kitap, 1000 adet canlı yayınlanmış TV programı ve 900 civarında köşe yazısı.

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı	: Tirebolu, 1958 Cinsiyet: E
Yabancı diller	: İngilizce (İyi); Japonca (Az)
GSM / e-posta	: 0542-419 19 11 / hulkicevizoglu@cevizkabugu.com.tr

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Toplumsal hareketler klasik tanımlamasında yer aldığı şekliyle çok sayıda kişinin katıldığı, bir değişim yaratmayı ya da değişime engel olmayı amaçlayan, devrimci-siyasal-dinsel-alternatif veya direniş odaklı, amaç ve yöntemleri bakımından birbirinden farklı özelliklere sahip, geniş ölçekli, kendiliğinden oluşan ve "gönüllülük" temeline dayalı postmodern toplumun ürünü hareketlerdir. Ancak günümüz "yeni" toplumsal hareketler "toplumsal roller", "iletişim ağları" ve "örgütlenmeler" altında oluşturan parçalar olarak karşımıza çıkar.

Problem

Bu çalışmanın konusu "Yeni Bir Toplumsal Hareket Modeli Olarak, Gönüllü Televizyon Kanallarında Siyasal Benliğin Sunumu"dur. Bu bağlamda bir yanıyla yeni toplumsal hareketlerin bir örneği olması bakımından gönüllü televizyon kanalı özelinde siyasal benliğin sunumu inceleme nesnesi kılınmıştır. Çalışma, "Yeni Toplumsal Hareketler" (YTH) temelinde, gönüllülük esasına göre çalışan ve bu ne nedenle "gönüllü televizyon kanalları modeli" olarak adlandırdığımız televizyon kanallarında "siyasal benliğin sunumunu" ve farklı dünya görüşü etrafında izleyici kitlesine sahip dört (4) TV kuruluşunun, yine farklı gönüllülük uygulamaları konusundaki performansları üzerine niteliksel araştırmayı içermektedir.

Tezle ilgili yapılan literatür taramasında "Yeni Bir Toplumsal Hareket Modeli Olarak, Gönüllü Televizyon Kanallarında Siyasal Benliğin Sunumu" konusunda daha önce bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Gerek YÖK Tez Merkezi'ndeki taramada gerekse diğer taramalarda, tez başlığıyla ilgili kayıtlı hiçbir Yüksek Lisans ya da Doktora tez çalışması bulunamamıştır.

Tez çalışmasının problematik yaklaşımı, özellikle Manuel Castells'in kimlik, enformasyon çağı, ekonomi-toplum ve kültür çalışmaları ile Goffman'ın günlük yaşamda benliğin sunumu çalışmasına dayanmaktadır. Manuel Castells, postmodern ağ toplumlarında kimlik ve kimliğin inşası, etnik çözülmeler, yeni küresel düzene karşı oluşan toplumsal hareketler, oluşan ağlar içindeki siyaset alanı olarak medya siyaseti,

yeni küresel düzene karşı meydan okuma ve direnişlerin anlamı ve demokrasi krizini incelemektedir. Castells, yeni toplumsal hareketler ile medyanın yanı sıra çevre, kadın, barış ve eğitim alanındaki hareketler ile sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ele almaktadır (Castells, 2013).

Bu bağlamda yeni toplumsal hareketler, eski toplumsal hareketlerden farklı olarak sınıf temelli değil kültür temellidir. Hareketlerin içinde yalnızca işçi sınıfı değil her kesimden insanlar yer almakta, kolektif bir kimlik sergileyerek otorite ve iktidarların tahakkümüne, yaşam tarzına ilişkin dayatmalarına direniş göstermektedirler. Yeni toplumsal hareketler içinde yer alan insanlar; çevre, yaşam tarzı, demokrasi, eğitim, insan hakları, cinsel özgürlükler vb. kültürel konular etrafında hareket etmekte ve direniş sergilemektedirler. Bu hareketlerin bir merkezi ve lideri yoktur. Yani merkezsiz ve örgütsüz bir yapı içindedirler. Bu, resmi ilişkilerden uzak, kişisel özerklik ve kimliğe dayalı olduklarını da göstermektedir. İktidar ve otoriteyi protesto etmenin yanı sıra teknoloji ve sermayeye de karşı çıkabilmektedirler. Egemen kültür nereden gelirse gelsin, onun açık ya da örtülü davranış, norm ve değer taşıyıcısı dayatmalarına muhalefet etmektedirler. Dayatmalara karşı kendi kimlik taleplerini ileri sürmektedirler.

"Gönüllülük" esasına dayalı yeni toplumsal hareketlerin en büyük özelliklerinden biri de "şiddetsiz" olmasıdır. Bu direniş, enformasyon çağına özgü postmodern haberleşme ağlarını yani internet başta olmak üzere bilgi teknolojilerini kullanarak örgütlenmektedir. Yeni toplumsal hareketler, yeni bir sosyolojik inceleme alanı yaratmakta ve farklı toplumsal güçleri inceleme alanına almaktadır.

Tez çalışmasının ikinci boyutunu "*siyasal benliğin sunumu*" oluşturmaktadır. Siyasal benliği anlayabilmek için önce benlik ve kimlik konularına açıklığa kavurturmak gerekmektedir. Benliğin sunumu konusunda özellikle Kanadalı sosyolog Erving Goffman tarafından yapılmış çalışmalar mevcuttur. Goffman, benlik konusunda hepimizin "*toplumsal izleyicilere*" tiyatro sahnesindeki "*aktörler*" gibi, önceden yazılmış senaryolar uyarınca "*performanslar/icraatlar*" sunduğumuzu söylemektedir (Goffman, 2014a). Kanadalı sosyolog Erving Goffman (1922-1982), Amerikan sosyolojisinin 20.yy'daki en önde gelen isimlerinden birisi ve Chicago Okulu'nun son önemli düşünürüdür. Sembolik etkileşimci Goffman, çalışmalarında, benliğin, bir anlamda ayinsel görünüm sergileyen (ritüel) rollerinin çift olduğunu ileri sürer. Bunlar,

sembolik etkileşim akımının temel özelliklerine bağlı olarak, doğal biçimde, toplumsal/sosyal ilişkiler tarafından belirlenmektedir. Toplumsal ilişkiler ise sembolik nitelik taşımakta, ilişki ve anlamlar başta dil olmak üzere simgeler tarafından taşınmaktadır. Aslında bu görüşler tümüyle Goffman'a ait değildir ama o bu konuyu derinlemesine geliştirmiş ve sistemleştirmiştir. Yaşamın bir tiyatro olduğu çok eski çağlardan bu yana dile getirilmiştir. Konunun sosyolojide ele alınması yeni sayılabilir. Goffman'ın kuramındaki unsurlar oyuncular, seyirciler, sahne, ön bölge, arka bölge, takım, vitrin, idealize etme, dramatik canlandırma (dramaturji) ve performanstır. Bizim rollerimizi izleyenler (seyirciler) bir anlamda "ötekilerdir." İnsanlar, ötekilere benliklerini sergilerken (sunarken), toplumsal ilişkide bulundukları gibi, aynı zamanda bireysel olarak da varoluşlarını gerçekleştirmektedir.

Sembolik temsiller, takım halinde toplu/kolektif temsillere de dönüşebilmekte veya ikisi aynı anda olabilmektedir. Bu temsiller/sunumlar beraberinde bir maliyet de getirmektedir. Yüksek statüdeki kişiler bu konuda daha çok enerji harcamak ve daha büyük maliyetler ödemek durumundadır. Goffman'ın kuramındaki kavramlar politik yaşamla da örtüşmektedir. Yaşamın her alanında gördüğümüz "*politik/siyasal benlik*" sınırsız biçimde ve sınırsız alanda "sunulmaktadır." Onun kuramında yer alan aktör, performans, sahne, tören, damgalama, ön bölge, arka bölge, izleyici, dekor ve utanç gibi kavramlarının politikadaki karşılıkları politikacı, politika, meclis ve her yer, politik damgalama, seçmenler, yenilgidir.

İnsanların üstlendiği roller, içinde bulundukları koşullara göre değişim göstermekte, başka bir anlatımla, içinde bunulan koşullara ve durumlara göre farklı roller üstlenilmektedir. Bunları "zorunlu roller" ve "doğal roller" olarak ikiye ayırmak mümkündür. Çünkü karşımızdaki "toplumsal izleyicilere" karşı başka, "bireysel izleyicilere" karşı ise daha başka benlikler sunulmaktadır. Goffman'daki "rol mesafesi" kavramı da burada karşımıza çıkmaktadır. Yaşamın doğal akışı içinde, ilişki ve etkileşimde bulunduğumuz insanların bize olan yakınlıklarına göre (aile bireyleri, akrabalar, apartman ve mahalle komşuları, uzak arkadaşlar, iş yerindeki arkadaşlar, komusal alanda karşılaştığımız insanlar, iş yaptığımız ya da işini yaptığımız insanlar yani satıcı ya da müşteri olduğumuz durumlar) mesafeler belirleriz. Sunduğumuz performanslar, fiziki-duygusal-ilişkisel yakınlıklara göre farklılaşmaktadır. Özel

yaşantıdaki doğal rollerimizin (örneğin babalık rolü) "rol mesafesi" ile kamusal ilişkideki zorunlu rollerimizin (örneğin müdürlük rolü) "rol mesafesi" birbirinden farklı olmaktadır.

Konumuzun bir boyutu olan "siyasal benliğin sunumu", kurumsal ve bireysel olarak, resmi ya da gayri resmi (buna sivil de diyebiliriz) olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, siyasal partiler ve üyelerinin sahip oldukları siyasal benlikler, sivil boyutuyla STK'larda da (Sivil Toplum Kuruluşlarında) sunulmaktadır. İnceleme kapsamımızdaki gönüllülük temeline dayalı televizyon kuruluşları, savundukları siyasal görüşler doğrultusunda performanslar sergilemektedirler.

Amaç

Tezin amacı, yeni bir toplumsal hareket modeli olarak bazı gönüllü televizyon kanallarında inşa edilen kimlik, direniş örgütlenmesi ve siyasal benliğin sunumunu incelemek, bu kuruluşlardaki toplumsal örgütlenmenin amaç ve yöntemlerini, siyasal benliğin sunumunu ve performanslarını ölçüp, yeni katkı ve bulgularla sosyoloji alanına katkı yapmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla özellikle yeni toplumsal hareket modelinin uygulanmasını ve siyasal benliğin sunumu ele alınmaktadır. Siyasal ve toplumsal örgütler (özellikle medya örgütlenmelerindeki) benliğin sunumu böyle bir tez çalışması yapılmasına neden olmuştur.

Önem

Gündelik yaşamdaki benliğin sunumuna ilişkin çalışmaların mevcut olmasına karşın, *siyasal benliğin* türleri ve sunumu konusundaki çalışmalar ve bunların yeni toplumsal hareketler kapsamına girip girmediği ve özellikle televizyon kuruluşlarındaki yansımaları konusundaki araştırmalar eksiktir. Siyasal ve toplumsal örgütler (özellikle medya örgütlenmelerindeki) benliğin sunumu böyle bir tez çalışması yapılmasına neden olmuştur. Bu çalışma, "*insani benlik*" ile "*siyasallaşmış benlikler*" arasındaki ortak ve ortak olmayan noktaları ortaya koyması, üzerinde inceleme yapılmamış olan "*siyasal benliğin sunumu*"nu kuramsal incelemenin yanı sıra pratikteki uygulamalarını (yansımalarını) alan araştırması ile incelemesi ve sosyolojiye yeni katkı yapmayı amaçlaması bakımından önemlidir.

Bu çalışma, yeni toplumsal hareketlerin niteliğini, bir toplumsal hareket ve direniş modeli olarak gönüllü televizyon kanallarında benlik/kimlik inşası ve siyasal benliğin sunumunu, bireysel ve kolektif benlik yapılarını kuramsal olarak incelemektedir. Bunun yanı sıra, yeni bir toplumsal hareket (YTH) modeli oluşturan gönüllülük yapısı taşıyan bazı televizyon kanallarında "*siyasal benliğin sunumu*"nun pratikteki uygulamalarını (yansımalarını) alan araştırması ile inceliyor olması ve ulaştığı bulgular bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Varsayımlar

Gönüllülük esasına dayalı televizyon kanallarının yaptığı yayınlar da, yeni toplumsal hareketler kapsamı içinde midir? Yoksa bu kanallar yalnızca ekonomik sıkıntıları aşabilmek için mi bu yöntemi denemektedirler? Bu çalışmanın temel varsayımı; farklı toplumsal roller üstlenen, siyasal benlikler sunan, otorite karşısında direniş sergileyen gönüllü televizyon kanallarının yeni toplumsal hareketlerin birer örneği olduğudur. Gerek Manuel Castells'in *Yeni Toplumsal Hareketler* kuramı ve gerekse Erving Goffman'ın *Benliğin Sunumu* kuramının gönüllü televizyon kanallarınının yayınlarında görüldüğü varsayılmaktadır. Bu çalışmada, bu kuramlar alan araştırması ile denenmekte ve elde edilen bulgular ışığında sonuçlara varılmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmacının, ideal gördüğü ve normal olarak yapmak isteyip de, çeşitli nedenlerle vazgeçmek zorunda kaldığı şeyler araştırmanın sınırlılıklarıdır. Bunlar, "en uygungörülen koşullardan sapma" dır; bu ideal koşullar, bazen araştırmacının kontrolü ve etki alanı dışında olduğu, bazen de fayda-maliyet açısından pratik olmadığı için gerçekleştirilemeyebilir (Karasar, 2014: 73). Araştırmanın sınırlılıklarını oluşturan güçlükler ve buna bağlı olarak etik konular şöyle özetlenebilir. Başlangıçtaki "kısmî" güçlük olarak uygun katılımcı bulanamamış ancak bu sıkıntı çok kısa süre içinde giderilmiştir. Ancak, kimi kanalların (Halk TV ve Ulusal Kanal) yöneticileri ketum bir davranış sergilemiştir. Daha çok yönetici ile görüşülememiş olması ve bütçe konusundaki sorulara net yanıt alınamamış olması araştırmanın sınırlılıkları içindedir.

Araştırmaya katılacak kişilerin tüm sorunlarını dikkatle cevaplamak ve etik kurallara titizlikle uymak niteliksel verinin kalitesini arttırmak açısından çok yararlıdır (Kümbetoğlu, 2012: 104). Bu ilke dikkate alınarak, etik değerleri ihlal etmemek için, görüşme yapılan tüm katılımcılara araştırmanın içeriği, amacı, görüşmenin ayrıntısı, nerede nasıl kullanılacağı gibi açıklayıcı bilgiler sözlü olarak görüşme öncesi verilmiştir. Adlarının kullanılması ve ses/görüntü kaydı için izinleri istenmiştir. Katılımcılar kayıt ve adlarının kullanılmasını istememiş, buna saygı duyulmuş ve araştırma metninde ad yerine kodlar kullanılmıştır. Etik açıdan katılımcıların meraklarını gidermek, rahat konuşmalarını sağlamak için sordukları araştırma kapsamındaki sorulara samimiyetle cevap verilmiştir. Ayrıca, görüşmelerde kişiselleştirmelerden, yönlendirmelerden ve müdahalelerden uzak durulmuştur.

Tanımlar

Castells'in ve Goffman'ın kuramlarını esas alan tez çalışması hakkında genel bir bakış açısı verecek kavramsal terimler şunlardır: Yeni Toplumsal Hareketler, Enformasyon Çağı, Postmodern Ağ Toplumu, Benlik, Kimlik ve Direniş. Çalışmayla ilgili genel bir düşünce (algı çerçevesi) oluşturması açısından temel tanımlar şöyle açımlanabilir.

Yeni toplumsal hareketler: YTH, sınıfsal eski toplumsal hareketlerden farklı olarak sınıfsız; kültür ve kimliğe dayalı; ister devlet ister sermaye ve isterse teknoloji kökenli olsun her türlü tahakküme/otoriteye ve küreselleşmenin dayatmalarına karşı kolektif bir meydan okuma; şiddet içermeyen; belli bir merkeze ve örgütsel yapıya dayanmayan; yaşamın tüm alanlarında talepleri olan "projeler çoğulluğu" ("tuvali") (Castells, 2013: 215) şeklindeki sivil toplum hareketleridir.

Enformasyon çağı ve postmodern ağ toplumu: Önceleri endüstri sonrası çağı olarak adlandırılan enformasyon çağı kavramı bugün bilişim çağı, internet çağı, bilgi çağı, bilgisayar çağı ve iletişim çağı gibi farklı adlarla da anılmaktadır. Bilgisayar ve internet kullanımı veri ve bilgi akışında bireyler, kurumlar ve ülkeler arasında büyük bir değişime neden olmuş, zaman ve mekâna bağımlılığı yok etmiş, mesafeleri ortadan kaldırmıştır. Toplumlar internet üzerinden bilgi ağlarıyla birbirine bağlandığı için bir postmodern ağ toplumu oluşmuştur.

Benlik ve *kimlik*: Benlik ve kimlik hem sosyolojinin hem de psikolojinin en önemli ortak kavramlarındandır. Ancak, bu iki kavram pek çok yerde, pek araştırmacı tarafından birbirine karıştırılmakta ya da birbirinin yerine kullanılmaktadır. Çalışmamız için ayrıntılı biçimde incelenen bu iki kavramı özetle şöyle tanımlamak mümkündür. Benlik; bilinç düzeyinde tanımladığımız imgesel yapımız ve zihinsel şemamızdır. Kendimizi diğerlerinden (öteki'den) ayırdığımız ve algıladığımız bütünlüğümüzdür. Bu bütünlük algımızın içine, bedensel ve zihinsel özelliğimiz, davranışlarımız, inançlarımız ve kendimize ilişkin tüm düşüncelerimiz dâhildir. Kimlik ise, toplum tarafından inşa edilen, toplumsal rollerin ve içinde yaşanılan kültürün bir ürünüdür.

Direniş ve *direniş kimliği*: Direniş, yeni toplumsal hareketlerin tanımında da yer aldığı üzere her türlü otorite tahükkümüne karşı çıkma, meydan okuma davranışıdır. "Toplumumuzdaki en önemli kimlik-inşası tipi bu olabilir" (Castells, 2013: 16). Direniş kimlikleri sivil toplum kuruluşları tarafından inşa edildiği gibi YTH'de karşımıza çıktığı biçimde örgütsüz bireyler tarafından da oluşturulurlar. "Kültürel cemaatler" (Castells, 2013: 93), yeni direniş kimliğinin başlatıcıları olarak da görülmektedir.

Ayrıca, benlik ve toplumsal hareketler çerçevesinde Foucault'nun *iktidar, otorite* ve *özne*; Baudrillard'ın *kitle, sessiz çoğunluk, iktidar* ve *simülasyon* kavramları; Touraine'in *özne, modernlik* ve t*oplumsal hareketler, bireyin aktör olarak varoluşu ve otoriteryenliğe karşı mücadelesi* gibi kavramlar da çalışmada işlenmektedir.

Yöntem

Niteliksel Araştırmanın tümü *saha araştırması* şeklinde gerçekleşmiştir. Bu çalışmada *Derinlemesine Görüşme* (DG) yöntemi uygulanarak toplam otuz dokuz (39) "katılımcı" ile görüşülmüştür.

*Saha araştırması, "*kendi gündelik yaşantılarının doğal akışında hareket eden insanların incelenmesi"dir ve "saha çalışanı ötekilerin nasıl yaşadığı, nasıl konuşup nasıl davrandığı ve onların neyi cezbettiği ve üzdüğü hakkında ilk elden bilgi edinmek için onların dünyalarına doğru bir maceraya atılır" (Akt.: Neuman, 2014: 541). Ayrıca, uygulayıcılarının, gözlemlenen etkinliklerin o etkinliklerde bulunanlar için ne anlama geldiğini anlamaya çalıştığı bir inceleme yöntemi olarak da görülür.

Niteliksel araştırmalarda kullanılan *derinlemesine görüşme (*DG) tekniği, sosyal yaşamdaki "görünür birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır; derinlemesine görüşme araştırılan konuya odaklanan" bir tekniktir (Kümbetoğlu, 2012: 72). Böylelikle bireylerin görüş düşünce ve değerlendirmelerini bir araya getirerek veri oluşturmayı amaçlayan etkin bir tekniktir (Kümbetoğlu, 2012: 72). Kümbetoğlu'nun, Seale'den aktardığına göre, derinlemesine görüşmede, anlamlara, niyetlere beklentilere bakarak, bireylerin dünyalarını nasıl oluşturdukları, dış dünyaya ilişkin algıları ile kendilerini kuşatan sosyal çevreyi nasıl değerlendirdikleri ortaya konabilir (Kümbetoğlu, 2012: 72).

Bu çalışmada da, yeni toplumsal hareketler kapsamında, gönüllülük temelli "görünen" dört televizyon kuruluşunun yapısını bütüncül biçimde anlamak, ayrıntıları kavramak için veriler toplanmıştır. Veri toplamak için önce "rehber soru formu" düzenlenmiştir. Rehber formlar, görüşme sırasında unutulması mümkün olabilecek soruları hatırlamaya yaramaktadır. Bunlar, görüşme sürecinde görüşmecinin başvuracağı bir kontrol aracıdır (Kümbetoğlu, 2012: 75). Görüşmeler için uygulanan *Form EK 1'de* gösterilmektedir.

Bu tür görüşmelerde temel olarak altı çeşit soru grubu vardır 1- Demografik Sorular, 2- Deneyim/Davranış Soruları, 3- Fikir/İnanç Soruları, 4- Bilgi Soruları, 5- Duyumsal Sorular (akt.: Kümbetoğlu, 2012: 84). Bu çalışmada, gönüllü izleyicilere temel olarak demografik sorular, deneyim/davranış soruları ve fikir/inanç soruları sorulmuştur.

Demografik sorular doğum yeri, yaş, eğitim, medeni hali, araştırmanın gerçekleştiği dönemdeki işi, hane büyüklüğü gibi sorulardır. Deneyim/davranış soruları kişilerin yaptıkları veya yapmış oldukları hakkındaki sorulardır. Deneyimlerin, davranışların, hareketlerin, faaliyetlerin tanımlanması için sorulur. Fikir/inanç soruları ise, kişilerin dünya görüşlerini, düşünce dünyalarını, inandıkları çeşitli hususlar hakkındaki açıklamalarını, o güne değin var olan düşüncelerini ve birikimlerini belirli bir konudan hareketle anlamak için sorulur (Kümbetoğlu, 2012: 85). Bu çalışmada TELE 1 Televizyonu, TV5 Televizyonu, Ulusal Kanal ve Halk TV gibi medya kuruluşlarının izleyicilerine sorulan "demografik sorular" doğum yeri, yaşı, cinsiyeti,

araştırmanın gerçekleştiği dönemdeki işi, ekonomik durumu ve yaşadığı yer (ikametgâhı) olmuştur. "Deneyim/davranış soruları" o kanalı izleme nedeni, izleme süresi ve yalnız mı izlediği gibi sorular olmuştur. Dünya görüşlerini anlamak için de sorulan "fikir/inanç soruları" da kanal ile siyasal yakınlıkları, izleme nedeninin siyasal olup olmadığı ve diğer izleyicilerle aralarında ortak etkileşim (sosyalleşme) olup olmadığı olmuştur. Yöneticilere ise, yayın politikaları, gönüllülük uygulamasının esasları, gönüllülük gelirlerinin toplam gelirleri içindeki payı, gönüllülerin hakları, vakıflaşma uygulamasının var olup olmadığı, gönüllülük uygulamasını katılımcı demokrasi örneği olarak görüp görmedikleri, izleyiciler ile kanal arasında siyasal bağ olup olmadığı ve gönüllü televizyonların geleceği sorulmuştur.

Görüşülen 39 kişiyle ilgili bilgiler "Tüm TV'lerin İzleyicilerinin Demografik Durum Tablosu (Toplu Tablo)" başlığı altında ayrıntılı olarak Ek 2'de verilmiştir.

Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırma evreni ve örneklemi dört medya kuruluşunun toplam yedi (7) yöneticisi ile "gönüllülük uygulamasına" katılan izleyicilerden oluşmaktadır. Burada, yaşa ve cinsiyet gibi özel ayrımlara gidilmemiştir. Her bir kuruluşta en az yedi (7) kişi (izleyici) olmak üzere toplam otuz iki (32) kişiyle (izleyiciyle) Derinlemesine Görüşme (DG) yapılmıştır. *Görüşülen yönetici ve izleyici toplamı otuz dokuz (39) olmuştur*. Bu örneklem büyüklüğü, benliğin sunumu ve siyasal benliğin sosyolojik analizini yaparken incelenen medya kuruluşlarının performanslarını ölçmeye yeterli bir büyüklüktür.

Verilerin Toplanması, Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Veri, henüz "*işlenmemiş kanıtlar*"dır. Örneğin, bir nesnenin rengi, ağırlığı, yaşı; bireyin belli bir konudaki görüşleri, tutum ve davranışları birer veridir. Araştırmada veri denince, araştırma amacını gerçekleştirmek (karar verebilmek) için gerekli olan kanıtlar akla gelir. Bu kanıtların ne olacağı ve nerelerden sağlanacağı, araştırma planlanırken kararlaştırılır. Veri, duyu organlarına dayalı olarak elde edilir. Araya girebilecek araçlar, bu gerçeği değiştirmez. O halde veri, *gözlenen ve kaydedilen* "*şey*"dir (Karasar, 2014: 132).

Araştırmada, televizyon yöneticileri ve izleyicilerinin gönüllülük konusundaki görüşleri, tutum ve davranışlarını ölçmek için, görüşme öncesi uygun soru (görüşme, mülakat) formu geliştirilmiştir. Görüşmelerde, katılımcıların yaş ve eğitim düzeylerine bakılmamış, görüşmelere başlamadan önce, ses veya kamera kaydı almak için onaylarına başvurulmuştur. Katılımcılar kayıt alınmasını ve adlarının açıklanmasını istememişlerdir. Bu nedenle "kodlama" yoluna gidilmiştir.

Görüşmelerde görüşülen kişilerin özellikleri ayrıntılı olarak Ek 2'de sunulmaktadır. Her görüşme sonucunda elde edilen veriler ve bilgilerin "veri analizleri" yapılmıştır. Daha sonra, tüm görüşmelerin içerikleri "sonuç" bölümünde yeniden analiz edilmiştir. Görüşmeler için uygulanan Form EK 1'de gösterilmektedir. Görüşülen 39 kişinin özellikleri ayrıntılı olarak Ek 2'de verilmiştir.

BÖLÜM 2. SOSYAL BENLİĞİN SUNUMU

2.1. Bireyden Toplumsallığa Benliğin İnşası

Bireyden toplumsallığa benliğin inşası Hunt, Touraine, Jasper, Giddens, Goffman, Castells ve Melucci'nin düşünceleri üzerinden benlik ve kimlik hakkındaki belirsizliğe vurgu, iki kavram arasındaki karmaşa, özne-benlik ilişkisi ve bireysel benliklerin oluşturduğu toplumsal benlik kavramı eksenindeki açıklamaları bağlamında burada ele alınacaktır. Ancak, görülmektedir ki, sosyologlar arasında tanım birlikteliği yoktur. Benliğin, kimliğin, özne olmanın bireysel ve toplumsal tanımlarında anlaşma sağlayamamışlardır. Bu tanımlar arasında büyük farklılıklar vardır. Tanımlamalar bilimsellik sınırını aşarak felsefe alanına kaymaktadır. Öyle ki, yaratılan "bulanıklık" içinde birinin benlik olarak tanımladığı kişi/varlık, diğerleri için özne olmuş, bir başkası için özne kimlik olmuş, birinin kimlik dediğine diğeri kişilik demiş ve örneğin Foucault "öznenin ölümünü" ilan ederken, Touraine "benliği öldürmüştür." Hunt da, bu kavramların her düzeyde iç içe girmesinden dolayı bir görüş bulanıklığının ortaya çıktığını vurgular (Hunt, 2018: 107).

Lynn Hunt *Küresel Çağda Tarih Yazmak* kitabında (2018), benlik ve kimlik hakkındaki belirsizlikleri vurgular ve bu nedenle bir benlik tarihi yazmanın çok zor olduğuna atıfta bulunur. "*Bedene sahip olma duygusu, eylemde faillik ve düşünümsellik kapasitesidir*" şeklinde benliği tanımlayan Hunt, benliğin bir bedene gereksinim duyduğunu, kararların beyinler tarafından değil "bedenlenmiş benlikler" tarafından alındığını (Hunt, 2018: 108), "*kimlik, faillik ve benliğin* beyin, beden ve dünya arasında var olan sürekli değişen süreçlerden oluştuğunu" (Hunt, 2018: 115) söyler. Öte yandan, Hunt'a göre, toplumsal değişimin temelinde bireysel benlikler vardır yani bir anlamda bireysel benlikler toplumsal değişimi inşa eder. Toplum ve benlikler arasındaki ilişki çift taraflıdır ve birbirlerini şekillendirirler (Hunt, 2018: 116). Hunt Fransız Devrimi'nden hareketle, toplumsal hareketlerde öngörülemeyen niyetlerin harekete dönüştüğünü ifade eder, "Bireyler üzerine yoğunlaşan bir yorumlama, böylesi bir kolektif yapı içinde yer almanın, dâhil olan bireylerin hislerini ve kararlarını hangi

şekillerde başkalaştırdığını öne çıkarabilir" diyerek, "geçici toplanmaların" somatik deneyimlere yol açtığına dikkati çeker (Hunt, 2018: 117).

Hunt bir yandan toplumun "üst üste binen öznelerarası" (Hunt, 2018: 116) bir yapı olarak "benliklerden oluştuğunu" (Hunt, 2018: 100) söylerken, öte yandan "bireysel benlik ve sekülerleşmeile birbirine sıkıca bağlı olduğu" nu vurgular (Hunt, 2018: 99). Ona göre "[…]aynı zamanda bireysel kimlik ve eylem, toplumsal ve kültürel belirlenimlerin yatağında dövülmüştür. Görünen o ki, birey toplumsal kontrole karşı direnemez haldedir" (Hunt, 2018: 101).

Bu noktada karşımıza, iç içe giren bireysel benlik-toplum ilişkisinin sonucu olarak toplumsal varoluş konusu çıkar. Bireysel benliklerden oluşan toplumun geleceği var mıdır? Toplum bireysel benliklerden oluşuyorsa ve bireysel benlikler önem yitiriyorsa, bunun doğal sonucu olarak toplumlarda atomize oluyor demektir. Çünkü, kendisini oluşturan ögelerinin önemini yitirdiği bir bütün de (toplum) kaçınılmaz biçimde önemsizleşecek ve dağılacaktır. Bu aşamada, Touraine'in "Ben'in çözülmesi *toplum* fikrinin yok olmasıyla koşuttur" (Touraine, 2018: 342) değerlendirmesi öne çıkmaktadır. Alain Touraine, Foucault'nun "öznenin ölümü" ifadesini çağrıştıracak biçimde, ben'i öldürüp onun yerine "özne" kavramını koyar (Touraine, 2017b: 73).

Touraine'e göre özne, kendisini "toplumsal varlık olarak yok ederek" (Touraine, 2017c: 172) ve bilinçli biçimde toplumun geleneklerine bağlı olarak inşa edebilir (Touraine, 2018: 342). O, "Özne'nin bir Ben olmadığını" (Touraine, 2018: 342) söyler :

> Ben, iletişim dünyasında konumlanır; hâlbuki özne, Özne/Ben eylem dünyasının, yani maddi ve toplumsal çevrenin değiştirilmesinin merkezinde yer alır. George Herbert Mead'in (…) Kendi'yle Ben'i birbirinden ayırmadaki güçlüğü de buradan kaynaklanır. Ben, "ötekilerin tutumlarının, kişinin kendisi tarafından üstlenilen örgütlü bütünlüğü"dür, hâlbuki Kendi, Özne/Ben'in tepki göstereceği Öteki'nin tamamlayıcı bir biçimde kabulüyle oluşur. Ben'le Kendi'nin birlikteliği kişiliği oluşturur. (…) Özne/Ben Ben'den, Ben tarafından içselleştirilmiş toplumsal normlara olumlu ya da olumsuz tepki gösterebilme özgürlüğüyle ayrılır (Touraine, 2018: 339).

Ona göre benin parçalanması, kendi (*self*) dediği benliğin özne olan benden daha çok uzaklaşması anlamına gelir (Touraine, 2018: 338). Touraine'in özne (*Özne/Ben*) adını verdiği şey, "*bireyin kendi kimliği üzerine düşünmesi*"dir (Touraine, 2018: 347).

Touraine, benin yerine özneyi koyar ama bu özne de sağlıklı değildir. Çünkü onun öznesi, zevk arayışı içindedir ve bu düşkünlük onu tehdit eder ve özneyi esir eder. Tehdit aynı zamanda tüketim/kitle toplumundan da kaynaklanır.

Touranie, *Modernliğin Eleştirisi*'nde, "özne/ben"in nasıl mevcut olduğuna değinirken, biraz daha farklı aşamaya gelir. Öznenin toplumla iç içe ve ona bağlı olduğunu söylerken, öznenin varlığını sürdürebilmesi için onu toplumdan uzaklaştırmaya çalışır; çünkü, yukarıda vurguladığımız gibi, iç içe olduğu toplum özneyi tehdit ediyorsa, özne kendisini bu tehditten korumalıdır. Bunu da "Ancak bu toplumsal rollerden koparak ya da uzaklaşarak" yapabilir(Touraine, 2018: 346).

Benlik ve kimlik konusunu çalışan neredeyse tüm düşünürler farklı bakış açılarından farklı tanımlar yapmışlardır. Bunların bir kısmının kavramları "tanımlamak" yerine, kavramlar üzerinde "felsefe yapmayı" yeğlediğini söyleyebiliriz. Toplumbilim (sosyoloji) ve psikolojinin ortak kavramlarından olan benlik ve kimlik kavramları üzerinde filozof ve insanbilimciler de (antropologlar) kafa yormuş ama bunun sonucu fikir birliği değil düşünce dağınıklığı olmuştur. Bu gerçekliği kendi anlatımlarında da görmekteyiz. Örneğin Frankfurt Okulu ve diğer postmodern kuramcılara göre de kimlik, "özerk, kendini kuran özne; modern bireylerin, bir bireycilik kültürünün başarısı iken, toplumsal süreçler ve rasyonelleşen, bürokratikleşen, dolayımlanan ve tüketicileşen bir kitle toplumu yüzünden parçalanmakta ve gözden kaybolmaktadır" (İmançer, 2012: 243). Örneğin, Touraine, "kimlik kavramının çok karışık ve tehlikeli olduğunu" (Touraine, 2017a: 217) söylerken, Hunt ise, sosyal psikologların bile benliğin tanımımın yapamayıp, daha da bulanıklaştırdığını (Hunt, 2018: 107) ileri sürmüştür. Sosyal inşacı olan Burr, "Kimliğimizin, bizim için kültürel olarak ulaşılabilir söylemlerden ve diğer insanlarla içine çekildiğimiz iletişimlerimizden inşa edildiğini" (Burr, 2012: 106) söyler. Melucci ise, "Kimliğin hem bir sistem, hem de bir süreç olduğunu" (Melucci, 2013: 61) ve bunun "benliğin farklı parçaları, farklı zamanları ve her birimizin ait olduğu farklı ortam ve sistemler arasındaki daimi pazarlığı içerdiğini" (Melucci, 2013: 63) ifade eder. Ona göre de kimlik-özne-benlik kavramları "bir tözün ögeleri gibidir ve iç içe geçmiş"tir (Melucci, 2013).

Kimlik karmaşası yaratan açıklamalar Giddens'da bireyin kendisi hakkında sunduğu biyografinin kırılgan doğasına indirgenir:

> Bir kişinin kimliği, öznel bir anlatıyı sürdürebilme kapasitesinde bulunabilir. Kişinin gündelik hayatından diğerleriyle düzenli ilişkiler sürdürmesi gerekliyse, biyografisi tamamen kurmaca olamaz. Bu biyografinin sürekli olarak dış dünyada ortaya çıkan olaylarla bütünleştirilmesi ve bunların benlik hakkındaki süregelen hikâyeye dâhil edilmesi gereklidir (Giddens, 2014a: 77).

Castells, Giddens'ın (1991) "Kimlikler aktörlerin kendileri için anlam kaynağıdır ve onlar tarafından bir bireyselleşme sürecinde inşa edilir" sözünden alıntı yaparak bunu "Kimlik, insanların anlam ve tecrübe kaynağıdır" biçiminde özetler (Castells, 2013: 12). Calhoun da, kimlik konusunda benlik üzerinden bir tanımlama yapar:

> İsmi olmayan insanlar, benlik ve öteki, biz ve onlar arasında birtakım ayrımların yapılmadığı diller ya da kültürler bilmiyoruz…Kendini bilmek –ki her ne kadar bir keşif gibi gelse de aslında her zaman bir inşadır- ötekiler tarafından belli bir tarzda bilinmeye yönelik iddialardan asla ayrılamaz (akt.: Castells, 2013: 12).

Touraine'nin öznesinin iki unsuru vardır, biri "*direniş*", diğeri ise "*ahlaklılık*" düzeyinde kendisiyle bütünleşmesidir (Touraine, 2017a: 146-47). Morley ve Robins, "kimlik bir simgeler ve ilişkiler sistemi olarak düşünülmelidir" (akt. İmançer, 2012: 251) derken, Charles Tilly de kimlik tanımının bulanıklığına "kimlik, bulanık ama vazgeçilmez bir kavramdır" sözleriyle tanıklık eder (akt. Brubaker & Cooper, 2014: 424). Jasper, bilinen kimlik türlerine (bireysel ve toplumsal kimlik) bir üçüncüsünü ekler: "Hareket kimliği." Ona göre, "hareket kimliği, genel kültür ile hareket içi kültür arasındaki etkileşimden doğar" (Jasper, 2002: 144).

Bu kavramların iç içe geçmesi noktasında karşımıza "kimliklerin toplanması" ya da "çoğulluğu" kavramları çıkar. Buna "kimliklerin birlikteliği" adını da verebileceğimizi düşünüyorum. Thoits'in "Kimlik Toplanması" hipotezi, bireyin çok kimlikli olmasını savunur ve ne kimlik ne kadar çok olursa psikolojik sıkıntının o kadar azalacağını ve "İnsanın anlamlı ve bilinçli varlık duyusunun o kadar güçleneceğini" (akt. Birkök, 1994: 104) savunur. Thoits'in "kimlik toplanması" kavramını "Kimlik çoğulluğu" kavramı ile karşılayan Castells, "Kimlik çoğulluğu bir gerilim ve çelişki kaynağıdır" (Castells, 2013: 13) sözleriyle, çok kimlikliliğin tam tersine psikolojik sıkıntı doğuracağını söyler.

Kavramlar arasındaki geçişkenlik ve bireysel benlik ile toplum ilişkisi konusu Goffman tarafından da vurgulanmıştır. Goffman'a göre, "Ait olduğumuz bir şey

olmadan istikrarlı bir *benliğe* sahip olamayız" (Goffman, 2015: 331). Goffman'ın açıklamalarından, toplumun bireysel benlikleri emerek yok etme tehlikesi doğurduğu sonucu çıkarmamız mümkündür.

İnternet sayesinde hızlı bilgi akışının sağlandığı günümüz toplumunda, zaman ve mekân sınırlarını aşan birey, sosyal ağlar içinde yeni bir kimlik edinmektedir. Sanal kimlik adı verilen ve bizim de "*teknolojik varoluş*" olarak adlandırabileceğimiz bu yeni tür kimlik sahipleri, "*Kendini/benliğini ve kimliğini parlatma*" olarak önerebileceğim bu durumda, sanal gerçekliğe sığınmakta, yanılsamalı bir dünya yaratmakta ve dertlerinden uzaklaşmaktadır. Buna bir anlamda "dertlerin ikame alanı" da dememiz mümkündür. Burada birey, gerçekler yerine imajlar dünyasına kaçmaktadır.

Niedzviecki'nin "Kişilik elde etmek/anlık şöhrete sahip olmak/kendini özel bir güçlü karakter gibi hissetmek" (Niedzviecki, 2011:104) biçiminde açıkladığı bu durum, bir çeşit "popüler kültür dilenciliği" (Niedzviecki, 2011: 106) olmaktadır. Cushman buna boş benlik adını vermektedir: "Cushman ahlaki karmaşa ve izolasyon içinde sosyal yoksunluğu deneyimleyen özellikle orta sınıf bireylerde boş benliğin ortaya çıkışından bahsetmektedir. Sözü edilen boş benlik, tüketim yolayla kendisini sürekli biçimde doyurmaya çalışmaktadır" (Arcan, 2018: 13).

Bu noktada şu değerlendirmeyi ve katkıyı sunuyorum. Teknolojik gelişmenin bilgisayar dünyasına yansıması ile büyük bir hız kaydeden internet dünyası "sanal sürü" oluşumuna neden olmuştur. Bir başka deyimle buna "sürü kimliği" adını vermemiz mümkündür. Böylece, bireysel, toplumsal ve yukarıda gördüğümüz hareket kimliğinin dışında ve yanı sıra dördüncü bir kimlik kavramı üretmiş olmaktayız.

Bireysel iletişimlerde olduğu kadar toplumsal hareketlerin örgütlenmesinde de negatif ya da pozitif değerlilikte sürü kimliğinin önemi büyüktür. Castells'in "internete dayalı ağlar oluşturma, küreselleşme karşıtı hareketin özünü oluşturur" (Castells, 2013: 200) sözü bu bakımdan önem taşımaktadır. Benzer biçimde, Kenneth Gergen de küresel kimliklere değinir. Gergen, kendi geliştirdiği ilişkisel benlik kavramını küresel ölçekte düşünür. Toplumsal etkileşim ona göre küresel bağımlılık ve küresel ilişki düzeyindedir (akt. Burr, 2012: 140). Bu görüşler ışığında kimliğin bireysellik ve toplumsallık arasında çok farklı ele alındığı sonucuna varmaktayız. Bu sonuçları sadece

birey-toplum ilişkisi açısından değil, toplumların da ayrı kimliği olabileceği açısından incelemek gerekir. Bu açıdan aşağıdaki bölümde benlik ve kimlik kavramı toplumsal açıdan incelenmektedir.

2.2. Toplumsal Benlik

Toplumsal kimliğin oluşumunda "çatışmalar" önemli bir yer tutar. Freud'a göre, ister ikili ilişki olsun ister toplumsal düzeyde olsun, insanlar arasında sürekli çatışmalar vardır ve bunların sonucunda farklı bir toplumsal kimlik oluşur. Bu durum evli çiftler, arkadaşlar, çocuklar, komşular düzeyinden başlayarak ırklar arasına kadar uzanır (Freud, 2016d: 139). Gruplaşmalar olduğunda da iç grup-dış grup arasında çatışma çıkar. Bu bir anlamda ötekileştirmedir. Bunun nedeni, "tek başına olan bireyin, kendini eksik ve kusurlu hissetmesidir" (Freud 2016b: 66). Bu eksik ve kusuru yok etmek isteyen birey, bir iç yapılanmaya gider ve gruplaşarak toplumsal kimlik arar. Freud kolektif bilinçten söz ederken, Miroglio kolektif bilinçsizlikten söz eder. "Her grubun başkası üzerine açılıp, kendi üzerine kapanan bir ritmi yani bir iç örgütlenişi vardır. Her grup çifte bir yapısallık ve tepkililik gösteren *etnotipe* sahiptir" (Miroglio, 1973: 91). Buna göre, ulusların karakteri çocukların yetiştirilme biçimini belirler. *Kolektif bellek* ise, "yeni içeriklerin eski zihinsel biçimlere göre yorumlanışı"dır (Miroglio, 1973: 94-95 ve 135). Miroglio'nun işaret ettiği, "her grubun başkası üzerine açılıp, kendi üzerine kapanan" özelliğine ben, "grup etnotipi" adını veriyorum.

Toplumsal kimlik arayışındaki bireyler, etnik bir dayanışma içine de girerler. Üyesi oldukları gruplar iç örgütlenme ile bir iç grup oluşturur. Karşılarındaki "ötekiler" ise dış gruptur artık. İçerdeki dayanışma, dışarıya karşı düşmanlık da üretebilmektedir. Bireylerin toplumsallaşarak yeni bir kimlik kazanma arzusu ile kimlik temelli hareketler olan Yeni Toplumsal Hareketler arasında bağlantı kurulabilir. Calhoun'a göre -yeni toplumsal hareketleri "yeni" olarak nitelemese de- kimlikler, bireylerin kendisi ve içinde yaşadığı toplumlar tarafından kurgulanmaktadır. Bu biçimde kimi zaman benlik ile kimlik yapıları ve kavramları birbirinin yerine geçer. Birçok araştırmacı da, benlik ve kimliği eş anlamlı olarak kullanır.

Burgoon'a göre, "Toplumsal benlik, insanların birbirleriyle etkileşimi sonucu oluşur" (akt. Ertürk, 2017: 129). Kolektif yapıdaki toplumsal kimlik konusunda

araştırma yapan Johnston ve arkadaşlarının (Johnston, Larana & Gusfield, 2016) araştırmalarından şu sonuçları çıkarmamız mümkündür. *Bireysel kimlik*, bireyin içinde bulunduğu gruba dışardan getirdiği yani kendisinde mevcut olan özellikler ile grup içindeki toplumsal etkileşimin biçimlendirdiği yani sonradan edinilen özelliklerin toplamıdır diyebiliriz. *Kolektif kimlik* ise, süreç içinde bireye etki yapan, gruba ait kalıp değer yargıları ve düşünce tabloları tarafından oluşturulmaktadır. Bu kimlik, iç grubun etkisi ve o grubun toplumsal imgesi ile güçlenir ve beslenir. Üçüncü kimlik türü olarak kabul edilen *Kamusal kimlik* de, toplumsal aktörlerin değer yargıları, devlet otoritesi, muhalif toplumsal hareketler ve kitle iletişim araçlarının tahakkümü ile ortaya çıkan bir kimlik türüdür diye tanımlanabilir.

Kimliğin tanımındaki çeşitlilik ve çoğulluk, Rosenberg tarafından da dile getirilmiştir. Kavramların birbirinin yerine kullanılması konusunu benlik ve ego kavramlarını üzerinden açıklayan Rosenberg'e göre, "Ego benliğin psikolojik süreçler ile
ilgili kısmı; benlik ise doğuştan getirilen potansiyel, yapı ve yaratılış yani özdür" (akt. Benlik, 2017g).

Toplumsal benlik/kimlik konusunda çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bunlardan önde gelen ikisi "ego/benlik psikoloğu" unvanı taşıyan Erikson'un "Toplumsal Kimlik Kuramı" ile Polonyalı sosyal psikolog Tajfel'in "Toplumsal Kimlik Kuramı"dır. Erikson, bireylerin kendilerini toplumsal kimlikleriyle düşünüp, öteki toplumlarla karşılaştırdığını söyler (Hortaçsu, 2012: 242). Tajfel de, toplumsal kimliğin bireysel benliklerden oluştuğunu, bireyin kendisine atfettiği benlik algısının, ait olduğu toplumsal grup üyeliğiyle birlikte değerlendiğini ve duygusal önem taşıdığını ifade eder (Taylor ve ark., 2015: 111). Tajfel, "İnsanlar, ben-tanımlamalarını önemli sosyal sınıflara üyeliklerinin bilinciyle türetirler" (akt. Demirtaş, 2003: 129) demektedir. Tajfel'in kuramı, *sosyal kimlikler* ve *iç-grup kayırmacılığı* kavramlarına dayanır. Ancak, kimi zaman grubun konumu, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, görmezden gelinemeyecek kadar düşüktür. Bu durum, sosyal kimliğin olumsuz olmasına yol açar. Bu doyumsuzluktan kurtulup olumlu bir sosyal kimlik oluşturmak için de çeşitli stratejiler geliştirilir (akt. Demirtaş, 2003: 129-130). Tajfel'e göre insanlar birer "bilişsel cimri"dir: "insan belleği her zaman en kısa ve en kestirme yolu seçerek en kısa süreli

bilgi işleme yollarını arayıp bulur ve bilgi işlemede bu yolları kullanır. (…) Bilgi işleme sürecini kısaltmanın en etkili ve en kolay yolu ise "sınıflandırma" yapmaktır" (akt. Demirtaş, 2003: 133).

Benlik ve kimlik konusunda sosyal ve kültürel etkileşimi çok iyi anlatan kavramlardan biri de "ayna benlik" kavramıdır. Amerikalı sosyolog Cooley tarafından geliştirilen bu terim, benliğimizin toplumsal yaşam içindeki diğer bireylerle etkileşim ve konumlandırmaya göre oluştuğunu ifade etmektedir. Burada esas olan "ötekilerin düşüncesidir". Cooley'nin tezine göre, benliğimizi oluştururken dikkat ettiğimiz kişiler, herhangi kimseler değil bizim için önemli olan ve değer atfettiğimiz kişiler ve onların düşünceleridir. Cooley'e göre, kişiler kendisini doğrudan algılayamadığı için "İnsanlar diğer insanların kavrayışına uydurmak için kendilerini şekillendirir; bunlar kişiden kişiye ve bağlama göre değişir. Her biri onlarla etkileştiğimiz her an bize bir ayna tutar ve biz farklı bir benlik sunarız" (Hood, 2014: 96). Bu aynadaki "imaj/görüntü" etkisindeki kişi "Tıpkı kendi görüntüsünün aynadan yansıyarak algılanması gibi kimliğini de diğer insanların reaksiyonlarında yansımış olarak algılar" (akt. Birkök, 1994: 102).

Bireylerin içinde bulundukları toplumun kimliğiyle kendilerini ve toplumlarını diğer toplumlarla kıyaslamaları yanılgılara neden olur. Fromm, bu durumun "*çoğulcu cehalete"* ve "*grup yanılgısına"* yol açtığını vurgular (Fromm, 2016: 69). Sosyal kimliği oluşturan kaynaklar arasındaki "çatışmalar", "toplumsal üstünlük" algısı gibi "*ulusal kimlikler*" de aynı derecede önemlidir. Guibernau'ya göre, kolektif kimlikler, hem akışkan hem de dinamiktir (akt. Ritzer, 2011: 161). Kimliklerin ulusal boyutu küreselleşmenin etkisiyle değişime uğramakta ve çok kimliklilik ortaya çıkmaktadır. Sosyolojinin inceleme alanındaki küreselleşme psikolojik yönleriyle de açıklanmaya çalışılmaktadır. Küreselleşmenin doğurduğu sonuçlar, özellikle kimlikler üzerinde nasıl bir psikolojik etki yaratmakta, hangi travmalara neden olmaktadır? Ritzer, çok kimlikliliği "melez kimlikler" olarak tanımlamakta ve bunun toplumsal cinsiyet, ırk ve cinsel eğilimleri içerdiğini ifade etmektedir (Ritzer, 2011: 458). Hunt da, aynı kavramı benimser ve bunu halkların kültürel hareketliliğine bağlar (Hunt, 2018: 62). Ancak bugün, küreselleşmenin emperyalist iletişim güçlerini ellerinde bulunduranların lehine işlediğini söyleyebiliriz. *Küreselleşme, büyükten küçüğe, güçlüden zayıfa doğru*

akmaktadır. Yani, *doğa yasalarının aksine, derenin okyanusa akması gibi değil, okyanusun dereye akması/karışması gibi olmaktadır*.

Kültürel değiş tokuşlar "anlık kültürel melezleşmeler" de yaratmaktadır, "Amerikan kitle kültürünün" tüm dünyaya güçlü ve derin biçimde sızması bunun örneklerinden biridir (Touraine, 2017a: 232). Küreselleşme ve yerel olan arasında sıkışan insanların kimlik karmaşasını bir anlamda *kimlik zehirlenmesi* olarak adlandırabiliriz. Küreselleşme karşıtı hareketler zamanlarının önemli bir kısmını Amerika Birleşik Devletleri'nin ve en zengin ülkelerin politikalarını eleştirmeye ayırır, bu arada da farklı ülkelerde meydana gelen çok sayıda tabandan harekete de bir biçim vermeye çalışır (Touraine, 2017a: 41). İletişim olmaksızın kültür üretilemez. Kültür iletişimden geçerek üretilir (Erdoğan & Alemdar, 2010: 351). Habermas'ın *İletişimsel Eylem Kuramı*na göre, iletişim kültürün merkezindedir ve "kitle kültürü" kitle iletişim araçları ile sağlanır.

> Horkheimer'in ve Adorno'nun tasarımlarından sonra, kitle iletişim araçları üzerinden yönetilen iletişim akışları, bir zamanlar devlet yurttaşlarından ve özel kişilerden oluşan kitlenin kamusal tartışmasını ve özanlamasını olanaklılaştırılmış olan iletişim yapılarının yerine geçerler. Yazıdan görüntüye ve sese dönüştürülmüş elektronik araçlar, yani öncelikle sinema ve radyo, daha sonra televizyon, iletişimsel gündelik yaşam diline tümüyle nüfuz eden ve egemen olan bir aygıt oluştururlar. Bu aygıt bir yanda modern kültürün otantik içeriklerini, var olanı sadece kopyalayan çekirdeksizleştirilmiş ve ideolojik etkili bir kitle kültürü steretipine dönüştürür; diğer yanda tüm yıkıcı ve aşkınlaştırıcı kiplerden arındırılmış bir kültürü, zayıflamış iç davranış denetimlerini kısmen güçlendirip, kısmen ikame eden, kapsayıcı, bireylerin üzerine geçirilmiş bir sosyal denetim dizgesi için kullanır (Habermas, 1984: 845-846).

Yeni toplumsal hareketler *kimlik* temelli, bireysel ve kolektif kimliklerin bir karışımı olması (Çoban, 2009: 176) nedeniyle bu kimliklerin iç yapılarını incelemek gerekir. Toplumsal ya da kolektif kimliklerin yapısında tek bir öge (unsur, etken) yoktur. Çok unsurlu bir nitelik taşıyan toplumsal davranışlar, bireylerin tek tek benliklerini kitleye teslim etmesinden kaynaklanabileceği gibi, tam tersi de olabilmekte ve bireylerin "bilinçlerinin toplamından" oluşabilmektedir. Bir başka deyişle "toplam bilinç" tek bir bilinç gibi (topluluk bilinci) davranabilmektedir.

Toplumsal/kitlesel davranışlar üzerine çalışmalar yapan Gustave Le Bon, Freud ve Jung'a göre, kitle halindeki insanlar gerçeklerin değil kendilerine çekici gelen

şeylerin peşinde koşarlar. Bunların hayallerden oluşmasının hiçbir önemi yoktur. Kitleler ilkel baba arayışındadır ve kavimsel hareket ederler. Küçük gruplar bile iç grup etkisiyle yanılsamalar, kuruntular ve hayallerin etkisindedir. O kadar ki, gerçekleri söyleyenler, hayal satanların gerisinde kalır ve hatta cezalandırılırlar (Jung 2016: 172; Le Bon, 2016: 91; Freud, 2016a: 12 ve 24; Freud, 2016c: 35). Trotter'e göre, insanlar bir "sürü hayvanıdır" yani sürünün bir parçasıdırlar. Bu ilkel insanlarda görülen ve onlara özgü bir davranış yapısıdır. Trotter bunları "kabile hayvanı" olarak tanımlar. Bu davranışlar kolektif/ortak özellik gösterir. Kitleler mutlaka bir "çoban" tarafından yönetilmek ister. Bu nedenle, kitlelerin liderleri birer "düşünce insanı/adamı" değil, "aksiyon insanı/adamı"dırlar. Halklar, gücün/güçlünün peşinden koşar ve ona kulak verirler (Freud, 2016a: 13; Freud, 2016d: 161). Güçlünün ağzından çıkan sözlerin eksik ya da tam, doğru ya da yanlış olmasının çok da önemi yoktur. "Sözler kalabalıkların ruhunda korkunç kasırgalar yaratabilecekleri gibi, onları teskin de edebilir. Anlamı en kötü, en eksik kelimeler, bazen en fazla etki gücüne sahip olur" (Le Bon, 2014: 84). Jung'a göre de, bir topluluk ne kadar büyükse ve içindeki kolektif yargılar ne kadar tutucu ise bireyler o kadar çok ezilir (Jung,2016: 174, 175). Bu açıklamalardan "çobanını bulan kitlenin, kendisini tümüyle ona teslim etme rahatlığına kapıldığı" sonucunu çıkarabiliriz.

İletişim teorisyeni McLuhan insanı -Trotter'e benzer biçimde- "*küresel köyün kabilesel insanı*" (akt. Köse, 2014: 148) olarak tanımlar. Çağımızda insanlara saldırı biçimine dönüşen ticari ve siyasal söylemler de, "tekrara dayalı anlam yoksulluğu" (McLuhan, 2014) yaratarak, kitleleri düşünmekten uzaklaştırıp (düşüncesizleştirip), edilgen duruma getirip ortaklaşa davranmaya, bir çeşit kabile zihniyetiyle davranmaya yöneltmektedir. Bu durumun kitlelerde kolektif narsisizme yol açtığı da rahatlıkla söylenebilir. Çünkü kolektif narsisizmde, kitlelerin sorgulamaktan uzak biçimde gerçek dışı söylemleri sahiplenmesi, onların peşinden gitmesi söz konusudur.

İnsanlardaki kabilesel ve sürüsel davranma hareketi "toplanma hareketi" ile bağlantılıdır. İçgüdüsel bu davranış, "toplu" düşünmeye neden olur ve sorgulamayı kitlenin çobanına bırakır.

> İnsanlar da diğer canlılar gibi doğuştan gelen özellikleri nedeniyle "*toplanma hareketi*" yaparlar. Kitle –grup- oluşturma davranışı, her zaman bilinçli yapılan

> bir davranış değildir. Bu hareket, tıpkı denizanalarının (medüzlerin) sudaki hareketine benzer. Medüzler, genellikle büyük "sürüler" halinde yaşarlar, beyinleri yoktur (Cevizoğlu, 2019: 70).

Bu toplanma hareketi tehlikeli sonuçlara da yol açabilmektedir. Çünkü "Yığınlar daima katliam eğilimi taşırlar. Yetkililer kendi katılımlarıyla yığını daha da şişirir ve onun tarafından emilirler" (Girard, 2005: 159). Maalouf da, bu tür kişilerin "sonuna kadar gidelim" sloganlarıyla zafer ve intikam peşinde koştuklarını, kitlelerin zihnini bulandırarak ateşlediğini ve "ötekilere" hak ettikleri cezayı vermek için dekor hazırladığını vurgular (Maalouf, 2017: 27-28).

Kitlelerin bu tür kişilerin peşinden koşması lidere ihtiyaç duyma gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Le Bon, kalabalıkların lidersiz yapamayan köle ruhlu birer sürü olduğunu ileri sürer; Tarde da, güruhların bir başının olduğunu ve ona büyük bir özenle itaat ettiğini ifade eder. Kalabalıkları kontrol edip yönlendirebilmenin yolu, sürü başının (çobanın) basit ve anlaşılmaz-karışık söylemleri sürekli yinelemesidir. Bunlar kitlelerde bulaşıcı hastalık gibi yayılırlar (Borch, 2017: 75). Tarde'a göre, bireyler gibi kitleler de birbirlerinin hareketlerini kopyalarlar. Toplumsallaşma taklit yoluyla iletilmektedir. Bir başka deyişle, taklit sosyal bir süreçtir (Park, 2017a). Kitleler toplu biçimde halüsinasyonlar görebilir, toplu ahlaksızlık (kitlesel ahlaksızlık) yapabilirler; öyle ki kitle "öldürmeye, yangın çıkarmaya ve her türden cinayete kabiliyetli olduğu gibi, fedakârca işler yapmaya da, bireye kıyasla çok daha yüksek derecede kabiliyetlidir" (Le Bon, 2016: 27, 39-51 ve 111). Türkiye dâhil pek çok ülkede benzer örnekler yaşanmaktadır. Ülkemizin geçmişinde kalan ancak belleklerden silinmeyen 2 Temmuz 1993'teki Sivas Madımak Oteli'nde insanların canlı carlı yakılması olayı bunun en büyük örneklerinden biridir[1]. Çok yakın tarihimizde ise, 21 Nisan 2019'da Ankara Çubuk ilçesindeki şehit (Yener Kırıkçı) cenazesinde ülkenin ana muhalefet partisinin (CHP) genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'na yapılan büyük çaplı ve organize "linç girişimi" kitlelerin telkine açık içgüdüsel sürü davranışını göstermektedir.

[1] 2 Temmuz 1993'te yaşanan insanlık dışı olayda, toplantı ve törenler için Sivas'a giden aydınlardan 33'ü Madımak Oteli önünde toplanan büyük bir kitle tarafından, sloganlar atılarak canlı canlı yakılmıştır. Hayatını zor kurtaranlar arasında dünyaca tanınmış yazarımız Aziz Nesin de bulunmaktaydı.

Örgütsüz olduğu için bizim "disiplinsiz kitle" (kontrolsüz kitle) olarak adlandırabileceğimiz kitlelerin yıkıcı ve zararlı davranışlarına ilişkin pek çok araştırmacının benzer görüşleri ve kuramları vardır.

Simon Critchley, bir fantezi veya toplumsal mitin (efsanenin) topluluklar/kolektivite oluşturduğunu, bu oluşumun yapısında bir düşman yaratmak bulunduğunu ifade eder (Critchley, 2013: 128). "Grupla aynı biçimde düşünmeyen dışlanır, kovalanır, öldürülür ya da deli ilan edilir. Bu durumda insan, benzerlerince sevilmeye artık hakkı olmayan, yalnızlığa mahkûm bir paryaya dönüşür" (Chasseguet-Smirgel, 2005: 90-91). Kolektif ruhla özdeşleşen hasta, kendi bilinçdışının taleplerini eksiksiz olarak diğerlerine dayatır (Jung, 2016: 174). Le Bon'un tanımlamasıyla bu "bulaşma"dır (Aronson vd., 2012: 432). Adorno'ya göre de, bütünsel yapının (toplumun/kolektifin) kötülüğü, bu yapı içindeki bireye ve hatta hiçbir şey yapmayanlara da bulaşır (Dews, 2017: 142). Rumen deneme yazarı Cioran da, insanlardaki haklılığını kanıtlama duygusunun şiddetli biçimde otoriteye uyma gereksinimi doğurduğuna işaret eder (Cioran, 2016: 99). İnsanların büyük çoğunluğu herhangi biçimde şiddetli bir otoritenin varlığına ve kendi önemlerinin başkaları tarafından onaylanmasına/tanınmasına istek duyar (akt. Sennett, 2014: 196). İnsanın bu "onay arayışı" kendisini aldatma ile sonuçlanabilmektedir. İnsan "Benliğini yok ederek yeniden güven duymaya çabalar" (Fromm, 2015: 164). Özne, suçu kendisine atfedip, kimliğinin bahşedilmesini umar, bu dönme zorunludur, çünkü bir "kimlik vaat eder" (Butler, 2005: 103).

Bu bölümde örgütsüz/disiplinsiz/kontrolsüz kitlelerin yıkıcı yapılarını incelemiş olduk. Ancak, bu, örgütlü/disiplinli/kontrollü kitlelerin tam tersini yaptıkları anlamına gelmemektedir. Bu yapıdaki grupların örneğin orduların örgütlü ve disiplinli biçimde birbirlerini öldürmek ve yok etmek üzere kurgulandığı insanlık tarihi boyunca tanık olunan bir gerçekliktir. Bu aşamada, toplumların kimliğinden kastedilenden farklı olarak egemen ideolojiye boyun eğen özne olmaktan, toplumsal kimliği içeren sosyolojide benlik inşasına geçilecektir.

Benliğin sosyolojik açımlamasının yapıldığı bu bölümde farklı sosyolojik ekollerin yaklaşımları en önemli temsilcilerinin kuramlarıyla ele alınmaktadır. Önde

gelen sosyologların ifadelerinden de göreceğimiz gibi, "benlik", anlamsal olarak toplumsal boyuta taşındığı anda "kimlik" sözcüğü ile anlatılmaya başlamaktadır.

Giddens'a göre, birey, benliğini yaşanmış geçmişinin ve tahmin ettiği geleceğinin ışığında gözden geçirerek kendisi oluşturur (Giddens, 2014a: 103). Giddens, bireysel kimliğin "Kökleri derinlerde yatan sözel bir özelliği" olduğunu ve dilsel terimler olarak tanımladığı "*ben - sosyal ben - sen*" biçimindeki ayrışması olduğunu savunur. Ona göre, bireysel benlik (*ferdi ben*) ile toplumsal benlik (*sosyal ben*) kavramlarını bireysel-kimlikle bağlantılı ve çocuğun gelişim sürecinin sonucu olarak düşünmek yeterli değildir. Mead'ın teorisindeki "ferdi ben", "sosyal ben" üzerinde egemenlik kuran aktif ve ilksel iradedir sadece (Giddens, 2014a: 75).

Bauman'a göre benlik, yalnızca "Ben'dir", "üzerine yaşamın anlamının konulabileceği tek şey"dir ve bireyin arayışı da "kendi benliğine sabit ve çelişkisiz bir referans noktasına yöneliktir" (Bauman, 2012: 67). Bauman'ın yaklaşımından anladığımız, bütün yolların benliğe çıktığıdır! Ona göre birey, "kendi benliğini referans almalı" ve Simmel'in dediği gibi "başkalarıyla kurulan bütün ilişkiler eninde sonunda, yalnızca egonun kendisine ulaştığı yol üzerindeki istasyonlar" dır (Bauman, 2012: 67).

Post-yapısalcılığın önemli temsilcilerinden Michel Foucault, benliği toplumsal pratikler ve iktidar ilişkileri içine yerleştirir. Toplumsal pratikler ise, söylemler ve konumlardan oluşur. Foucault'ya göre benlik iktidar tarafından belirlenir. "Dolayısıyla Foucault'ya göre birey bilinçli, kendini kontrol edebilen, iç bütünlüğe sahip tutarlı, rasyonel bir varlık değildir" (Baran & Suğur, 2014: 125). Anlaşıldığı üzere Foucault, "Söylemin benlikleri içermesinin yanı sıra, benliklerin de söylem barındırdığını ileri sürer. Bu bakımdan kültür, iktidar ve kimlik analizlerini bir araya getirir" (Agger, 2011: 124). Bireyi rasyonel/akılcı bir varlık olarak kabul edemeyen Foucault, benliği oluşturduğuna ve benlik üzerinde tahakküm kurduğuna inandığı teknolojilere, benlik ve iktidar teknolojilerine yönelir. "Ona göre 'özne' bir iktidar alanı ve belirli pratikler seti içinde şekillendirilen toplumsal söylemler aracılığıyla üretilen toplumsal bir kurgudur. Bunu öznenin ölümü ile ifade eder" (Baran & Suğur, 2014: 137).

Benliğin toplumsal yapı, kurumlar, kültür ve toplumu oluşturan diğer bireylerle etkileşim içinde bulunması ve bu biçimde kendisini "oluşturmasının" bir başka yönü de

"sunumdur". Benlikler diğer benliklere kendilerini sunarlar. Bu sunumun, kendiliğinden (doğal) olduğu kadar manipüle/yönlendirilmiş (yapay) olduğunu da söyleyebiliriz.

"Benliğin sunumu" konusundaki çalışmalarıyla tanınan "sembolik etkileşimci" ekolün temsilcilerinden Erving Goffman, Chicago Okulu'nun da son önemli temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Goffman, insanların topluma ve birbirlerine karşı, önceden belirledikleri "roller" çerçevesinde performans sunduklarını kaydetmiştir. Goffman'a göre, işlevlerine göre üç kritik rol vardır: *oyuncular, seyirciler* ve *dışardakiler* (Goffman, 2014a: 140). Oyuncular bir çeşit performans sanatçısı, seyirciler ise kendilerine rollerin sunulduğu hedeflerdir. "Ona göre, genel olarak sosyal etkileşim, kendi yol gösterici ilkeleriyle bir çeşit performanstır. İnsanların, *kalıcı bir sosyal yüz* edinmeleri ve diğerlerine de kendi yüzlerini edinmelerinde yardımcı olmaları beklenir" (Collins ve Makowsky, 2014: 223). Goffman, benliğin bir çeşit *tutum* olduğu söyler. Benliğin iki boyutundan biri 'rol-benliği', öteki ise 'gerçek-benlik'tir. Gerçek benlik, toplumsal beklentiler tarafından oluşturulmaktadır (akt. Birkök, 1994: 102). "Benliğin sunumu, *kendini etkili biçimde tanıtmak*tır. İnsanlar her zaman başkaları tarafından nasıl algılandıkları, nasıl değerlendirildikleri ve başkaları üzerinde bıraktıkları izlenimler ile yakından ilgilenirler" (Ertürk, 2017: 160).

Freud'un insanları hem güdülerle/duygularla hareket eden gruplar biçiminde yaşayan *hayvanlar*; hem de uygar, akılcı ve sosyalleşerek şekillenen *canlılar* olarak tanımlamasından esinlenen Goffman (Collins & Makowsky, 2014: 7-8), "utanç, sıkıntı, öz-bilinç, garip durumlar, gaflar, skandallar, ruhsal bozukluklar" gibi konuları ele alır (Collins & Makowsky, 2014: 219).

Değişken bir yapı içindeki insan oyuncudur ve farklı kimliklere bürünür. İnsan "çoklu benliklere" (Goffman, 2017: 125) sahiptir. Burada en önemli unsur "yüz"dür. Goffman yüz'ü "Kabul görmüş toplumsal vasıflarla tarif edilen bir benlik imgesi" ve "toplumsal değer" (Goffman, 2017: 15) olarak tanımlar. İnsanın "Belli bir ego-durumuna uygun davranışlar gösterirken aynı zamanda kendisini bir başka ego-durumunda hissedebileceğini" (Stewart ve Joines, 2017: 95), özne olmanın "Bireyin oyuncu olma isteği" olduğunu, ben'in "Oyuncu" olduğunu (Touraine, 2017b: 79 ve 106) ve "Öğrenilmiş-kimlikleri yeniden şekillendirebileceğini" (Piven & Cloward, 2013: 21) söyleyen düşünürler de Goffman'ın bu görüşünü destekler. Goffman, benliğin

rol performansını "Bir *imge* olarak benlik ve bir *oyuncu türü* olarak benlik" biçiminde ikili yapıda açıklar (Goffman, 2017: 42). Aslında Goffman'ın bu görüşleri yeni değildir ama o bu bilgileri sistematize ederek sosyolojiye kazandırmıştır. Nicolas Evreinoff, Goffman'dan çok önce *Yaşamda Tiyatro* (!) adlı yapıtında "Krallar, devlet adamları, politikacılar, askerler, bankacılar, işadamları, rahipler, doktorlar, hepsi de günlük hayatlarında teatralliğe ayak uydurur, saygı duyarlar ve sahnede egemen olan ilkelere uyarlar" (Sennett, 2013: 402) diye yazmıştı. Goffman'ın kuramında "vitrin", "dramatik canlandırma", "idealize etme", "yanlış sunum" ve "gizemlileştirme" kavramları doğrultusunda kişinin oynadığı role "inanması" esastır.

Benliğimizi gerçekleştirmek için birbirinden farklı biçimlerde ve rollerde performans sergileriz. Bunlar mutlaka olumlu roller olmayabilir. "Benliği sunma aynı zamanda yetersizliklerimizin üstünü örtmekle de olabilir. En çok kullanılan benliği sunma stratejisi ise karşımızdakini övmedir; çünkü karşımızdakini övmek onun benlik saygısını artırır, dolayısıyla kendisini öveni beğenmesini de sağlar" (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014: 256). Goffman, insanların birbirlerine performans sergilemeden önceki çok önemli bir davranışlarına da dikkat çeker: Birbirlerini tanıma çabası! "İnsanlar bulundukları ortama yeni birisi girdiği zaman genelde ya o kişi hakkında bilgi edinme ya da hâlihazırda sahip oldukları bilgileri kullanma çabası içine girerler" (Goffman, 2014a: 15). Bu bilgi edinme karşı tarafa da hissettilerek, onu önemsizleştirme çabası sergilenerek de gerçekleşebilir. Goffman buna "*uygar kayıtsızlık*" adını verir: "Bir kişinin bir başkasına, onun orada olduğunu (ve kendisinin onu açıkça gördüğünü) kabul ettiğini anlatmasına yeterli olacak derecede görsel dikkat göstermesi, fakat hemen ardından, dikkatini ondan başka yöne çevirmesidir" (Goffman, 2014b: 85).

Benliğin sunumu bir strateji içinde yapılır ve bunun yollarından biri de benliğin engellenmesidir. Bu iki çeşittir. Biri kişinin kendi açıklamasına dayalı, diğeri ise davranışsaldır. Kişinin kendi açıklamasına dayalı olan engelleme, yaşanılan rahatsızlığa bahane bulma şeklinde olur. "Bu şekilde performans öncesi bahaneler sunarak kişi daha iyi performans gösterebilme kaygısını azaltır" (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014: 257). Davranışsal benliği engelleme ise, kişinin performans öncesi kendisine engeller yaratmasıdır. "Örneğin, yeterli miktarda çalışmaz, çalışmayı erteler ya da alkol alarak

performansını engellemeye çalışır" (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014: 257). Bireylerin performans öncesi kendilerine engel çıkarma biçimindeki "davranışsal benliği engelleme" özellikle ergenlerde görülür.

Goffman'ın oyuncu benlik açıklamalarına Kellner de destek verir.

> Kimlik bugün serbestçe seçilen bir oyuna, benliğin icra ettiği bir tiyatro temsiline dönüşüyor. Kimlik, modernlik boyunca olduğu gibi sorun olmaya devam ediyor ve çağdaş toplumda bırakın ortadan kalkmayı, yeniden inşa ediliyor ve yeniden tanımlanıyor. [Ancak] Kişi radikal bir biçimde kimlikle dilediği gibi oynadığı zaman denetimi kaybedebilir (akt. Bauman, 2014: 115).

Goffman, kişilerin toplum içinde canlandırdığı "karakter" ile "benliğin" hemen hemen aynı olduğunu söyler. Bu "*karakter-olarak-benlik*" kavramı ile ifade edilmektedir ve sanki "kişiliğin psiko-biyolojisinde bir tür nodülmüş gibi" görülür. "Canlandırılan bir karakter olarak benlik, belli bir yeri olan, esas kaderi doğmak, büyümek ve ölmek olan organik bir şey değildir; bir dramatik etkidir ve tipik sorun, asıl kaygı, inandırıcı olup olmayacağıdır" (Goffman, 2014a: 234-235). "Karakter-olarak-benlik" bir bedende taşınır.

> Vücudu yani benliği biçimlendiren (aletlerin olduğu) bir arka bölge, (sabit dekoruyla) bir vitrin bölgesi, (kişilerden oluşan) bir takım söz konusudur. Bütün bunların birleşiminden "karakterin benliği" ortaya çıkar. Benlik bütün bu düzenlemelerin bir ürünüdür. Bütün bu benlik üretimi ağır aksak işleyen bir mekanizmadır, arada sırada çökerek farklı parçalarını ortaya serer: arka bölge denetimi; takım içi danışıklık; seyirci inceliği vb. (Goffman, 2014a: 235).

Goffman'a göre, kişiler, performans sergilediklerinde "ima yoluyla" gösterinin hedefindeki izleyicilerden kendilerini ciddiye almalarını talep eder. Çünkü birey kendi oyununa ya çok inanmakta ya da kuşku içindedir (Goffman, 2014a: 31).

Goffman, kendisinin öncülü sosyolog Robert Ezra Park'tan alıntılar yaparak "Kişi" sözcüğünün ilk anlamının "maske" olmasına dikkat çeker ve bunu teatral rol yapmasına bağlar. "Bu maske bizim daha hakiki benliğimizdir, olmak istediğimiz halimizdir. Sonuçta, rolümüzü anlayış şeklimiz doğamızın, kişiliğimizin ayrılmaz bir parçası haline gelir. Bu dünyaya bireyler olarak geliriz, kişilik kazanırız ve birer kişi oluruz" (akt. Goffman, 2014a: 31).

Daha önce vurguladığımız gibi, Goffman'ın yaşamın bir tiyatro olduğu görüşü daha önce "Yaşamda Tiyatro" eserinde Nicolas Evreinoff tarafından dile getirildiği gibi Robert Ezra Park tarafından da dile getirilmiştir. Goffman bunu ifade etmekten çekinmez. "Başkalarına kendi benliğimizin bir sunumunu yaptığımız düşüncesi pek de yeni sayılmaz. Tüm dünyanın bir sahne olduğu iddiası epey yaygın bir iddiadır" (Goffman, 2014a: 234 ve 236).

Goffman, normalde kişinin performansının genel ve değişmez biçimde işleyen kısmına "vitrin" adını verir. "Farklı rutinler/roller aynı vitrine başvurabilir, belli toplumsal vitrinler yarattıkları klişeleşmiş soyut beklentiler açısından kurumsallaşma kazanır, vitrin bir "kolektif temsil" ve başlı başına bir olgudur" (Goffman, 2014a: 33 ve 38). Bu roller "dramatize" edilir (dramaturji) ve "toplumsallaştırılır":

> Kişi başka insanların karşısında bulunduğu sırada faaliyetlerini, aksi takdirde belirsiz ya da görünmez kılacak bazı doğrulayıcı olguların dramatik olarak altını çizecek işaretlerle donatır. Çünkü söz konusu faaliyetlerin başkaları açısından anlamlı olması için oyuncu bunları *etkileşim sırasında* iletmek istediklerini ifade edecek şekilde gerçekleştirmelidir. Bu dramatize etmenin gizli maliyetleri vardır ve bunlar görünür hale gelir. Ayrıca, belli statü sahipleri arzulanan bir anlamı ifade etmek için büyük enerji harcamak durumunda kalırlar. Bir performans sunulduğu toplumun anlayışına ve beklentilerine uyması için "toplumsallaştırılır", kalıba sokulur ve uyarlanır. Böylece birkaç farklı yönden idealize edilmiş olur (Goffman, 2014a: 40- 44).

Goffman'la aynı görüşü paylaşan Cooley de, olduğumuzdan daha iyi gibi görünmeye çalıştığımızı, bunun "kendimizi dıştan içe doğru eğiterek" gelişmemize katkı sağladığını, böylece de dünyaya idealize edilmiş yönümüzü gösterme dürtümüzü çeşitli meslekler ve sınıflar aracılığıyla doyurduğumuzu söyler (akt. Goffman, 2014a: 45).

> Çoğu oyuncunun gerçekleri yanlış sunmak için gerekli yeti ve güdüye sahip olduğu da açıktır; yalnızca *utanç, suçluluk veya korku* bunu yapmalarını engeller. Sahnelemekte olduğu rutinlerden/rollerden biri sırasında bir kimse tarafından çizilen yanlış bir izlenim, tüm ilişki veya söz konusu rutinin bağlı olduğu rol için tehdit oluşturur, (…) aslında saklayacak hiçbir şeyinin olmadığı diğer alanları da kuşku altında bırakır (Goffman, 2014a: 65 ve 71).

Goffman'ın benlik sosyolojisindeki kavramlar ileriki bölümde ayrıntılı biçimde araştırmadan çıkan bulgu, tartışma ve sonuçlara uygulanmıştır.

Bireylerin olduğundan daha iyi görünme ve davranışlarını idealize etme çabaları sonuç vermezse "utanç" ve "suçluluk" ile karşılaşılır. Bu duygulardan güdüsel olarak "kaçmak" eğilimindeki insan, kabul edilebilir bir benlik sunmaya çalışır. Amaç, karşısındakini etkilemektir. Burada beklenmedik (daha doğru bir anlatımla; farketmediğimiz güdüsel) bir davranışla karşılaşırız: Ötekinin korumacı yaklaşımı… Sırrı tam olarak çözülemeyen insan, bir yandan ötekinin başarısızlığını arzularken bir yandan da bu başarısızlık ve olası utanç duygusundan rahatsız olur ve kendisine "sunulan" performanslara destek verir. Bu, aynı zamanda kendisini de korumak demektir. Bunun, güdüsel olarak yapılan, "Ben seni koruyorum sen de beni koru" arzusu olduğunu söyleyebiliriz. (Latince'deki ifadesi ile "do ut des" yani "*Sen de bana veresin diye ben sana veriyorum*").

Goffman'ın "Stigma (Damgalama-Etiketleme) Teorisi/Kavramsallaştırması" bu açıdan da çok önemlidir. Bu teoride Goffman, akıl hastalığının da öğretilen "toplumsal bir rol" olduğunu ileri sürmektedir. Yani, sağlık ve sosyal hizmet kuruluşları, görme zorluğu çekenlere, bir anlamda, onaylanmış kör rolleri öğretmekte; gettolardaki okullar çocuklara potansiyel başarısız öğrenci gözüyle bakarak -kendini gerçekleştiren kehanet gibi- onları başarısız kılmakta; cezaevleri ise mahkûmları topluma kazandırmak yerine onları kalifiye ve profesyonel suçlu haline getirmektedir (Collins ve Makowsky, 2014: 221-222).

> Goffman, kitabı *Asylums*'da geçen, bir akıl hastanesinin içinde yaptığı çalışmalarıyla ilgili analiziyle, etiketleme teorisine epey hız kazandırdı. Goffman bu amaçla asistan rolüyle hastaneye girdi, radikal şekilde geleneklere uymayan bir içgörünün kanıtlarını topladı. Bu içgörüye göre, akıl hastalığı da –tıpkı- herhangi bir rol gibi toplumsal bir roldür ve akıl hastanesi de insanların, nasıl gereği gibi akıl hastası olacaklarını öğrendikleri bir yerdir. (…) Resmi kuruluş olan akıl hastanesi, doğası gereği iyileştirmeyi amaçladığı pek çok belirtiyi kendisi ortaya çıkarmaktadır (Collins ve Makowsky, 2014: 220-221).

Goffman bunları benliğe yapılan saldırılar olarak değerlendirmektedir. Ona göre, bu tür olaylar "kapatılmış kişinin" varlığında sembolik olarak muhtelif bozma ve kirletme biçimleri oluşturur (Goffman, 2015: 46). Örneğin, akıl hastanesine kapatılan bir kişi, kişisel eşyaları benliği ile bağlantılıdır. Bu nedenle, "kendi kişisel vitrininin" yönetimi için "kimlik seti"ne (*identity kit*) gereksinim duyar (Goffman, 2015: 32).

> Bireyin "*kimlik setinin*" bozulması, elinden alınması kişisel yıkıma yol açtığı gibi, damgalamadan kaynaklanan kişisel bir çirkinleştirme de söz konusudur. Benliğin beden aracılığıyla aşağılanması güvenlik duygusunun yitimine neden olur (Goffman, 2015: 33).

İnsanların topluca bulunduğu (*kapatıldığı)* okul, cezaevi, hastane, sendika ve askeri kurumlar gibi yerlere "total kurumlar" adını verir Goffman. Kişilerin kendisine ait özel eşyaları ile arasında duygusal bağlar bulunduğunu ifade eden düşünür, bunların benliğin korunmasındaki önemine değinir. Ona göre, total kurumlarda kimlik setinin bozulmasının yanı sıra başka bir "aşağılama biçimi" daha vardır, bunun adı "kirletici teşhir"dir (*contaminative exposure*). Bu, kişinin total kuruma kabul edildiği anda başlar. Dışarıda iken yabancı ve kirletici şeylerle temasını engelleyebildiği bedeni, eylemleri, düşünceleri ve kişisel özel eşyalarını, total kurumlara girdiğinde koruyamaz. Bu durum benliğinin ihlali ve benliğinin kutsallığının bozulmasıdır (Goffman, 2015: 35).

Foucault'ya göre de, iktidar ilişkileri (bedene) doğrudan müdahale eder: onu kuşatır, damgalar, eğitir, işkenceden geçirir, belirli görevleri yerine getirmesi, törenlere katılması, etrafına birtakım işaretler göndermesi için zorlar (Butler, 2012: 275). Ona göre, "Kendilik teknolojisi çok karmaşık, sonsuz, tarihi yapılması gereken bir alandır" (Foucault, 2011: 216) ve "Ben teknolojileri cinsellik etrafında yeniden yapılanmaktadır" (Foucault, 2012: 268).

> Beden bazı bakımlardan ya da bir dereceye kadar iktidar tarafından imal edilir. Foucault'nun tanımında da bu durum açıkça görülmektedir. Örneğin, Hapishane'nin Doğuşu'nda cezalandırma sistemlerinin, bedenin ekonomi-politiğinin içine yerleştirildiğini yazar (Butler, 2012: 275).

Foucault'ya göre beden, hem insan hem de kurum olarak kullanılmaktadır. "Foucault'ya göre, özne teorisinin ötesinde kavramsallaştırılan failliğin stratejinin bir eylemi olduğunu, o stratejinin de hapishanenin maddeselliğinin bedenin maddeselliği üzerinde ve onun aracılığıyla müteşekkil olduğunu not edelim" (Butler, 2012: 278-279). Foucault'da kimlik eleştirisi biyopolitika kavramından çok önce ortaya çıkmıştır. "Her kimlik, onu olmadığı bir şeyle (negatifin, tersine çevrilmiş ikizinin veya dışsallığın bir türü olarak) ilişkilendiren bir özdeşleştirmeye mahkûmdur" (Revel, 2012a: 10). Foucault'nun anlattığı iktidar, insanları sınıflandırarak, kimliğine bağlayarak, bir "Hakikat Yasası" dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder.

"Bu tür toplumsal yapılar içinde benliği aşağılama ve kirletici teşhir seromonileri gibi benliğe yapılan saldırılar sonucu benlik kırılmakta, akut benlik yitimi, benliksizleştirme ve kimlik donanımın kaybı gerçekleşmektedir" (Revel, 2012a: 11). Goffman'ın dramaturjik teorisi; toplumsal yapıyı benlik, aktör, sahne, dekor gibi kavramlar dâhilinde açıklamaya çalışan ve gündelik hayatı, sahnede benliklerini sergileyen bireylerden oluşan bir sistem olarak kabul etmektedir (Dever, 2014: 372). Goffman teorisinde benlik, yüz yüze etkileşim, aktör, performans, rutin, takım, ön bölge, arka bölge, düzenleme, oyuncunun kişisel ufku, görünüm ve biçim kavramları vardır (Kızılçelik, 2002: 139). Goffman'ın sosyal hayattaki roller modeline göre "Sosyal dünyayı *sahne önü* ve *sahne arkası bölgeleri* olarak ikiye ayrılmış şekilde incelemek mümkündür" (Collins ve Makowsky, 2014: 223). Yaşamı bir tiyatro sahnesi gibi gören Goffman, bunun nedenini iki tür "işaretlemeye" dayandırır. Bunlardan birincisi "aldatma" temelli olan kişinin "*verdiği"* izlenim, ikincisi ise "rol yapma" temelli "*yaydığı"* izlenimdir (Goffman, 2014a: 16).

Goffman'ın en önemli temsilcilerinden biri olduğu sembolik etkileşimcilik akımının kurucusu George Herbert Mead'dir (1863-1931). Mead, çok hızlı değişen ve kaotik görünen dünyada nasıl birey hâline geldiğimiz sorusuna yanıt aramıştır. Düzeni nasıl koruyacağımız ama aynı zamanda değişime de nasıl ayak uyduracağımız konusu uzun bir süre zihnindeki temel problem olmuştur (Collins & Makowsky, 2014: 54). Mead'e göre, zihin de benlik de gündelik yaşamın toplumsal eserleriydi (Swingewood, 1998: 311). Mead şöyle diyordu: "İnsan toplumu, tanıdığımız kadarıyla, zihinsiz ve benliksiz varolamazdı, çünkü onun en karakteristik özelliklerinin tüm de, toplumun fertlerinin zihinleri ve benlikleri olmasını öngerektirmekteydi" (akt. Swingewood, 1998: 311).

> Mead'e göre, insan düşüncesi, deneyimleri ve eylemleri özünde toplumsaldır yani, diğer insanları gerektirir ve her toplumsal etkileşimin temeli *sembolik etkileşim*; anlamların semboller, özellikle dil aracılığıyla paylaşılmasıdır. Hiçbir nesne, ister bir sandalye, ister bir ev, sevgili veya tutku olsun, iletişim içindeki insanların ona yüklediği anlam dışında hiçbir anlama sahip değildir. Paylaşılan anlamlar olmadan, semboller olmadan ne bir insan etkileşimi ne de bir insan toplumu var olacaktır (Slattery, 2014: 336).

Mead'in "sembolik anlamlar dünyası" diyebileceğimiz dünyasına, kendi yaşadığımız ülkenin kültüründen de örnekler vermek mümkündür. Toplumsal iletişim halindeki

bireylerin nesnelere, olaylara/olgulara ve hatta duygulara yüklediği anlamlar, kimi zaman "anlamsız" da olabilmektedir. "*Anlamsız anlamlar dünyası*" adını verebileceğimiz bu "yaşam alanında" paylaşılan şeyler öne çıkmaktadır. Birinin dost dediğini diğeri düşman olarak adlandırabilmektedir. Siyaset, din ve ticaret dünyası bu tür paylaşılan farklı anlamlarla doludur. Bir başka deyişle, "tek" bir gerçeğe, "çok" farklı ve zıt anlamlar yüklenebilmektedir. Pek çok örnek arasından "Hey onbeşli" türküsünü gösterebiliriz. Bir "ağıt" olan türkü oyun havası eşliğinde "eğlence" olarak algılanmaktadır. Türküde, Çanakkale Savaşı'nda 15 yaşında cepheye sürülüp, bir daha geri dönmeyen çocuk yaştaki gençlerin acıklı öyküsü anlatılmaktadır.

Mead, insanların şeylere atfettikleri anlamları ve sembolleri benliğin kalbi olarak görmüştür (Özalp & Yörük, 2017: 242). "Sembolik etkileşimde esas olan; kendi kimliklerimizi ve diğer kişilerin kimliklerini, gündelik karşılaşmalarda diğerleriyle olan sosyal etkileşimlerimiz içinde inşa ettiğimiz görüşüdür" (Burr, 2012: 13). Mead'e göre, "Benlik toplumdan önce var olamaz, benlik toplumdan çıkar. Mead'in bireyi toplumdan bağımsız bir şekilde var olmaz, aksine insanlar arasındaki sosyal etkileşim tarafından mümkün kılınır" (Burr, 2012: 193). Mead, ben'i şöyle tanımlamaktadır:

> "Ben", organizmanın, başkalarının tutumlarına karşı yanıtıdır; "beni/bana", kendini varsayan başkalarının organize edilmiş tutumlarıdır. Başkalarının tutumları organize edilmiş "beni/bana"yı oluşturur ve daha sonra bir "ben" olarak buna tepki gösterilir (akt. Swingewood, 1998: 312).

Mead'e göre, toplumsal hayat ve iletişim, sadece sembollerin anlamları toplumun üyeleri tarafından "rol alma" şeklinde paylaşılırsa mümkündür. Bireyler 'rol alma' süreci aracılığıyla bir benlik anlayışı geliştirirler. Benlik algısı doğuştan olmayıp, çocukluk dönemindeki bireysel ve kolektif oyunlarla ve hayat boyu sürdürülen "iç konuşmalar" sayesinde öğrenilir (Slattery, 2014: 336). "Dolayısıyla kişi, baştan sona *sosyal bir fenomen* ve *sosyal olana bağlı bir fenomen*dir" (Burr, 2012: 194). Sonuç olarak, zihin ile benlik, bilinç ile eylem, toplumsal rolleri, toplumsal ilişkileri ve toplumsal kurumları kapsayan, işbirliğine dayalı (bireysel olmayan) fenomenleri oluşturmaktaydı (Swingewood, 1998: 311).

"Toplumsal benlik" düşünümsel (reflexive) olarak ortaya çıkmaktadır. Birey benliğinin bilincine varamamışsa, kendi dışındaki eylemleri de algılayamaz. Kendi

benliğinin bilincinde olmak, "öz-bilinç" (self conscious) olarak adlandırılır. Benliğin toplum içinde ve ona bağlı olarak gelişmesi uzlaşma (*negotiation*) ve yorumlama (*interpretation*) gibi ikili bir sürece dayanmaktadır (akt. Kitaplık Sitesi, 2015). "Benlik (self) ve toplum birlikte ve ayrılamaz bir şekilde yayılan varlıklardır. İlişkileri diyalektiktir, çünkü kişi bir kere formlandıktan sonra onu şekillendirmiş olan topluma geri döner" (Berger, 1966: 10515).

Ancak, tanımadığımız kişilerin beklenti ve düşüncelerini bilmek çoğu kez zor hatta mümkün olmadığından genellemeler yaparız. Mead buna "genelleştirilmeş öteki" adını vermektedir. "Diğer insanların hakkımızda neler düşünecekleri konusunda bir imge geliştiririz. Çoğu kez sadece önemli diğerlerinin baskısına boyun eğeriz" (Slattery, 2014: 335). Mead'e göre, "Bilincin ve benliğin kökeni -çocukluktan başlayarak yavaş yavaş gelişen- ötekinin rolünü üstlenme ve kendi performansını başkalarının bakış açısından zihinde canlandırma yeteneğidir" (Coser, 2010: 297). Berger, Mead'in bu diyalektiğini "fundamental Mead'ci diyalektik" olarak nitelendirir. Buna göre birey kendini toplum içinde *realize* eder yani gerçekleştirir, var eder. Böylece, sosyal kimlikleşme aynı zamanda "kendini-kimliklendirmeyi" (self-identification) hem üretir, hem de ondan önce gelmiş olur (Berger, 1966: 10515).

Ancak, Mauss'a (2013: 37) göre, "*sübjektif bir ben*" ile "*nesnelleştirici bir ben"* ya da "*objektif bir ben*" ile "*öznelleşen bir ben*" arasında karşılıklı etkileşim sorunu çıkabilmektedir.

"*Sosyal Benlik*" ve "*Genelleş(tiril)miş Öteki*" kavramlarını üreten Mead'e göre, sosyal benliğin içeriği "*ben*" ve "*beni / bana*" yönleri ile kavramsallaşır. Ona göre benlik *birlik* (unity) değil *ikilik* (binary)'tir. "Toplumsal eylem" ise, insanların diğer formlara karşı olan eylemlerini geciktiren bir kademedir. "Öteki formlarla ilişkili sosyal eyleme göre davranışını düzenleyen birey, koşullu ve spontane aşamalardan oluşur. Mead (bu aşamalardan) ilkini '*beni/bana'*, ikincisini de '*ben'* olarak belirler" (Collins & Makowsky, 2014: 155-156). Mead'e göre, *benlik hem bir özne hem bir nesnedir*, "Düşünen ve eyleyen özne olarak 'ben' (*I*), bireyin başkaları için varolan dünyada bir nesne olarak kendi benliğinin farkında olması olarak 'beni/bana' (*Me*)" (Swingewood, 1998: 312).

> Genelleşmiş/genelleştirilmiş öteki kavramı, benlik (ben) oluşumunun son aşamasını anlatır. Herbert Hyman, bu kavramdan yola çıkarak "referans grup" kavramını üretmiş ve bu da sosyal psikolojide çok önemli bir analitik araç olmuştur. Bu kavram Durkheim'ın kolektif bilinç ve Freud'un kültürel süper ego formülasyonu ile de paraleldir. Bu basamağın önemli özelliği, bireyin kuralları gerçekleştirişinin bilincine vararak kurallara uyma davranışının ötesine geçmesidir (Collins & Makowsky, 2014: 157).

Mead'in ürettiği *Sosyal Değişim Teorisi*ne göre, Toplumsal denetim ile ayakta kalan toplumsal kurumlar, birer toplumsal alışkanlıklar bütünüdür. "Sosyal kontrol, kişinin kendisini içsel olarak toplum içindeki diğer bireylerin haklarına saygı göstermek zorunda hissederek kendi üzerinde kontrol uygulanmasına dayanır" (Collins ve Makowsky, 2014: 156). Mead'in analizlerini öğrencileri genişletmiştir. Örneğin, Blumer, sembolik etkileşimcilik akımını üç önermeye dayandırmıştır. Buna göre, insanlar, şeylerin kendilerine ifade ettiği anlamlara göre tavır alırlar; bu anlamların kaynağı karşılıklı etkileşimlerdir ve üretilen/algılanan anlamlar yorumsal süreçler içinde değişime uğrarlar (Demirdalıç, 2017).

Sonuç olarak, sembolik etkileşimciliğin temeli, nesnelere ve olaylara "yüklediğimiz" anlamlara dayanmaktadır. Bu akım, nesnelerin "kendinde" bir anlam taşımadığını ve insanların da doğuştan değil sonradan sosyal ve kültürel ilişkiler sonucu sahip olduğu anlam ve uyduğu normlara göre hareket ettiğini kabul etmektedir. Mead'in dediği gibi insan hem bir sosyal fenomen ve hem de sosyal olana bağlı bir fenomendir. Bu açıdan sembolik etkileşimcilik aslında bir fenomenolojidir, algılarımız ve dolayısıyla davranışlarımız fenomenolojik algılara dayanmaktadır diyebiliriz. Goffman ve diğer düşünürlerin anlattığı benlik ve benliğin sunumunun bedensel boyutunun ötesinde benliğin bir de somut siyasal boyutu/sunumu vardır.

2.3. Siyasal Benlik

Siyasal benliğin sunumu bir yanıyla Freud ve Lacan açısından kişinin özne konumu çerçevesinde tartışılmıştır. Diğer yandan, kişiyi bireysel ve sosyal değerler içinde kendi kimliğinin müzakerecisi olarak gören Burr'ün açıklamaları vardır. Siyasal benliğin sunumu kuşkusuz Foucault'nun tahakküm kavramsallaştırması, Gadamer'in Habermas'la yaptığı ünlü akıl-otorite tartışması bağlamında da açıklanmaktadır.

Freud'a göre "benlik, id ile gerçeklik arasındaki konumuyla sık sık dalkavukluk, oportünistlik ve yalancılık yapar; gerçeği görmesine karşın kamuoyuna yaranmak zorunda kalan bir politikacı gibidir" (Freud, 2016e: 113-114). Lacan ise benlik için, "kendi haline bırakıldığında kırılgan ve kuşatılmıştır. Birey, farklı siyasal etkiler ve baskılar karşısında tam da bu durumdadır. Güçlü etkileme aygıtlarıyla birey ve toplum karşısına çıkan iktidar (otorite), siyasal söylemleriyle bu hedefine kolayca ulaşabilir" (Bowie, 2007: 28) der.

Lacan'da "kırılgan ve kuşatılmış" olan benlik, Burr'de farklı bir yapıyla karşımıza çıkar. Kimliğimiz asla sabit değildir ve her zaman süreç içinde değişmeye açıktır (Burr, 2012: 124). "Kişi, bireysel ve sosyal değişme içinde, müzakere ve manevrayı profesyonel meslek edinmiş her türlü iktidar karşısında daha güçsüzdür. Bu durumda kişi, "kendi kimliğinin müzakerecisidir*;* kendisine önerilen konumlara girebilir" (Burr, 2012: 124). Burr'e göre "Bazı özne konumları geçici hatta uçucudur; bu sebeple kim olduğumuz sürekli akar gider, her zaman sosyal etkileşim içerisinde müzakere ettiğimiz konumların değişen akışına bağlıdır" (Burr, 2012: 120). Kimliğimiz, kültürel söylemlerden ve diğer insanlarla olan iletişimlerimizden inşa edilmektedir (Burr, 2012: 106).

Bu durumda soracağımız önemli bir soru vardır: Bireysel ve toplumsal değişim içinde her türlü iktidara karşı güçsüz olan ve hatta kimi durumlarda uçucu olan kimliğimizi, bizi biçimlendiren siyasal ve kurumsal iktidarlara karşı nasıl koruyabiliriz? Bu konuda önemli çalışmaları olan Fransız sosyolog Michael Foucault, iktidarın (otoritenin) "tahakkümcü bir yapıya sahip olduğunu" söyler. Ona göre, bu yapı rızaya dayalı değildir. Foucault, iktidarın bir "konsensüs", özneler arası bir alan, ortak bir eylem olabileceği düşüncesini çürütür (Foucault, 2011: 274).

Foucault'nun sosyolojisinde "Global olarak yoğunlaşmış ya da dağılmış biçimde bir iktidar" yoktur: "*Yalnızca 'birilerinin' 'başkalarına' uyguladığı iktidar vardır*." Ona göre, iktidar yalnızca "edimde" vardır:

> Bunun başka bir anlamı da, *iktidarın rıza göstermeyle bir ilgisi olmadığıdır*. İktidar kendi başına özgürlükten vazgeçilmesi, hakların devredilmesi, tek tek herkesin sahip olduğu iktidarı birkaç kişiye emanet etmesi değildir; iktidar ilişkileri önceden var olan ya da durmadan yinelenen bir rızanın ürünü olabilir;

> ama, kendi doğası gereği, *bir konsensüsün dışavurumu değildir* (Foucault, 2011: 73).

Foucault, 17. yüzyılın sonundan itibaren "yeni bir iktidar" biçimi oluştuğunu ileri sürer. "*Biyo-iktidar*" olarak tanımladığı bu yeni iktidar biçimi, yaşama iki şekilde müdahale eder: 1- Disiplinci iktidar (insan bedenini bir makine olarak görür), 2- Nüfusun biyo-politiği (bedeni bir doğal tür olarak görür.) Biyo-iktidar "tahakkümcüdür" (zorba, hükmedici), "hegemonya" (baskı, üstünlük) kurar.

İktidarın (otoritenin) rızaya dayalı olmadığını vurgulayan Foucault, "iktidar kötüdür" diyen Sartre'a cevap verirken, "boyun eğdiren" (tahakkümcü, hegemonik) otoriteyi savunur:

> Nedense bu fikir ["iktidar kötüdür"] genellikle bana atfedilmiştir. Oysa benim düşüncelerimle yakından uzaktan ilgisi yoktur.
>
> *İktidar kötü değildir*. İktidar stratejik oyunlardır. İktidarın kötü bir şey olmadığını aslında çok iyi bilmekteyiz. Örnek olarak cinsel ilişkiye ya da aşk ilişkilerine bakalım. Şeylerin kolayca tersine çevrilebileceği açık bir stratejik oyunda bir *başkası üzerinde iktidar uygulamak kötülük değildir.* Bu, sevginin, tutkunun, cinsel zevkin bir parçasıdır (Foucault, 2011: 244).

Foucault, bu konuda pedagojik alanda haklı eleştiriler yapıldığını hatırlatarak, o eleştirileri, tahakkümün etkilerinden uzak durmayı savunarak, şöyle karşılar:

> Sorun (…) bir çocuğu bir öğretmenin keyfi ve yararsız otoritesine tabi hale getirecek ya da bir öğrenciyi otoritesini kötüye kullanmayı alışkanlık edinmiş bir hocanın etkisine sokacak olan tahakkümün etkilerinden nasıl uzak duracağınızı bilmenizdir. Ben bu sorunların hukuk kuralları, bununla ilişkili rasyonel yönetim teknikleri, *ethos*, kendilik pratikleri ve özgürlük çerçevesinde ortaya konulması gerektiği kanısındayım (Foucault, 2011: 244).

Bu *ethos*, Foucault'nun "*Aydınlanmanın şantajı*" olarak nitelediği şeyin reddedilmesini içerir. (Ona göre Aydınlanma, hâlâ büyük ölçüde bağlı olduğumuz bir siyasi, ekonomik, toplumsal, kurumsal ve kültürel olaylar bütünü olarak, ayrıcalıklı bir analiz alanı oluşturur. Foucault'ya göre, "Ya Aydınlanma'yı kabul eder ve onun rasyonalizminin çerçevelediği gelenek içinde kalırız ya da Aydınlanma'yı eleştirir ve onun rasyonalite ilkelerinden kurtulmaya çalışız.") Kendimizi tarihsel olarak belli bir ölçüde "aydınlanma tarafından belirlenmiş varlıklar" olarak analiz etmeye çalışmamız gerekir (Foucault, 2011: 185). Foucault'ya göre, rızaya dayanmasa da iktidar kötü değildir ve

her yerde vardır! Bunu anlayabilmek için onun, bir anlamda, "*Bilen, iktidar (otorite, güç) sahibidir*" biçiminde özetlenebilecek şu sözlerini bilmemiz gerekir:

> İktidar ilişkileri her yerden geçer: İşçi sınıfı iktidar ilişkilerine aracılık eder, iktidar ilişkileri uygular. Öğrenci olarak siz de şimdiden belli bir iktidar konumuna dâhilsiniz; ben, profesör olarak, ben de bir iktidar konumundayım; bir iktidar konumundayım çünkü bir kadın değil, erkeğim ve siz bir kadın olduğunuzdan siz de bir iktidar konumundasınız, aynı değil, ama biz hepimiz iktidar konumundayız. Bir şey bilen herkese '*iktidar uyguluyorsunuz*' diyebilirsiniz (Foucault, 2011: 161).

Foucault, iktidarın tahakkümcü olduğunu söylerken tam tersi görüşler de vardır. Örneğin, "anlamayı, dünyadaki var oluşumuzun temel tarzı" olarak yorumlayan hermeneutik (yorumbilim) felsefenin öncülerinden Hans Georg Gadamer, "iktidarı, rızaya dayalı bir yapı" olarak anlar, yorumlar. Gadamer'e göre iktidar (otorite), bir düşünceye, kişiye ya da topluluğa önceden hazır şekilde sunulan, "bahşedilen" bir şey değildir. Otorite, karşıdakinin akıl ya da bilgi yoluyla itaatini sağlayan bir kazanma süreci ile ortaya çıkar. Bu bakımdan, Aydınlanma düşüncesinin reddettiği önyargı ve gelenek, kendilerine sorgulamaksızın bağlı olunan, körü körüne inanılan otoriteler değildir.

Birey ve toplumsal boyutuyla benliğin inşası, toplumsal ve siyasal benlik ile iktidar yapılarını içeren sosyal benliğin sunumunu inceledikten sonra, bunları gönüllü televizyon modelleri içinde izleyici örgütlenmeleri ve medyada benliğin inşasını içeren yeni toplumsal hareketler boyutuyla ele alabiliriz.

BÖLÜM 3. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER

Toplumsal hareketler geleneksel olarak toplumsal değişimi ortaya çıkarmak için verilen örgütlü çabalar olarak tanımlanmışlardır (Form ve Craig, 2013: 419). Örgütlü toplumsal hareketlerin birinci özelliği, "kolektif meydan okumak" (hem tartışmacı hem de uzlaşımcı kolektif eylem yoluyla kurumsal düzenlemeleri değiştirme çabaları); ikinci özelliği de, siyasi bir karaktere sahip olmasıdır (Form ve Craig, 2013: 421).

Wallerstein, toplumsal hareketler kavramı yerine "sistem karşıtı hareketler" kavramını kullanmaktadır. Wallerstein'a göre;

> Ezilenler kendi muhalefetlerini aralıksız bir biçimde ifade etmekte politik, ekonomik ve ideolojik bakımdan çok zayıftır. Ne var ki bildiğimiz gibi, baskının özellikle keskinleştiği, beklentilerin özellikle boşa çıktığı ya da yönetici katmanının gücünün sallantılı olduğu zamanlarda, hemen hemen kendiliğinden bir biçimde başkaldırmışlardır (Akt.: Çoban, S., 2009: 177).

Touraine'e göre ise toplumsal hareket, "aynı değerleri veya kültürel yönelimleri paylaşan ve birbirleri ile tahakküm ve çatışma içinde olan aktörlerin paylaştıkları kültürün ve onun ürettiği faaliyetlerin toplumsal yönetimi konusundaki mücadelesini, rekabetini" ifade ederek "bir çıkar grubu ya da siyasal baskı oluşturma vasıtası değil, bir

tahakküm biçimine karşı çıkma ve hasmının meşruiyetini reddetmektir" (Baran ve Suğur, 2014: 42).

> Eski toplumsal hareketler, özellikle de işçi sendikacılığı ya siyasal baskı gruplarına ya da en yoksul kategorilerin değil de ücretlilerden oluşan yeni orta sınıfın çalıştığı sektörleri loncacı bir mantıkla savunan aracılara dönüşürken, yeni toplumsal hareketler, örgütlenmeleri ve sürekli eylem yetenekleri eksik olmakla birlikte, şimdiden hem toplumsal hem de kültürel nitelikli sorun ve çatışmalardan oluşan yeni bir kuşağı ortaya çıkarırlar. Artık söz konusu olan, üretim araçlarının yönetimi için çatışmak değil; eğitim, tıbbi hizmetler ve kitle bilişimi gibi yeni kültürel üretimlerin ereklilikleri konusunda karşı karşıya gelmektir (Touraine, 2018: 313).

Toplumsal hareketler ABD'de "Kaynak Mobilizasyonu/Hareketliliği", Avrupa'da ise "Yeni Toplumsal Hareketler" kuramlarıyla açıklanmaktadır. ABD kökenli Kaynak Mobilizasyonu/Hareketliliği kuramı "toplumsal hareketin nasıl oluştuğu, geliştiği, başarılı olduğu ve gerilediğiyle ilgilenmektedir. Bu teori toplumsal hareketlerin daha çok statik boyutunu ele almaktadır" (Işık, 2011: 15).

Eski geleneksel toplumsal hareketler ve devrim ideolojisi artık yerini merkezsiz ve sınıfsız hareketlere bırakmaktadır. "Toplumsal tabakalaşmanın yeni biçimleri ortaya çıkmaktadır. Sınıflar, kimi zaman, tarihin erken dönemleri için uygun olsalar da, gittikçe modası geçmiş bir kavram haline gelmektedir" (Clark ve Lipset, 2014: 287).

> Dahrendorf, sosyal ayrım biçimlerinden birçoğunun sınıf çatışmalarına evrilmediğini vurgular. Marksist tarzda bir devrim olabilmesi için işçi sınıfının sefalet çekmesi ve gittikçe homojenleşmesi, kapitalistlerin de onlara karşı savaşa girmesi gerekir. Dahrendorf ise bunun yerine "emeğin ayrışmasına" işaret eder. İşçiler artık daha çok becerilerine göre ayrılmaktadır (vasıflı, yarı-vasıflı, vasıfsız) (Clark ve Lipset, 2014: 288).

Yeni toplumsal hareketler (YTH) "devletten bağımsız bir sivil toplumun varlığı ya da var olacağı" iddiasına dayanmaktadır (Coşkun, 2017: 137). İngilizce "Non-Governmental Organizations" sözcüklerinin baş harflerinden oluşan NGO kısaltması Türkçede "Sivil Toplum Kuruluşu" (STK) anlamına gelmektedir (http://ngo.nedir.com/#ixzz3a9rt4oLU). Kimi kaynaklarda ise, "Hükümet Dışı Kuruluşlar" ya da "Hükümet Dışı Örgütler-Örgütlenmeler" adıyla anılmaktadır. Peki klasik anlamdaki Sivil Toplum Kuruluşları, çağdaş anlamdaki yeni toplumsal hareket (YTH) kapsamında değerlendirilebilir mi? Küresel çağ ve alternatif küreselleşme

kavramlarının (Ritzer 2011) ortaya çıktığı günümüzde, STK'lar (İng.: NGO) birer küresel politik yapı mıdır, yoksa politika dışı (*apolitik*) kuruluşlar mıdır? STK'lar "gerçekte" hangi konularla, hangi nedenle ve hangi derinlikte ilgilenmektedir? Bunlar, söylendiği gibi hükümet dışı organizasyonlar mıdır, yoksa tam tersine hükümetlerin ve sermaye gruplarının paravan (maskelenmiş) örgütleri midir? Ya da, "Küreselleşmenin misyonerleri" (Yalçın, 2005) midir?

Kökenleri Antik Yunan'a kadar uzanan ve 15. yüzyıldan günümüze değin farklı anlamlar kazanan sivil toplum özellikle devlet-birey ve toplum ilişkilerini açıklamada ve düzenlemede her dönem başvurulan temel kavramlardan biri olmuştur. Sivil toplum kuruluşları da resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçlar doğrultusunda lobi, ikna ve eylem çalışmaları yürüten, katılımcıları gönüllülük usulü doğrultusunda kabul eden, kâr amacı gütmeyen ve gelirini bağışlar ve/veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır (Kartal & Kümbetoğlu, 2015: 259).

Birey ve ailesi ile devlet arasında yeni mekânlar oluşturuldukça toplum daha görünür hâle geldi; bu mekânlar genellikle "sivil toplum" olarak adlandırılır (Akt.: Hunt, 2018: 87). Geç onyedinci ve onsekizinci yüzyılda beliren yeni tip "*gönüllü*" kuruluşlar sivil toplumu daha elle tutulur ve gözle görülür kıldı:

> Orta Doğulu bir Yahudi girişimci tarafından ilki Oxford'ta açıldıktan sonra kahvehaneler hızla çoğaldı. Sadece Londra 1663'e kadar sekseniki kahvehaneye ev sahipliği yaptı ve bu sayı 1700'e yaklaşırken en az beşyüzü buluyordu. Bunların birçoğu, isimlerinde "Türk", "Siyah", "Sarazen", "Sultan", "Smyrna" ya da "Afrika" gibi adlar kullanarak egzotik olanla bağlantılarını (zira kahve Orta Doğu'dan geliyordu) vurguladı. Kahvehaneler ve kafeler Avrupa'nın batısından doğusuna kadar yayıldıkça, başka yeni toplumsal biçimler ortaya çıktı: günlük gazeteler ve dergiler, Mason locaları, salonlar, halka açık konserler ve sergiler, eğitimli yerel topluluklar, tartışma kulüpleri, okuma toplulukları ve sonunda da siyasi kulüpler. İnsanlara evleri ve cemaat kiliselerinin ötesinde şeyler görüp yapma olanağı veren bu faaliyetlerin sayısı hızla çoğaldı (Hunt, 2018: 87, 88).

Toplumsal hareketler uzun zamandan beri vardır. Örneğin, köleliği kaldırma hareketi, kadın hakları hareketi ve alkol karşıtı hareket hep 19. yüzyılda başlamış hareketlerdir ve toplumsal hareketler basit protestolardan ibaret değildir. "Toplumsal hareketler,

tanımlanabilir liderlerin olmasını da içeren bir çeşit minimum örgüt yapısını gerektirmektedir" (Cottam, Mastors, Preston ve Dietz, 2017: 430).

"Küreselleşme" denildiğinde genelde anlatılmak istenen ulus-aşırı hâkimiyetin oluşturduğu, daha doğru bir ifadeyle "neo-liberal küreselleşme", "müşterek küreselleşme" ya da "neo-liberal ve müşterek yönetilen küreselleşme" olarak adlandırılabilecek baskın bir sistemdir. Bazense daha genel bir süreç anlatılmak istenir – mesafenin azalması ve düşük ulaşım hizmetleri ve iletişim teknolojisinde gerçekleşen devrim niteliğindeki değişimlere bağlı olarak sınır geçirgenliğin artması. Çoğunlukla bu iki anlam birlikte düşünülür (Evans, 2013: 853). Bu noktada "sivil toplum" ve "küresel sivil toplum" kavramları ile karşılaşılmaktadır. Kaldor'un açıklamalarının ışığında "Sivil toplum" şöyle tanımlanmaktadır: "Bireylerin birbirleriyle ve politik ve ekonomik yetki merkezleriyle görüştüğü, tartıştığı, mücadele ettiği ya da anlaştığı süreçler" (Akt.: Ritzer, 2011: 180). Bu anlamda sivil toplum, muktedir güçlere karşı bir denge olarak etki sağlayabilen ve eylem yapabilen aktif, hayati ve güçlü bir oluşum oluyor. Tarihsel açıdan sivil toplum "ulus devlet" merkezlidir. Ancak son yıllarda, küreselleşmenin etkisiyle sivil toplum da küresel nitelik kazanmış ve "küresel sivil toplumlar" ortaya çıkmıştır. John Keane küresel sivil toplumu şöyle tanımlamaktadır:

> Bütün dünyanın yükünü sırtlamış ve dünyanın dört bir yanında etkileri hissedilen, birbirleriyle bağlantılı sosyo-ekonomik kuruluşların hükümet dışı dinamik sistemi. Küresel sivil toplum ne statik bir nesnedir ne de bir oldubittidir. Bazen kalın, bazen inceltilmiş ağlardan, dünyayı bir araya getirmek doğrultusunda bilinçli bir amaca sahip olarak sınırlar boyunca kendilerini örgütleyen sosyo-ekonomik kuruluşların ve aktörlerin 'göbek ve ispit'[2] kümelerinden ve piramitlerden meydana gelen bitmemiş bir projedir (Akt.: Ritzer, 2011: 180).

Öte yandan, Keane'in görüşlerine karşı çıkan Jeffrey Alexander, sivil toplumu (ya da sıklıkla andığı biçimiyle "sivil alan") piyasa ve ekonomiden ayrı değerlendiriyor. Pratik sivil toplumda on yıllar boyunca hüküm süren önemli kurum ve kuruluşlar, son yıllarda, çoğunlukla hükümetin ve uluslararası kuruluşların finanse ettiği örgütlenmeler kurulması düşüncesini gündeme getirdi.

[2] "Hub-and-spoke": Bazı büyük havaalanlarının merkez görevi yaptığı ve uçakların çevredeki havaalanlarına oralardan havalandıkları hava trafiği düzenleme sistemi.

STK (NGO)'lar çok çeşitlidir. Tamer Bacınoğlu'nun ifadesiyle, "Örneğin, mafyanın desteklediği NGO'lar vardır ki, buna MANGO denir. Direkt olarak devletten destek gören NGO'lara ise GONGO deniyor" (Cevizoğlu, 2013: 72). NGO'lar temel anlayışa göre "projeler üreten ve kâr amacı gütmeyen (non-profit) kurumsal kimliğe sahip oluşumlardır. Bu oluşum ücretli çalışan personel ve gönüllü çalışanlardan oluşmaktadır (http://ngo.nedir.com/# ixzz3a9rt4oLU). Bunların gelir kaynakları bireysel bağışlar olabildiği gibi, şirket ve vakıflar ile hükümetler olabilmektedir.

Sivillik ve sivil toplum çok eskiye dayanmaktadır. John Keane, "bizim küresel çağda sivil toplum dediğimiz olgunun Avrupa'da ortaya çıkışının izini 1500'lü yıllara kadar uzatıyor. Filozof Hegel, aile ile devlet arasında duran sivil toplumun yeniden tanımlanmasından önemli rol oynadı" (Ritzer 2011: 179).

Toplumsal teoride, sivil toplum düşüncesinin öncülerinden biri olarak Alexis Tocqueville kabul edilmektedir. Antonio Gramsci ise, devletin egemenliğine meydan okuyabilmek için muhalefet sivil toplumda mevziler kazanmak zorunda olduğuna vurgu yapar (Ritzer 2011). Keane'a göre, insanların birbirlerine tutunmaları, şiddet içermeyen güç paylaşımı ve devletin dışında kendi başına örgütlenebilen zeminler demokrasi ve insan hakları alanında modern mücadelenin yolunu açtı (akt. Ritzer 2011: 179).

Sosyal hareketler teorisinin gelişiminde en belirgin husus artık sadece sınıfsal toplumsal kurtuluş düşüncesinin terk edilmesidir. "Enformasyon teknolojisi devrimi emeğin merkezileşmesini parçalayan (…) sosyal zıtlıkların sayısını artırdı. (…) İşsizlik, çevre, barış, kadın, insan hakları vb. konular uluslararası gelişmelere çok duyarlı küresel sorunlar haline gelmeye başladı. İşte bu süreçte sınıf aidiyeti taşımadığı belirtilen insan hakları, feminizm, ekolojik denge, barış yanlısı, işsizlik ve nükleer karşıtı sosyal hareketlerin toplumsal bir güç olarak gündeme geldi" (Kovancı 2001). Yani, bu yaklaşıma göre, Marksizm'deki "Dünyanın bütün işçileri birleşin" sloganı gerçekleşmedi ve tam tersine "sınıf dışı aidiyetler/birleşmeler oldu!"

Çevre, insan hakları ve ekonomik kalkınma gibi alanlarda eylemlerde bulunan NGO'lar küresel boyut kazandıkça "küresel sivil toplum" adını almaktadır. Bu uluslararası hükümet dışı örgütlenmelere, İngilizce INGO (International Non-Governmental Organizations) denmektedir. Örnek olarak Uluslararası Şeffaflık

(Transparancy International), Keresel Tanıklık (Global Witness), Kamusal Dürüstlük Merkezi (Center for Public Integrity) vb. gösterilebilir. INGO'ların tarihinde dönem noktası 1992 ylında, sera gazlarının salınımının kontrolüyle ilgili bir anlaşma imzalandığında yaşandı. INGO'ların kayda değer başarılarından birisi de, Kara Mayınlarının Yasaklanması İçin Uluslararası Kampanya'nın öncülüğünü yaptığı uluslararası bir anlaşma olmuştur (Ritzer, 2011: 183).

Bir de "hükümetler arası örgütlenmeler" vardır. Bunlara İngilizce IGO (Intergovermental Organization) denilmektedir. IGO'ların KKTC'de de örnekleri vardır. Birçok uluslararası yardım kuruluşu Kıbrıs'ta da görev yapmaktadır. Dikkat çeken üç kuruluş vardır. Birincisi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), ikincisi Birleşmiş Milletler Proje Hizmetleri Ofisi (UNOPS) ve üçüncüsü ise Amerika Uluslararası Kalkınma Dairesi (USAID)'dir (Işık, 2011).

Günümüzde STK'ların "sivil" toplum anlayışından uzaklaştığını ileri sürülmekte ve ciddi biçimde tartışılmaktadır. NGO'lar hükümet dışı kuruluşlar mıdır, yoksa hükümetlerin paravanı mıdır? Bu konuda Kovancı şöyle demektedir:

> Dikkatli yaklaşmamız gereken konu, STK'ların (Sivil Toplum Kuruluşları) devletten ve sermayeden ne kadar bağımsız olduğudur. (…) NGO'ların sayıca artması 'Acaba bu kuruluşlar devletin üzerinden giderek attığı kamusal hizmetlerin taşeronluğunu mu üstleniyor' sorusunu gündeme getirmiştir. (…) Çağdaş dönemde, IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenen küresel ekonomi politikaları ile ulus devletlerin daha yakın entegrasyonu neticesinde ortaya çıkmaktadır. (…) Hareketlerin sosyal yönünün ağır basması siyasal alandan tamamen kaçış anlamı taşımamaktadır (Kovancı, 2001).

Kovancı'yı destekleyen bulgulara örnek olarak, Dünya Bankası'nın 1999 yılında onayladığı projelerin % 70'den fazlasına NGO temsilcilerinin katılması gösterilebilir.

Benzer biçimde "Sosyal Forumlar" da büyük sermaye grupları tarafından desteklenmektedir. Örneğin "Avrupa Sosyal Forumu" Kanada Dışişleri Bakanlığının Ford Vakfı, Avrupa Komisyonu, Alman Dışişleri Bakanlığının Heinrich Böll Vakfı vb. tarafından yardım almaktadır. Heinrich Böll Vakfı gibi diğer Alman Vakıfları (Örneğin Kondrad Adenauer Vakfı) Türkiye'de de "sivil" forumları (platformları) yoğun biçimde desteklemiştir. Bergama altın madeni işletmeciliği ve yerel medyanın finanse edilmesi

gibi konular görsel medyada (Ceviz Kabuğu programında) defalarca tartışılmıştır (Cevizoğlu, 2013).

Ülkemizde TESEV, Özgürlük Enstitüsü, Açık Toplum Vakfı ve benzeri kuruluşlar da, "Turuncu Devrim" olarak anılan şiddet eylemlerini gerçekleştiren Soros Vakfı gibi çok tartışılmıştır. Gürcistan olaylarında, ABD istihbarat örgütü CIA bağlantılı OTPOR gibi kuruluşlar üzerinden operasyonlar yapılmıştır. "Sivil" görünümlü kalkınma vakıfları ve düşünce kuruluşları ABD güvenlik politikaları doğrultusunda Türkiye dâhil dünyanın pek çok bölgesinde "gerektiğinde" harekete geçirilebilmektedir. Yalçın da STK'ların hükümet dışı olmadığını söylemektedir:

> Sivil veya hükümet dışı olmadıklarını, demokrasi, insan hakları gibi kavramları maske olarak kullandıklarını, kuşkusuz en iyi NGO yöneticileri biliyor. Üstelik NGO'culuk, on senelik pratiğin sonunda artık maskeli çalışmayı bırakıp 'göstere göstere' yöntemine geçmiştir (Yalçın, 2005: 23).

Yalçın'a göre, "STK'lar küreselleşmenin misyonerleridir" (Yalçın, 2005). Ona göre, NGO'lar askeri faaliyete tam uyumlu hizmetten istihbarat örgütleriyle işbirliğine kadar bütün marifetlerini gösterirdiler. Ulusal direnci kırmak, milletleri birbirine düşürüp çatıştırmak için psikolojik savaşın bütün yöntemlerini kullandılar. İşbirlikçiliği ve ihaneti örgütlediler (Yalçın, 2005: 7-51).

STK'lar klasik demokrasiden, çoğulcu demokrasiye geçişte önemli bir rol oynarlar (Bandeoğlu, 2017: 146). Çünkü demokrasi toplumsal çatışmaların kurumsallaşmasının aracı ve sonucudur. Gerçek toplumsal hareketler olmadan demokrasi olmaz. Demokrasi olmazsa ortaya çıkan hareketler birer "öfke patlaması" olmaktan öteye geçmez ya da "devleti ele geçirmeye çalışan siyasal güçlerin" eline geçer (Touraine, 2017b: 315). Buna rağmen bazı yerli, yabancı STK'ların yasadışı örgütlerle, terörist unsurlarla ilişkisi olabileceği ve "istihbarat temini, sosyal yapı çözümlemeleri, ideoloji taşıyıcılığı, kültür aktarımı" gibi girişimlerde bulunabilecekleri akıldan çıkarılmamalıdır (Düzbastılar, 2004'ten Akt.: Bandeoğlu, 2017: 145). "Sivil Toplum Kuruluşu adı altında çalışan ve çeşitli hükümetler ya da istihbarat örgütleri tarafından kullanılan kuruluşlar ne kadar yararlıdır" (Çoban S., 2009: 180). Toplumsal hareket kavramı o kadar sık tecavüze uğradı, hatta çeşitli grupların önünde salına salına dolaşarak ya da gizli servislerin saklı mekânlarında şölenler vererek o kadar çok

kendisini sattı ki, ona kesin bir kullanım belirlemek olanaksız gibi duruyor (Touraine, 2017a: 169).

> Ne olursa olsun, toplumsal hareketlerin tam anlamıyla "toplumsal" gelişme modelindeki temel rolü, bugün eskidiklerini ve özellikle de, sömürülmüş ve dışlanmışlardan çok, güçlülerin ve zenginlerin büyük üzüntüyle karşıladıkları, ölmeden önceki ihanetlerini kabul etmeye iter bizi (Touraine, 2017a: 169, 170).

Bir toplumsal harekete bilinçsizce katılım, bilinçsizce dinsel inançlara kapılmaktan farksızdır. Özne, aktörün "bilincinde" ortaya çıkar (Touraine, 2017a: 171). Bir toplumsal hareket, kolektif bir edimcinin, bir toplumun "değerleri"ni, kültürel eğilimlerini (iktidar ilişkilerinin kendisini bağladığı bir rakibin eylemine karşı çıkarak) eline geçirmek için gösterdiği çabadır (Touraine, 2018: 304).

Toplumsal hareketlerin geldiği yer konusunda uzmanların kafası karışıktır. Örneğin, Touraine *Birlikte Yaşayabilecek miyiz* (2017b) adlı eserinde "Toplum hareketleri toplumsal yaşamdaki önemli konumlarını kaybetmiş değillerdir. Yalnızca toplumun merkezinde ya da doruğunda bulunmakla kalmazlar; hemen hemen bütün toplumsal eylem biçimlerini onların varlığı ya da yokluğu belirler" (s.160) derken; *Yeni Bir Paradigma*'da (2017a), TH'in gizli servislere kendisini "sattığını", "ihanetler ettiğini" ve sonunun geldiğini, tüm içeriğini yitirdiğini ve gereksiz bir kavram haline geldiğini söyler (s.103).

Sivil Toplum Kuruluşları siyasi krizlere de yol açabilmektedir. Bunun en iyi örneklerine Kafkasya ve Orta Asya'da rastlanmaktadır. Kırgızistan'da Lale Devrimi, Ukrayna'da Turuncu Devrimi, Gürcistan'daki Gül Devrimi vb. siyasi olaylarda STK'ların rolü olduğu iddia edilmektedir (Bandeoğlu, 2017: 145).

> Bazı STK'ların büyük devletlerle ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Terörizmi yok etmek gibi nedenlerle küçük ülkelere saldırılması, ülke halkı açısından "kendi etnik ve dini yapılarına karşı" saldırılar olarak görülmektedir. Eğer ülke halkı STK'ların tarafsız olmadığını, büyük güçlere bağlı olduğunu düşünürse, güvensizlik sonucu çatışmalar, halk ve STK'lar arasında yaşanılabilir (Bandeoğlu, 2017: 145-146).

Yadsınamaz bir gerçek olan STK'lar tam anlamıyla "sivil" karakterli (hükümet dışı) olabildiği gibi; ulusal ve uluslararası alanlarda "hükümetlerin kontrol ve yönlendirme mekanizmasıdır."

Sonuç olarak, klasik anlamdaki STK'lar, çağdaş yeni toplumsal hareketlerin (YTH) temel felsefesine uygun değildir. Çünkü, öncelikle klasik anlamdaki STK'lar birer "merkeze" sahiptir ve hükümetler (devlet) tarafından da kurulup yönetilebilmektetir, oysa YTH'ler "merkezsiz" ve bağımsız olma iddiasındadır. İkinci olarak, STK'lar "belirlenmiş" alanlarda faaliyet göstermektedir, oysa YTH'ler tam tersine belli sınırlara hapsolmayan özerk ve kendiliğindenlik özelliğine sahiptirler.

3.1. Yeni Toplumsal Hareketlerin *Yeni*liği

Her ne kadar Baudrillard kitlelerin edilginleştiğini (Baudrillard, 2015: 27), bütün toplumsal enerjiyi yuttuğunu (Baudrillard, 2015: 31) ve bir hayvan sürüsü kadar suskun olduğunu (Baudrillard, 2015: 31) söylese de kitleler tarih boyunca ve günümüzde de büyük bir hareketlilik içinde sesini çıkarmakta ve büyük toplumsal dalgalar yaratmaktadır. "*Kitle simülasyon* [bir köken ya da gerçeklikten yoksun gerçekliğin modeller aracılığıyla yeniden türetilmesi] *ve simülakrların* [taklit, gösteriş] *tüketicisidir. Tükettikçe uyumlaşmakta ve sessiz çoğunluğa dönüşmektedir*" (Baran ve Suğur, 2014: 113). Baudrillard daha da ileri iddialarda bulunur. Ona göre, kitle diye bir şey yoktur, bütün iktidarların gelip içinde yok oldukları bu sessiz yığın bir sosyolojik bütünlük ya da gerçekliğe sahip değildir, toplumsal ölmüştür (Baudrillard, 2015: 45 ve 46).

Toplumsal hareketlerin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Ancak, buradaki "yeni" ifadesi hareketlerin "yapısını" anlatmaktadır. Önceki toplumsal hareketler (TH) "sınıfsal" idi ve özellikle işçi sınıfının çıkarlarına dayalı, belli merkezleri olan bir yapı özelliği taşıyordu. Yeni toplumsal hareketler (YTH) ise, bundan farklı olarak kültür, kimlik, bağımsızlık (özerklik), çevrecilik, feminizm, eğitim, yaşam tarzının korunması ve cinsellik gibi yaşam tarzı ağırlıklı ve "merkezsiz" bir yapı özelliği göstermektedir. Sınıf ayrımı gözetmedikleri ve her sınıfı içine alabildikleri için bunlara bir anlamda "sınıfsız toplumsal hareketler" (STH) ya da "post-endüstriyel toplumsal hareketler" (PETH) de denebilir. "Yeni toplumsal hareketler post-modernliğin daha genel görünümünün bir örneğidir: Küresel ile yerel arasındaki etkileşim ya da gerilim.." (Kumar, 1999'dan akt. Çoban, S., 2009: 179).

> Sorun ve ihtiyaç temelli bu hareketler, "eylemde birlik, yerelde özerklik" kabulüyle birçok ağlar (*network*), forumlar, koalisyonlar ve cephelerde yer alıyorlar. Ulusötesi sorunlara karşı ulusötesi teşkilatlarını yaratıyorlar. Örgütlerini fetişleştirmekten ziyade, hareketlerini kutsuyor, bireylerin yönlendirmesinden ziyade, kalabalıkları yetkilendiriyorlar (Morgül, 2005'den akt. Çoban, S., 2009: 179)

Toplumsal hareketler, çok sayıda kişinin katıldığı geniş ölçekli ve sürekliliği olan ortak davranışları ifade eder. Kolektif davranışlar egemen kültürün norm ve değerlerini zorlayan, çok sayıda kişinin katıldığı gönüllü ve kendiliğinden oluşan, planlanmayan eylemlerdir. Ortaya çıkış biçimleri, amaçları ve yöntemleri bakımından birbirinden çok farklı özelliklere sahiptir (Kartal & Kümbetoğlu, 2015: 54). Bunlara "*şiddetsiz (nonviolent) direnişler*" de denir (May, 2016).

Toplumsal hareketlerin eylemsel mekânı sokaklar, yayılma mekânı ise medyadır. Connerton (2014b), "Sokaklar, kontrol altında tutulması zor alanlar olduğundan, büyük çaplı çekişmeler için olası bir sahadır; her an bir politik alana dönüşebilir" (s.32) demektedir: "Şehir sokakları bir meydan okuma alanı olmadığı zamanlarda bile gezilebilir olma özelliği sayesinde endişe veren karşılaşmalara, rahatsız edici anılara mekân olabilir" (s.32).

Yeni toplumsal hareketlerin kullandığı taktikler, temel amaç olarak belirledikleri "kimlik" talebinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamuoyunu harekete geçirebilmek için kostüm ve sembolik gösterimlerle dolu son derece dramatik ve önceden planlanmış formları kullanma eğilimindedir (Akt.: Demiroğlu, 2014: 141).

Touraine'e göre, yeni toplumsal hareketler çok çeşitlidir ama hepsi yeni bir hak türü olan kültürel hakların tanınmasını ister, bu talepler ne sanayi toplumlarında ne de sanayileşme öncesi toplumlarda görülmüştür (Touraine, 2017a: 210).

> Peki bu hareketlerin yeniliği nedir? Daha sonra, denetimsiz teknik ve ekonomik güçler ile her birimizin öznelliğinin oluşmasına katkıda bulunan türlerin ve kültürlerin, yerel etkinliklerin ve dillerin çeşitliliği arasındaki çelişkiyi açığa çıkartarak, birçok ülkede başkadünyacı bir hareketin, onunla birlikte başka birçok siyasal çevre hareketinin yaratılmasını esinleyen de aynı yeniliktir... Yeni toplumsal hareketler, neyin normal ya da anormal olduğuna karar veren, izin veren ya da yasaklayan bir kurulu düzene karşı da [bireyi] savunurlar (Touraine, 2017a: 215-216).

Yeni toplumsal hareketlerin yakın tarih içinde pek çok örneği vardır. Bunlardan biri Estonya'nın Sovyet işgali sırasında gerçekleşen "Şarkı Devrimi"dir.

> 1945 ile 1991 yılları arasındaki Sovyet işgali esnasında dahi Estonyalılar her 5 yılda bir, sayısı bir milyonu geçen nüfuslarının büyük bir kısmını harekete geçiren şarkı festivali için bir araya gelir. (…) Şarkı söylemek, o gece [11 Haziran 1988] Sovyet işgaline karşı en önde gelen mücadele yöntemlerinden biri olarak ortaya çıktı. (…) Altı gece boyunca, Estonyalılar şarkı söylemek üzere açık hava sahnesinde bir araya geldi. Yüz binlercesi, daha sonra "Şarkı Devrimi" olarak anılacak olan bu olay için meydana her gece çıktı. (…) 23 Ağustos'ta işgali protesto etmek için üç Baltık ülkesi, Estonya, Letonya ve Litvanya'nın bir ucundan diğerine iki milyon insan el ele tutuşarak 725 km. uzunluğunda bir insan zinciri kurdu (May, 2016: 11, 12).

Bazı toplumsal, kamusal düzenlemelere "meydan okumak" da şiddetsiz (nonviolent) direniş örneklerindendir. Bunlardan biri de Hindistan'daki "Vykom Tapınağı" eylemleridir:

> 1924'te Hintli "dokunulmazların" [Müslümanlar, Zerdüştler, Hıristiyanlar, Sihler ve Haricenler gibi azınlıklar] Hindistan'ın güneybatısındaki Travancore eyaletindeki Vykom Tapınağı önündeki yoldan geçmelerini yasaklayan kanunlara meydan okuyan bir kampanya vardı. Bu kampanyaya yolu kullanan "dokunulmazlar" ve destekçileri de katılmış ve buna karşı olan Brahma rahiplerinin ve sonrasında yola barikat kuran polislerin kendilerini dövmelerine izin vermişlerdir. Ayrıca, göstericiler muson yağmuru sezonunda, çoğu zaman omuzlarına kadar gelen suyun içinde, barikatların önünde beklemişlerdi. Nihayetinde kazanmış oldukları zafer, Hindistan'ın Hindu kültürünü simgeleyen ve Gandi'nin direnişinin bilhassa hedefi olacak olan kast sistemine karşı başarılı bir meydan okumaydı (May, 2016: 83).

May'a (2016) göre, "ikna" ve "müzakere" süreçlerinin bittiği yerde, "şiddetsiz direniş" başlar, "Şu ya da bu şekilde –gösterilerle, oturma eylemleriyle, yürüyüşler, toplumsal alan işgalleri veya diğer taktikler vasıtasıyla- insanlar, mevcut toplumsal ve siyasi düzene alenen itaatsizlik eder ve meydan okurlar" (s.102). Şiddetsiz direnişe dışarıdan gelen baskılar hareketten vaz geçmeye neden olmaz, aksine hareketin bir parçası haline gelir, harekete katılan ve "amaçları uğruna çile çekmeye razı olan" gönüllüler üzerinde dayanışmayı artırır, "Gandi'nin sözleriyle, kampanyanın mensupları Hakikat adına çile çekmeye razıdırlar" (May, 2016: 103). 1930 yılında Hindistan'daki *Gandi'nin Tuz Yürüyüşü*, 1989 yılında Polonya'daki *Solidarity (Dayanışma) Hareketi,* 2011 yılında New York'taki *Occupy (İşgal) Hareketi*, yine 2011'de Mısır'daki *Tahrir Meydanı İşgal Hareketi* ve 2013'de Türkiye'deki *Gezi (Parkı) Olayları* şiddetsiz direniş (yeni

toplumsal hareket) örnekleridir. Ancak, bu hareketlerin bir kısmında görülen, hareketi engellemeye yönelik dışardan uygulanan şiddet ya da olayları başlatan neden (örneğin, Tahrir Meydanı veya Arap Baharı) tartışma yaratmaktadır. Kimi zaman, uluslararası emperyal sistem, diğer ülke yönetimlerini değiştirmek için "sivil" toplumsal hareket görünümü (maskesi) altında siyasal şiddet eylemleri başlatmakta ya da kendiliğinden başlayan şiddetsiz hareketlerin arasına sızabilmektedir. Şiddetsiz toplumsal hareketler "alışılmış şekliyle siyasetten bıkmış insanlardan oluşan, halk tabanına yönelik ya da popülist bir toplumsal hareket olarak tanımlanabilir" (Cottam ve ark., 2017: 446).

Toplumsal hareketlerin "eski" ve "yeni" olmasını belirleyen bir diğer ölçüt onun "sınıf" kavramına ve düşünceleri açısından Marx'ın belirlenimlerine dayanmasıdır. Marx'a göre, kapitalist toplum temel olarak iki sınıftan oluşmaktadır. Birincisi, üretim araçlarına sahip olan kapitalist sınıf (burjuvazi) ve diğeri ise mülksüzleşen ve ücret karşılığı çalışmak zorunda kalan işçi sınıfıdır (proletarya). Sınıfların nesnel konumu "*kendinde sınıf*" kavramı ile ifade edilmektedir. İşçi sınıfı öznel olarak kendi çıkarlarının bilincinde olduğu zaman gerçek sınıf yani "*kendi için sınıf*" olmaktadır (Suğur, 2013: 81). Marx, *Komünist Manifesto*'nun başında "*Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi sınıf savaşımları tarihidir*" der, sınıflar onun incelemesinin özüdür (Collins ve Makowsky, 2014: 30). Marx ve ondan sonraki takipçileri (geleneksel/klasik/Ortodoks Marksistler), toplumsal çatışmaların bu sınıf çatışmalarından kaynaklandığını savunurlar. Ancak daha sonra ortaya çıkan "farklı Marksistler" ("Batı Avrupa Marksistleri") farklı bir görüş etrafından toplanır.

> 20. yüzyılda Batı Marksizminin gelişimiyle birlikte (…) Marksizmin perspektifleri, sınıf savaşını veya devrim gibi radikal girişimler yerine gitgide daha çok *iktidar mücadelesine ve sivil toplumun kültürel ve siyasal olarak geliştirilmesine odaklanmıştır* (Akt.: Suğur, 2013: 184).

Örneğin Lukacs, klasik sınıf kavramını mülkiyete dayalı olarak değil, "bilince" dayalı olarak açıklamaya çalışmıştır. Ona göre, "yeni" sınıf bilinci, *Psikolojik Bilinç* ve *Atfedilmiş (Aşılanmış) Bilinç* olarak ikiye ayrılmaktadır.

> Lukacs, "psikolojik bilinci" işçilerin yanlış olan, bütünü kavrayamayan, ampirik ve gündelik bilincini ifade etmek için kullanmaktadır. İşçi sınıfının toplumsal bütünle ilişkisinin gerekli bilincine sahip olup, kendi tarihsel durumuna uygun ve akılcı tepki geliştirmesini ise "atfedilen bilinç" olarak ifade etmektedir. Buna

> göre, işçi sınıfının psikolojik bilinçten atfedilen bilince geçmesi beklenmektedir (Suğur, 2013: 191).

Lukacs'ın psikolojik bilinç kavramı Marx'ın "yanlış/sahte bilinç" kavramı ile aynıdır. Lukacs gibi bir diğer Batı Avrupa Marksisti Gramsci de aynı görüştedir. Fakat Gramsci'nin ortaya attığı ve klasik tahakküm kavramından farklı olarak sunduğu "*hegemonya*" kavramı bir anlamda "yeni" toplumsal hareketlerin temelidir diyebiliriz. Çünkü, Gramsci'nin hegemonyası zora dayalı "devrimci" değil, iknaya dayalı bir "kültürel hegemonyadır."

> Gramsci için hegemonya, egemenliğin, zora başvurmadan, siyasal meşruluk yoluyla uygulanmasını ifade eder. Hegemonya, yönetilenlerin rızalarının kazanılması anlamına gelmektedir. (…) Gramsci için *sivil toplum* karşılıklı maddi ilişkilerin tümünü değil, ideolojik-kültürel ilişkilerin tümünü içermektedir (Suğur, 2013: 204).

Daha da eskiye gidilirse, "toplumsal eylem" kavramını, sosyolojinin kurucu babalarından Max Weber'de (1864-1920) buluruz. Weber'in sosyolojisinin temel çalışma nesnesi "toplumsal eylemlerdir." Weber, toplumsal eylem tiplerini dört grupta toplar: 1) Geleneksel, 2) Duygusal, 3) Değersel-akılcı ve 4) Amaçsal-akılcı eylemler. Ancak, Weber, toplumsal eylem kavramı ile ne sınıfsal ne de "yeni" toplumsal eylemleri kasteder. Onun toplumsal eylemden kastettiği aslında toplumdaki bireylerin davranışlarıdır. Örneğin, el öpmek ve selamlaşmak "geleneksel eylem"; maçta kavga sırasında yumruk atmak ya da annenin ağlayan çocuğunu tokatlaması "duygusal eylem"; batan gemisini terketmeyerek birlikte batan kaptanın davranışı "değersel-akılcı eylem"; ve bir girişimcinin kâr elde etmek için para kazanması da "amaçsal-akılcı eylem" tipidir (Suğur, 2013: 117-18). Görüldüğü gibi, Weber'in "toplumsal eylem"i, günümüzdeki "kitlesel eylem" tiplerinden farklı anlam taşımaktadır.

Weber'in toplumsal eylem kuramından hareket eden Touraine, Marx'ın "tahakküm" kavramından da esinlenerek yeni toplumsal hareketler konusunda kendi kuramını oluşturur ve bu konuda öncülük yapar. Touraine, sanayi sonrası toplumunu üretkencilik (prodüktivizm) ve modernizm ikiciliğinin (düalizminin) geri dönmesi ve tarihsel durumla açıklar. Ama o, sanayi sonrası toplum kavramı yerine yeni bir kavram üretir ve bu topluma "*programlanmış toplum*" adını verir.

> "Programlanmış toplum" adını kullanmama gelince, bunun nedeni de, bu toplumda işletme gücünün; kanaatleri, tutumları öngörme ve değiştirme, kişilik ve kültüre biçim verme, dolayısıyla da yararlılık alanıyla sınırlı kalacağına, doğrudan doğruya "değerler" dünyasına girmeye dayalı olmasıdır (Touraine, 2018: 311).

Touraine'e göre, "Bir toplumdan başka bir topluma geçişi yaşıyoruz." O, buradan hareketle kimlik ya da bilinçten farklı bir "Özne" kavramı tanımlar, bu Özne "düzene karşı çıkmadır".

> Programlanmış toplumda yalnızca tüketici, bir insan kaynağı ya da hedef kitleye indirgenen birey, sisteme egemen olan mantığa, şeylerin dünyasına ve kendi gereksinimlerinin tecimsel birer talep olarak nesnelleştirilmesine kendisini Özne olarak kanıtlama yoluyla karşı çıkıyor. (…) Özne fikrinin kimlik ya da bilinç fikrinin karşıtı olmasının nedeni de budur. Nasıl ki toplumu bir Pazar olarak sunan imgenin varlık nedeni kültürel savunmaların direnişini azaltmaksa, Özne de bir düzene karşı çıkmadır (Touraine, 2018: 319).

Touraine'in programlanmış toplum tanımında, toplumu kimin programlandığının (içerden kendiliğinden mi, dışardan yönlendirmeyle mi oluştuğunun) net bir açıklaması yoktur. Touraine, toplumsal hareketler sosyolojisinin kültürel alanın kontrolü için mücadele eden sosyal güçler sistemi olarak tanımlanabilecek toplum modelinden bağımsız olamayacağını ileri sürmektedir. Kültürel alan en önemli çatışmalar için temel hedeftir (Akt.: Işık, 2011: 23). Toplumsal hareketlerin destek aldığı -elektronik haberleşmenin üzerinden işlediği- bilgisayarlar hem bu yeni toplumsal amaçların hizmetçisi hem de yeni bir yaşam biçimidir. Andrew Feenberg, "soğuk" bilgisayarın "sıcak" bir iletişim aracı haline geldiğini söylemektedir (Feenberg, 2014: 711).

Martin ise, yeni toplumsal hereketlerin eylem, tepki ve taleplerini duyurmada "medyaya olan bağımlılıklarını" vurgular (Işık, 2011: 29). Offe de, YTH'in ilgi alanına giren konuları şöyle ifade eder:

> Yeni sosyal hareketlerin ilgi alanına giren temalar (fiziksel) toprak, hareket alanı yahut beden, sağlık ve cinsel kimlik gibi "hayat alanı" ile ilgili konuları; komşuluk, şehir ve fiziksel çevre; kültürel, etnik ve ulusal miras ve kimlik; fiziki hayat koşulları ve genelde insanlığın devamı gibi konuları içermektedir. (…) Özerklik, kimlik, otantisite, insan hakları, barış ve dengeli bir fiziksel çevre istemi gibi değerler büyük ölçüde ihtilaf doğurucu değerler değildir (Offe, 2016: 57).

Offe'ye göre, bu hareketler "anti-modernist" ya da "postmateryalist" değil, modernleşmenin "modern" bir eleştirisidir (Offe, 2016: 70). "Yeni sosyal hareketlerin aktörleri ile ilgili olarak en çarpıcı nokta bunların kendilerini tanımlamalarının ne oturmuş siyasal kodlara (sağ-sol, liberal-muhafazakâr vs.) ne de sosyoekonomik kodlara (işçi sınıfı-orta sınıf, fakir-zengin, kırsal-kentsel nüfus vs.) dayanmadığıdır" (Offe, 2016: 60). Offe, eski ve yeni toplumsal hareketler arasındaki aktörler, temalar, değerler ve hareket biçimleri farklarını şu tablo ile özetler:

	"Eski Paradigma"	**"Yeni Paradigma"**
Aktörler	Grup olarak hareket eden, gelir dağılımı çatışmasına müdahil sosyoekonomik gruplar	Grup gibi davranmayan fakat belli temalar etrafında bir araya gelmiş topluluklar lehine hareket eden sosyoekonomik gruplar

Temalar	Ekonomik büyüme ve dağılım; askeri ve toplumsal güvenlik, toplumsal kontrol	Barışın, çevrenin ve insan haklarının korunması
Değerler	Özgürlük, tüketim güvenliği ve maddi ilerleme	Merkezî kontrolün karşısında kişisel özerklik ve kimlik
Hareket biçimleri	a) İçsel: resmî örgütlenmeler, büyük ölçekli temsil birlikleri b) Dışsal: Çoğulcu ya da korporatist çıkar aracılığı siyasi parti ve çoğunluk oyu	a) İçsel: enformalite, düşük düzeyde dikey ve yatay farklılaşma b) Dışsal: negatif terimlerle formüle edilmiş taleplere dayanan protesto politikaları

Tablo 1 "Eski" ve "Yeni" Politik Paradigmaların Temel Nitelikleri (Kaynak: Offe, 2016: 61).

Yeni toplumsal hareketler "otorite karşıtı" özellik taşır. Foucault, *Özne ve İktidar*'da otorite karşıtı mücadelelerden söz ederken, bu mücadelelerin özünü niteleyen şeyin "Biz kimiz?" sorusu olduğunu vurgular. Foucault'ya göre "*otorite-karşıtı mücadelelerin*" ortak yanları şunlardır:

1) Bunlar "sınıraşırı" mücadelelerdir; yani tek bir ülkeyle sınırlı değillerdir.

2) Amacı, oldukları haliyle iktidar etkileridir.

3) "Doğrudan" mücadelelerdir. "Baş düşman" yerine, doğrudan düşman arayışına girerler. Sorunlarına gelecek bir tarihte çözüm (yani, özgürlük, devrim, sınıf mücadelesinin bitmesi gibi) bulmayı da ummazlar.

> 4) Bireyin konumunu sorgulayan mücadelelerdir: Bir yandan, farklı olma hakkına sahip çıkar ve bireyleri hakikaten birey yapan her şeyi vurgularken, öbür yandan bireyi parçalayan, başkalarıyla bağlarını koparan, cemaat yaşamını bölen, bireyi kendi üzerine kapanmaya zorlayan ve kısıtlayıcı bir biçimde kendi kimliğine bağlayan her şeye saldırırlar.
>
> 5) Bilgi, beceri ve kalifikasyona bağlı olan iktidar iktidar etkilerine karşı bir muhalefet, yani bilginin ayrıcalıklarına karşı yürütülen mücadelelerdir.
>
> 6) Son olarak, bütün bu mücadeleler şu soru ekseninde dururlar: Biz kimiz? Bunlar, bizim bireysel olarak kim olduğumuzu göz ardı eden soyutlamaların, ekonomik ve ideolojik devlet şiddetinin reddedilmesi ve gene, insanların kim olduğunu belirleyen bilimsel ya da idari engizisyonun reddedilmesidir (Foucault, 2011: 61-63).

Foucault, *İktidarın Gözü*'nde de, iktidar ilişkilerinin kaçınılmaz olarak "direnişe" yol açtığını, bu ilişkilerin özünde her an "direniş çağrısı" olduğunu, direnişe imkân tanıdığını söyler (Foucault, 2012: 177). Otoriter iktidar biçimlerine karşı çıkarken, kim olduğumuzdan habersiz hale geliriz. Neden böyle olur? İktidarın kim olduğumuzun imal edilmesi ve kendimize atıfta bulunma ve nihayetinde kendimizi temsil etme biçimlerinin kısıtlanması süreçlerine doğrudan dâhil olduğu bilinmektedir. Foucault bu türden hareketleri, karşı çıktıkları şey üzerinden nitelerken bunu açıkça ifade eder (Butler, 2012: 282). Zizek'e göre de, Foucault'nun iddialarının tüm gücü, iktidar karşıtı direnişlerin *aslında karşı çıkıyormuş gibi göründükleri matris tarafından üretilmiş olduklarına* ilişkin tezinde yatar (Zizek, 2012: 302).

Wagner, demokrasi içinde "*toplumsal kimliğimizi inşa etmek*" için "sınırlandırıcı" bir öneride bulunmaktadır:

> Gelgelelim, kimliklerin toplumsal inşasına dair bir bilgi ve duygu yürürlükte olsa bile, birçok durumda hangi kimliğe bürünecekleri insan varlıklara neredeyse doğal görünebilir (Önceden verilmiş ya da atfedilmiş olma anlamında). Üçüncüsü, bir kimsenin seçtiği kimliğin *istikrarı* değişebilir. Böyle bir kimlik inşası hayatta bir kez cereyan eden bir süreç olarak görülebilir ya da bir sonraki dönemde gözden geçirilmeye ve değiştirilmeye açık ve bu yüzden daha az bağlayıcı olarak değerlendirilebilir" (Wagner, 1996: 225-227).

Yeni toplumsal hareket (YTH) kuramcıları farklı tanımlamaları benimsemektedirler: Örneğin, Laclau-Mouffe, Epstein ve Plotke gibi post-Marksist kuramcılar, YTH için "Marksizmin eksikliklerine yönelik olarak ortaya çıkan bir reaksiyon" tanımını tercih etmektedirler. "Buradaki temel vurgu devlet, ekonomi ve siyasetin birbirinden ayrıldığı

ve devletten bağımsız bir sivil toplumun varlığı, ya da böyle bir sivil toplumun geliştirilebileceği iddiasıdır" (Coşkun, 2017: 136, 137).

> Robin Cohen (1998), yeni toplumsal hareketleri genel anlamda yeni yapan ve onları eski toplumsal hareketlerden ayıran altı temel özellik sıralamaktadır. Ona göre yeni toplumsal hareketler; (a) kültürel ve kişisel kimliklere yönelirler; (b) teknolojik devlete karşı kültür ve sivil toplumu savunurlar; (c) yaşam niteliğine ilişkin ihtiyaçlara odaklanırlar; (d) karar verme süreçlerini demokratikleştirmişlerdir; (e) alternatif anlam çatılarının gündelik hayatta üretimiyle beslenirler; ve (f) demokratik ve katılımcı biçimleri deneyimlemektedirler (akt. Coşkun, 2017: 137-38).

Hobsbawn, "*Demokrasinin ihracı*" ya da "*Demokrasiyi yayma harekâtının*", evrensel değerlerin bütünlüğünü tehlikeye sokmanın yanı sıra başarılı da olamayacağını" (Hobsbawn, 2008: 125) savunmaktadır.

> Demokrasiyi yayma harekâtı, evrensel değerlerin bütünlüğünü tehlikeye sokmanın yanı sıra başarılı da olamayacaktır. 20. yüzyıl, gerek devletlerin basitçe dünyaya yeni bir şekil veremeyeceklerini ya da tarihsel dönüşümleri kestirmeden gerçekleştiremeyeceklerini, gerekse kurumları sınırlarından taşıyarak kolayca toplumsal değişimler sağlayamayacaklarını ortaya koymuştur. (…) Standartlaştırılmış Batı demokrasisini yayma çabaları, zaten çok sınırlı olan başarıya ulaşma şansı bir tarafa, temel bir paradoksun aleyhine işlemesi gibi bir gerçekle de karşı karşıyadır. (…) Demokrasiyi yayma çabaları daha dolaylı bir şekilde de tehlikelidir.. Bu çabalar, demokratik yönetim biçiminden faydalanmayanlarda, sadece doğrudan faydalananlara uygun bir yönetim olduğu yanılsamasını da doğurur (Hobsbawn, 2008: 125-127).

Jowitt'e göre artık yenidünya düzensizliğinin adı "*Küreselleşme*"dir. Bauman, buradan hareketle, son zamanların moda kavramı küreselleşmede (entelektüel netliğe çok az faydayla) ifade bulan şeyin '*şeylerin kontrolden çıkması'* ile ilgili bu yeni ve rahatsız edici his olduğunu söyler. Ona göre, küreselleşme fikrinin taşıdığı en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, ele avuca sığmaz ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur (Bauman 2014a; 69).

Küresel kapitalizme karşı yeni hareketlerin halen göğüs germekte ve görünen gelecekte de göğüs germesi muhtemel olduğu *siyasal* bağlamlar, Soğuk Savaş çağı boyunca olduğu kadar devrimlere yardımcı olmamaktadır. Bu hareketlerin çoğu, iktidarın bir kısmını, seçim araçları ya da şiddetsiz gösterilerin baskısı yoluyla reformlara zorlamaktadır (Goodwin, 2013: 541). "Karşı-hegemonik" küreselleşme, neo-

liberal küreselleşmenin getirdiği hayal kırıklıklarını ucundan bile olsa, yaşayan herkese çekici gelmektedir. Ulus-aşırı toplumsal hareketlerin çözümlenmesi ve bunların kuramsal yansımaları artık siyasi toplumbilimciler ve aktivistler arasında ilgi uyandırmakatadır. Ancak yeni toplumsal değişim hareketlerini keşfetmek bazen var olan grupların değer ve gücünün abartılmasına neden olabilmektedir (Evans, 2013: 856).

Son yıllarda küreselleşen toplumsal etkinliklerin başında çevre sorunları, küresel ısınma, nüfus artışı, kuraklık, yoksulluk, hayat pahalılığı, ırkçılık, terör, işgaller, silahlanma ve göçmen sorunları gelmektedir. "Ulus-aşırı toplumsal hareketler içinde, 'karşı-hegemonik küreselleşmenin' en başarılı örneği, değişime yol açan küresel çevre hareketi olmuştur" (Evans, 2013: 867)

> Bu, bazı açılardan, gerçek anlamda dünya çapında bağlantıların, örneğin küresel ulus-devlet sistemiyle veya uluslararası işbölümüyle ilişkili bağlantıların gelişmesi sürecidir. Bununla beraber, genel düzeyde küreselleşme, en iyi şekilde, zamansal-mekânsal uzaklaşmanın temel boyutlarının bir ifadesi olarak anlaşılabilir (Giddens 2014a; 37).

Küreselleşmeyi kontrol altına alabilir miyiz? Ya da ilk adım olarak *küresel bir sivil toplum* yaratılabilir mi? Bu konuda Barber şöyle demektedir:

> Merkez sol da dâhil olmak üzere iktidardakiler, pazarın hızla küreselleşmesinden doğan asimetrileri görmezden gelmeyi tercih ediyor. (…) Ulus devletler için küreselleşmenin bir problem olmasının sebebi, uluslararası sahadan çok, ulus devletler içinde yaşanan ideolojik gelişmelerdir. (…) Ulusal egemenliğin ölmekte olan bir kavram olduğu söyleniyor, ama ölmesine daha çok zaman var. Egemen uluslar şu an için demokratik toplumun yaşayabileceği tek ortamdır ve küresel ekonominin anarşik güçlerine karşı koymak, onları kontrol altına almak ve uygarlaştırmak, ancak egemen ulusların başarabileceği bir şeydir (Barber, 2014: 389-397).

Yeni toplumsal hareketler belirli "*kimlikler*" etrafında örgütlenir ve belirli kimliklerin kamusal alanda kabulünü hedefler.

> Bunun yanı sıra harakete katılanlar arasında özgün bir kimlik de söz konusudur. Bireyler kendilerini o kimlikle tanımlamaya başlarlar. Hareketin ortak kimliğinin, harekette yer alanların kimliği ile homojen olduğunu söylemek doğru değildir. Aktörlerin arka planları, sahip oldukları çoklu kimlik yapısı, harekete katılım amaçları ve hareket deneyimlerindeki farklılıklar vb. nedenlerle bir

> harekette her ne kadar ortak kimlikten söz edilse de hareketin içinde görece farklı kimliklerin bulunması olasıdır (Kartal & Kümbetoğlu, 2015: 97).

Kimlik politikaları –cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ya da etnisite tarafından belirlenen- toplumsal kimliğin birincil olduğunu varsayar (Hunt, 2018: 25).

Castells'e göre, modern sonrası toplumun tanımlayıcı karakteristikleri bilgi teknolojisi, internet ve hepimizi kuşatan bilişim toplumudur. Kişisel bilgisayar, mobil telefon ve internet ulaşımı gibi faktörler bilginin yaygın olarak kullanıldığı bilgi toplumlarını işyeri kadar evin de temel bir özelliği haline geldiği küresel iletişim ve ekonomik etkinlik ağının bir parçası olan bilişim toplumlarına dönüştürdü (Slattery 2014; 399). Castells'e (2013) göre zenginlik, teknoloji ve iktidar ağlarının yol açtığı küreselleşme ve enformasyonelleşme, dünyamızı dönüştürüyor (s.97), direniş hükmetmeye karşı çıkıyor, yetkilendirme iktidarsızlığa tepki gösteriyor ve alternatif projeler, gezegen çapında insanların gitgide düzensizlik olarak algıladığı yeni küresel düzene içkin olan mantığa meydan okuyor (s. 98). "Toplumsal hareketler, kendi kuralları çerçevesinde anlaşılmalıdır: Açıkcası bu hareketler, ne olduklarını söylüyorlarsa, odurlar. Pratikleri (daha da önemlisi söylemsel pratikleri) öz tanımlarıdır" (Castells, 2013: 99).

> Kimliğe, ekonomik statükonun korunmasına dayalı bir direniş olarak başlayan şey, kültürel kimliğin, ekonomik çıkarların ve siyasi stratejilerin giderek karmaşıklaşan bir dizge çerçevesinde kaynaştığı bir projeler çoğulluğuna dönüştü: Ağ toplumunda toplumsal hareketler tuvali (Castells, 2013: 215).

Castells'e göre, ağ toplumunda toplumsal çıkarların giderek çeşitlilik göstermesi ve parçalanması, bu çıkarların (yeniden) inşa edilen kimlikler biçiminde bir araya gelmesine yol açar. Dolayısıyla kimlikler çoğulluğu, ulus-devletin önüne sivil toplumun iddialarını, taleplerini ve isyanlarını getirir (Castells, 2013: 423). Ancak, devlet çerçevesinde kimliğin seçici olarak kurumsallaşmasının bazı kimlikler yerel ve bölgesel hükümetlerin kurumlarında kendilerine yer bulamaz (Castells, 2013: 427). Dışlananlar, resmi kültürün bu itirazına dışlanmış kimliklerini gurur kaynağı haline getirerek karşılık verir; Amerikan kentlerindeki Latin kökenliler ya da Fransa'da Kuzey Afrikalılar'ın yoğun olduğu banliyölerdeki genç "beur"ler gibi (Castells, 2013: 428).

> Ulus-devletin güçlü bir kimliği temsil etmemesi ya da yeniden inşa edilmiş bir kimlik etrafında kendilerini güçlendiren bir toplumsal çıkarlar koalisyonuna yer

> açmaması durumunda, belli bir kimlikle (etnik, ülkesel ya da dini) tanımlanmış toplumsal/siyasi bir güç, bu kimliğin dışlayıcı ifadesi haline getirmek amacıyla devleti ele geçirebilir (Castells, 2013: 429).

Castells, üç ciltten oluşan *Enformasyon Çağı* serisinin üçüncü kitabı *Binyılın Sonu*'nda da, kimliğe dayalı toplumsal hareketlerin gücünün, devletin kurumlarına, sermayenin mantığına ve teknolojinin baştan çıkarıcılığına karşı özerk olmalarında yattığını söyler (Castells, 2013b: 506). Ağ toplumundaki hâkimiyet örüntülerine karşı toplumsal meydan okumalar, genellikle özerk kimlikler inşa etme biçimini almaktadır. Toplumlarımız "ağ" ile "benlik", ağ toplumu ile kimliğin gücü arasındaki etkileşimle oluşuyor (Castells, 2013b: 506).

Castells'e göre, toplumsal değişim süreçlerinin büyük bir temel sorunu vardır: Toplumu yeniden inşa etmekten ziyade, parçalayabilecek olmaları. "Dönüşmüş kurumlar yerine, her türden komünlerden oluşan bir topluma varabiliriz. Toplumsal sınıflar yerine, kabilelerin yükselişine tanık olabiliriz (Castells, 2013b: 506).

Yeni toplumsal hareketlerin kuramsal açıklamalarına getirilen eleştiriler ise ağırlıklı olarak 'yeni' olanın içeriğinin muğlak kalması ve 'eski'den tamamen kopuş çıkarımının hareketlerin analizinde yetersiz kaldığıyla ilgilidir. Hareketler gelecek perspektifinin olmadığı, kopuk ve parçalı bir görünüm sergilediği ve bu nedenle de bir bütün olarak analiz edilmeyi zorlaştığı biçiminde de eleştirilmektedir (Demiroğlu, 2014: 143).

3.2. Gönüllü Televizyon Modeli ve İzleyici Örgütlenmeleri ve Medyada Benliğin İnşası

Yeni toplumsal hareketlerde bireylerin kolektif aktör olma biçimleri oldukça enformel, devamsız, ortama bağlı ve eşitlikçidir. Tam oturmamış üyelik rolleri, programlar, platformlar, temsilciler ve üyelik aidatları temelinde; katılımcılar, kampanyalar, sözcüler, ağlar ve *gönüllü* yardımcılar içermektedir (Offe, 2016: 58).

Görüntü medeniyetinde televizyon, gündelik yaşamın bir parçası olarak bireylerin toplumsallaşma sürecinde ve dolayısıyla kimlik kurma sürecinde önemli bir toplumsallaşma aracı olmuştur. Günümüzde toplumsal kimlik oluşumunu belirleyen koşullar yalnız statü, din ve kırsal ya da kentsel kökenle ilgili yerel özellikleri değil,

kültürün küreselleşmesinden kaynaklanan etkilerin gittikçe karmaşıklaşan ağını da kapsamaktadır (İmançer, 2012: 253).

Bu toplumsal kimlik oluşumu aynı zamanda siyasallaşmayı da beraberinde taşımaktadır. Yani, siyasal kimliklerin oluşmasında ve yayılmasında televizyonların etkisi büyüktür. "Siyasal toplumun kurulması" için televizyon gibi kitle iletişim ve etkileşim araçları birer siyasal mücadele alanı olmuştur. Kimi uzmanlar bunları "radikal medya" (Çoban, 2009: 55) olarak adlandırmaktadır. Oysa bu ifade, YTH modeli olan "muhalif medyanın" özüne aykırı olduğu gibi, karşı olunan iktidarın da söylemi olması açısından uygun değildir. O yüzden biz bunları; kurulu düzene, otoriteye ve tahakküme karşı olan YTH kavramının özüne uygun biçimde "gönüllü medya", "gönüllülük esasına dayalı medya", "gönüllü TV modeli" ve "gönüllü izleyici örgütlenmeleri" olarak adlandırıyoruz.

Gönüllü medya, özellikle baskıcı iktidar yapılarında tek yanlı/yönlü haber ve yayın yapan tekelleşmiş iktidar medyasının varlığı karşısında toplumun demokratikleşmesi, sistem karşıtı muhalif kültürün kitlelere ulaştırılması açısından büyük önem taşımaktadır.

"Biz, hayatın TV içinde ve TV'nin hayat içinde kaybolduğu bir çağda yaşıyoruz" diyen Baudrillard, günümüzde artık gerçeği kavramanın ve dolayısıyla da değiştirmenin mümkün olmadığını vurgular. Ona göre, çağımızda hiçbir gerçeklik yoktur, hiçbir geçmiş yoktur ve tarihi medya yeniden yaratmaktadır (Akt.: Slattery, 2014: 471-75).

> Haberler, ister politik, tarihsel olsun isterse kültürel haber olsun hepsi suya sabuna dokunmayan mucizevi bir biçime dönüştürülerek güncelleştirilir, görsel anlamda dramatikleştirilir, medya tarafından amacından uzaklaştırılır ve göstergelere indirgenir. Bizler göstergelere sığınarak ve gerçekliğin yadsınması içinde yaşamaktayız ve bu haberleri aldığımızdan dolayı da mucizevi güvenlik içindeyiz. (…) Medya kurgulamış olduğu gerçekliği, gerçekliğin teminatıyla doğrulanmış göstergeleri tükettirir (Baran ve Suğur, 2014: 103).

Bu biçimde "gerçekliğin ortadan kalkması" Baudrillard'a göre "kusursuz cinayettir" ve kusursuz cinayetin suç kanıtı da "kusursuzluktur" (Baran ve Suğur, 2014: 108). Nesneler anlamını yitirmiştir ve her şey medya tarafından yeniden anlamlandırılır hale gelmiştir. "*Anlam zedelenmesi*" kavramını ortaya atan Baudrillard'a göre, kitle

vurdumduymaz davranışının farkında olarak, anlamın gerçekliği altında ezilmek istemediği için anlam istemekten kaçınır, bunun yerine gösteri ister. Postmodern dünya anlamdan yoksundur, postmodernite bir nihilizm evrenidir. Modernitede anlam derinlerdedir ve onu oradan çekip çıkarmak gerekir (Baran ve Suğur, 2014: 108-113).

> Onlar anlam yerine gösteri istemektedirler. Hiçbir çaba onları içeriklerin ya da kodun ciddiyetine inandırmada yeterince kandırıcı olamamıştır. Gösteri isteyen insanlara mesaj verilmeye çalışılmaktadır. Oysa onlar, içinde bir gösteri olması koşuluyla tüm içeriklere tapmaktadırlar. Yadsıdıkları şey anlamın "diyalektiğidir" (Baudrillard, 2015: 17).

Konu; tam olarak beyin yıkamak değil. Bu şeyleri istiyoruz. İçimiz gidiyor. Arıyoruz. Kendimizi iyi hissediyoruz. İster filmde, ister TV'de ya da şarkıda olsun küçük adamın iyi şeyler yapmasını görmek ya da işitmek istiyor ve sıkılmıyoruz (Niedzviecki, 2011: 97, 98).

Castells'e göre, medya kurumlarının siyasetle ve ideolojiyle bağlantıları son derece karmaşık ve dolaylıdır. Ancak, bu ilişkilerin sıklığı ve yakınlığı ülkelere, dönemlere ve bazı medya kuruluşlarına göre farklılık gösterebilmektedir (Castells, 2013: 469).

Castells, "ağ toplumunda" demokrasi krizlerini çözmenin "enformasyonel siyaset" adını verdiği şeyi başlatarak mümkün olduğunu ileri sürer, Alain Touraine'den şu alıntıyı yapar:

> Nesneler dünyası irademize, tercihlerimize sızdığı için *kimliğimiz* artık ne yaptığımızla değil, ne olduğumuzla belirleniyor. (…) Asıl mesele iktidarı almak değil, toplumu yeniden yaratmak, yeni bir siyaset keşfetmek, açık piyasalarla kapalı cemaatler arasındaki kör çatışmadan kaçınmak, kapsananla dışlanan, içeridekilerle dışarıdakiler arasındaki mesafe açıldığında toplumların parçalanmasının önüne geçmektir (Akt.: Castells, 2013: 476).

Castells'e göre, siyasi bir varolma biçimi olarak ağlar oluşturma, özellikle internete dayalı ağlar oluşturma, küreselleşme karşıtı hareketin özünü oluşturmaktadır (Castells, 2013: 200). Analitik açıdan önemli olan, bu ağları oluşturmanın yalnızca bir örgütlenme ve mücadele aygıtı değil, "*yeni bir toplumsal etkileşim, harekete geçme ve karar alma biçimi*" olduğunu vurgulamaktır. Ağlar oluşturmak, "*merkezin olmaması*" yani "*merkezi bir otoritenin bulunmaması*" demektir (Castells, 2013: 202). Medyayı etkilemek için,

medyanın dillerinden biri, özellikle de *televizyon dilini konuşmak* gerekir (Castells, 2013: 203). Günümüz toplumlarında insanlar medya üzerinden, özellikle de televizyon üzerinden bilgilenirler, siyasi görüşlerini oluştururlar. Birbiriyle çatışan siyasal görüşler, insanların zihinleri ve tercihleri üzerinde etkili olabilmek için başlıca iletişim, nüfuz ve ikna aracı olarak medyayı kullanırlar (Castells, 2013: 472). Bunu bilen iktidarlar da, medya ve iletişim alanında kontrol sağlamak için ülke çapında yasal düzenlemelere giderler (Castells, 2013: 401). Ancak, bir iletişim aracı ne denli bağımsız, kapsamlı ve güvenilir hale gelirse, geniş bir yelpazeden o denli fazla bilgi, alıcı ve satıcı toplayacaktır (Castells, 2013: 403). Bilgi çağında medya siyasetin alanıdır (Castells, 2013: 472).

Peki ama, medya kimindir? Medya kurumlarının siyasi özerkliklerinin kaynağı nedir? Ve siyasetin çerçevesini nasıl çizerler? (Castells, 2013: 472). Bir televizyon ya da gazetenin iktidara yakınlığı nedeniyle güvenliği zedelenirse izlenme oranı ve itibarı da düşer mi? Seçmenlerin oy kullanma tercihleri üzerindeki etkileri ne kadardır? Muhalefet sesini nasıl duyuracak, sesini duyuramadığı zaman demokrasi krizi nasıl aşılacaktır?

Castells, televizyonun insanların kararlarına hükmettiği ya da TV reklamlarına para akıtmanın ya da görüntüleri yönlendirmenin başlı başına belirleyici etken olduğu görüşüne katılmaz (Castells, 2013: 476). Ne televizyon ne de başka bir basın yayın organı, siyasi sonuçları tek başına belirleyemez; bunun nedeni bu alanın beklenmeyen farklı gelişmelere sahne olan bir çatışma alanı olmasıdır (Castells, 2013: 477). Ama yine de "yeni bir siyasetin" doğmasının medya uzamında mümkün olduğunu söyler:

> Direniş kimliğinden proje kimliğine geçişin üstlenilebilmesi için yeni bir siyasetin doğması gerekmektedir. Bu, enformasyonel siyasetin ağırlıklı olarak medya uzamında başlatıldığı öncülünden hareket eden, sembollerle mücadele eden, fakat enformasyon çağında insanların halat deneyimlerinden kaynaklanan meseleler ve değerlerle bağlantı kuran bir siyaset olacaktır (Castells, 2013b: 507).

Castells'in "Medya kimindir?" ve "Medya kurumlarının siyasi özerkliklerinin kaynağı nedir? Ve siyasetin çerçevesini nasıl çizerler?" gibi soruları ile Goffman'ın "Benliğin sunumu"na ilişkin kavramları tam da bu çalışmanın alan/saha araştırmasının temelini oluşturmaktadır.

Yine Castells'in, *Yeni Toplumsal Hareket* modeli içindeki "Direniş kimliğinden proje kimliğine geçiş" kavramının, gönüllü televizyon kanallarındaki siyasal benliğin sunumu ile örtüşüp örtüşmediği de inceleme konumuz içindedir.

Araştırma ve bulgularımaza geçmeden önce Goffman'ın teorisindeki kavramları "gönüllü televizyon" modeline uygulayalım. Onun teorisindeki kavramların televizyondaki karşılıkları şöyledir:

"Aktör": Performansı sergileyen aktör/ler sunucu, haberci, spiker, programcı ve yönetmendir. Goffman'a göre her oyuncunun farklı görevleri vardır. Bir televizyonun "ekran yüzleri" olan spiker, sunucu, programcı ve haberciler farklı görevleri/performansları sunarlar Konuklar da "*yardımcı oyuncu/aktör*" kategorisini oluşturur. TV'de aktörler tam bir performans sergileyemezlerse, Goffman'ın "utanç" kavramı ortaya çıkar, izleyiciler "*uygar kayıtsızlık*" gösterir, yüzlerini başka televizyon kanallarına çevirir ve reytingler (izlenme oranları) düşer.

"Sahne önü" (*vitrin*): Her şeyin göz önünde ve görünür olduğu ekrandır.

"*Sahne arkası" (özel yaşam alanı)*: Televizyon kanalının arka bölgesi, göz önünde olmayan ve tüm hazırlıklarının yapıldığı görünmeyen, özel yaşam bölgesi haber merkezi, kameraman odası, reji odası ve ana kumandadır.

"*İzleyiciler*": Kendilerine performans (benlik) sunulan ekran başındaki seyirciler ve televizyona maddi katkı sağlayan "gönüllü" üyelerdir.

"*Dekor*": Performansın sergilendiği sahnenin dekoru stüdyodaki masa ve koltuklar, tavandaki stüdyo ışıkları, fondaki ışıklandırma, mikrofonlar ve kameralardır.

"*Yönetmen*": Sunulan performansın önemli aktörlerinden biri olan yönetmen, tüm programların belli bir senaryo çerçevesinde, planlanmış "formatlara" uygun biçimde akışını sağlamaktadır.

"*Gizemlileştirme*": Goffman'a göre aktörler arasındaki sırların ortaya çıkması, performansın düzenini tehdit eder. Televizyonda da haberlerin, yeni dizilerin, program konuklarının ve yeni yayın dönemi hazırlıklarının diğer televizyonlara

sızması/sızdırılması istenmeyen bir durumdur ve "rakiplerden daha üstün performans sergilemek için" çok sıkı korunur, izleyiciler nezdinde gizemlileştirilir.

"*Zaman/lama*": Sahnede performansın sunumu belli bir zaman içinde gerçekleştirilmelidir. Televizyonda da reklamlar dâhil tüm "sunumların" zamansal akışı harfi harfine uyulacak biçimde planlanmıştır.

"*Büyüleyicilik*": Goffman'a göre rollerin/performansların sunulduğu sahnenin büyüleyici olması gerekir. Televizyon stüdyoları da izleyiciyi çekebilmek ve "ekranda tutabilmek" için teknoloji ve mimarinin her türlü yeniliğinden yararlanmakta, önce "göze" hitap etmektedir.

BÖLÜM 4. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

4.1. Araştırmanın Yapıldığı Televizyon Kuruluşları Hakkında Bilgi

Niteliksel araştırma TELE 1, TV5, Ulusal Kanal ve Halk TV olmak üzere dört (4) televizyon kuruluşu (yöneticileri ve gönüllüleri) üzerinde yürütülmüştür.

Bu televizyon kuruluşlarının tarihçeleri, yapıları, yayınlarının kapsama (izleyiciye ulaşma) alanları ile insan kapasitesi şöyledir.

4.1.1. TELE 1 televizyonu.

Kuruluşu: 20 Aralık 2016'da gazeteci Merdan Yanardağ tarafından "Kültür Türk" adıyla kurulmuştur.

Yapısı: Kendisini "*Toplumcu, laik, cumhuriyetçi, aydınlanmacı, demokratik, bağımsız ve muhalif bir televizyon kanalı*" olarak tanımlayan haber ve kültür kanalıdır. Kuruluş finansmanının dönemin CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) İstanbul İl Başkanı olan işadamı tarafından karşılandığı yaygın bir bilgidir.

Yayını: TELE 1 Televizyonu, uydu (*Türksat 4A*) ve dijital platformlar (*D-Smart ve Digiturk Türksat Paketi*) ile internet üzerinden (*https://tele1.com.tr/canli-yayin/*) yayın yapmaktadır.

İnsan kapasitesi: Kanalda toplam 33 kişi görev yapmaktadır.

4.1.2. TV5 Televizyonu.

Kuruluşu: TV5 Televizyonu 2 Şubat 2004 tarihinde yayın hayatına başlamıştır.

Yapısı: "*Milli Görüş'ün Gür Sesi*", "*Önce Ahlâk ve Maneviyat*", "*Türkiye'nin ihtiyacı*" ve "*Sözü olan herkes için*" sloganlarıyla yayın yapmaktadır. "Milli Görüş" Saadet Partisi'nin temel felsefesidir ve bu felsefe geniş bir toplumsal alanı kapsamaktadır. TV5'in resmi internet sitesinde bu alanlar resmen ifade edilmiştir. "Milli Görüş"; eğitim dünyası (Birikim Kolejleri), üniversite yurtları (İKEV), müzik ve sinema dünyası (MÜSİDER), iş dünyası (ASKON, YENİAD), öğretmenler (ÖĞDER), bütün mazlumlar (CANSUYU), din görevlileri (DİNBİR-DER), teknik elemanlar (TEKDER) ve siyaset (Saadet Partisi, Anadolu Gençlik Derneği, Milli Gençlik Vakfı, Milli Çocuk) gibi 40 küsur kuruluşu bünyesinde barındırmaktadır.

Yayını: TV5, uydu (*Türksat 4A*), dijital platformlar (*D-Smart* ve *Digiturk Kanal-Lig TV*), Freebox, American GL, Albax TV, Viyana Cable TV şebekesi, internet (*tv5haber.com)* ve mobil platformlar üzerinden yayın yapmaktadır.

İnsan kapasitesi: Kanalın yayın, teknik ve idari birimlerinde toplam 55 civarında personel görev yapmaktadır.

4.1.3. Ulusal Kanal.

Kuruluşu: Ulusal Kanal, 1994 yılında İstanbul'un Kadıköy yakasında bir yerel TV kanalı olarak *Yeditepe TV* adıyla Yeditepe Üniversitesi'ne ait Bedrettin Dalan tarafından kurularak yayın hayatına başlamıştır. Nisan 1995'te, 3984 sayılı Radyo Televizyon Yasası çıktıktan sonra İstanbul televizyonu olarak lisans almıştır. "Ulusal Kanal" adı ve logosuyla ise 29 Ekim 2000 günü ilk kez İstanbul çapında yayına başlamıştır. Şubat 2002'de uydu yayınına, Ağustos 2002'de de, RTÜK'ün 25 Ocak 2003'te yaptığı yönetmelik değişikliğiyle, Türkiye çapında yerel yayın yapma hakkına kavuşmuştur. Hâlen, karasal yayın vericileri ağıyla Türkiye'nin 49 il sınırı içindeki 160 merkezine ve uydu yayınıyla da Avrupa, Asya ve Afrika'nın kuzeyini içine alan bir kapsama alanı içinde yayın yapmaktadır.

Araştırmamız içindeki dört kanal arasında en eski televizyon kanalı olma özelliği taşımaktadır.

Yapısı: Eski adı İşçi Partisi olan Vatan Partisi'nin yayın organı ve haber kanalıdır.

Yayını: Uydu (*Türksat 4A*), dijital platform (*D-Smart*), Kablo TV, ADSL ile IPTV, Tivibu, FREE (Fransa) internet televizyonu IPTV şebekesinde ADSL/fiber üzerinden izleyicilere ulaşmaktadır.

İnsan kapasitesi: Kanalın yayın, teknik ve idari bölümlerinde toplam 33 kişi görev yapmaktadır.

4.1.4. Halk Televizyonu (Halk TV).

Kuruluşu: 10 Ocak 2005 tarihinde CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın girişimleri ile Baykal'ın yeğenleri olan işadamları tarafından kurulmuştur.

Yapısı: "*Halkın Yanında Halk Haber*" sloganı ile yayın yapan Halk Televizyonu (Halk TV) Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) yayın organıdır.

Halk TV Euro ve Halk Kitabevi gibi grup şirketlere sahiptir.

Yayını: İzleyicilere, uydu (*Türksat 4A*), dijital platformlar (*Digiturk ve D-Smart*) ve internet (*halktv.com.tr/canli-yayin*) üzerinden ulaşmaktadır.

Araştırmamızdaki dört televizyon kanalı içinde en geniş ulaşım ağına sahip olan ulusal çapta bir kanaldır. Ve aynı zamanda bu kanallar arasında genel merkezi Ankara'da olan tek kanaldır.

İnsan kapasitesi: Kanalın personel sayısı 42'dir.

4.2. Bulgular

4.2.1. Gönüllü TV'lerin *yöneticilerine* ilişkin bulgular.

İnceleme kapsamındaki dört televizyonun toplam 7 (yedi) yöneticisi ile görüşülmüştür. Görüşme sürecinde ortaya çıkan bir gerçeği vurgulamak gerekir. Görüşülen kanallar içinde en yardımcı ve katılımcı olan kanal, yöneticilerinin de ifade ettiği gibi, "muhafazakâr" kimliği ön planda olan TV5 olmuş, diğer üç kanalın (Ulusal Kanal, Halk TV ve TELE1) yöneticileri aynı yaklaşımı göstermemişlerdir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, sorular bazında, şöyledir:

1- Gönüllü televizyon modeline göre yayın yapan televizyonların yöneticilerinin yayın politikalarını tanımlamalarından ortaya şu politik yayın yapıları çıkmıştır:

a) Hafif muhalif çizgi (T1y-1),

b) Özgür yayıncılık yapmaya çalışmak, sesi duyulmayan tüm kesimlerin sesi olmak ve gündemden kaçırılan tüm sorunları ekrana taşımak (Halky-1),

c) Milli ve manevi değerlere bağlılık yanında farklı düşüncelere de saygı duyan bir yayın anlayışı (TV5y1),

d) Vatanın bütünlüğü, milletin birliği ve halkın refahı (UKy-1).

Örneğin, hem muhafazakâr (milli, manevi değerlere saygılı) yayın yaparken her kesimin sesi olma iddiasındaki TV5 yönetici bu durumu şöyle açıklamıştır:

> Bu nedenle yeni yayın dönemindeki sloganını, "Sözü olan herkes için TV5" sloganını kullanmayı tercih etmektedir. Bu yaklaşımda Türkiye'nin son dönemde karşı karşıya bulunduğu medya tekelleşmesinin payı büyüktür. Maalesef medyanın çok ağırlıklı bir bölümü iktidara angaje olmuş durumdadır. Küçük bir yayın grubu da tamamen iktidar karşıtı bir yayın anlayışıyla hareket etmektedir. Çünkü Türkiye'nin buna ihtiyacının olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle son dönemde, liberal, muhafazakâr, ulusalcı gibi ideolojik yakıştırmalara aldırmadan geniş bir yelpazede konuk ve programcı yelpazesine sahip olmaya çalışmaktadır. (TV5y-1).

Yine aynı kanalın bir başka yöneticisi, bu yayın çizgisini "Saadet Partisi ile yakınlığı sebebiyle Milli Görüş çizgisinde olmak" olarak ifade etmiştir. (TV5y-2).

> Yayın politikası uzun yıllardır oluşmuş bir ideolojik temellendirmeden doğan dini referansı güçlü, milli, bir hareket olan Milli Görüş Hareketi'nin ortaya koyduğu misyonu en iyi şekilde topluma yansıtma. Bu arada da toplumsal ortaya çıkan sorunlara nasıl bakılması gerektiğine de vurgu yapan bir içerik. Ayrıca günlük gelişmelerdeki yaşananlar ve sorunları, dertleri olan kesimlerin de bu anlamda bir bakıma sesi olmak. (TV5y-3).

Onlara göre, bu muhalif yayın politikasının nedeni "Medyanın büyük bölümünün iktidar tarafından sindirilmiş olması", milli değerlerden uzaklaşılması, Türkiye'nin bağımsızlık ve tarafsızlığın yayınlarda göz ardı edilmesidir:

> Biliyorsunuz, Türkiye genelinde medya iktidar baskısı altında. Birçok medya kurumu iktidar yandaşları tarafından satın alındı, birçoğu sindirildi. Medya mensuplarının çoğu siyasallaşmış yargının getirdiği korkuyla, ifade özgürlüklerini rafa kaldırdı. Böyle bir ortamda bir muhalefet partisinin desteğini arkasına almış, ekonomik anlamda iktidardan da mali beklentisi olmayan bir kanal, farklı dünya görüşünde olan entelektüeller ve izleyici kitleleri için özgür bir platform haline geldi. TV5 çokseslilige ve çeşitliliğe önem veriyor. Örneğin ben hiçbir siyasi harekete dâhil değil ama burada program yapıyorum. Kanalın, ülkedeki bu baskı ortamında nefes alacak bir alan yarattığını düşünüyorum. (TV5y-2).

> Yayın politikamızda doğru ve gerçeklik önceliğimizdir. Bir olayın veya konunun tüm taraflarına yayınlarımızda yer vermeyi amaçlayan bir yayın politikasını savunuyoruz. (TV5y-4).

Televizyonun "*halkın kanalı olma*" bilinci şöyle ifade edilmiştir:

> Televizyonumuz, halkın kanalı olma bilincini, halkın gücüyle birleştiren bir kanal. Medya organımız, Türkiye'nin bağımsızlık ve bütünlüğünü, emek haklarını ve ezilen dünyanın sesini kurulurken en temel ilke olarak belirledi. Kısa sürede bunu başardı diyebiliriz. Nerede bir hak arama mücadelesi varsa orada televizyonumuzun mikrofonunu görürsünüz. Yayın politikamızın esasını

> üç maddede özetlemek mümkündür; vatanın bütünlüğü, milletin birliği ve halkın refahı. (UKy-1)

Böyle bir televizyon ayrı zamanda "devrimci"dir:

> Ulusal Kanal ne yapıyor? 1- Halkı gerçeklerle ve devrimci çözümle buluşturuyor, 2- Halk önderlerini bilinçlendirerek öncüleşmelerinin önünü açıyor (Literatürde: öncü=öncü parti kadrosu. Tanımı genişletirsek: öncü=öncü partinin önderliğini kabul eden), 3- Geniş halk kitlelerini yöneterek devrimci seçeneği etkin kılıyor. Yani ilerici halk kesimine hitap ediyor. (UKy-1).

2- Yöneticilerine göre, "Gönüllü Televizyon Modeli" ve "*gönüllülük*" uygulamalarının özelliği ve işleyiş biçimi şöyledir: "Bir siyasi hareketin savunucusu olmak", "boşluğu doldurmak", "yalnızca izleyicilerin desteğini almak" ve hatta "tekâlif-i milliye usulüyle yayın yapmaktır":

> Gönüllü televizyon modeli esas olarak bir siyasi hareketin savunucusu veya bir siyasi hareketin karşıtı yayın politikasını sürdüren yayın kuruluşudur. Böyle bir yayın politikasında doğa olarak karşıtı olduğunuz siyasi hareket iktidarsa gelir kaynaklarınız yok gibi bir şeydir. Hal böyle olunca da savunduğunuz veya karşıtı olduğunuz siyasi hareketlerin taraftarları sizi yapacağı çeşitli şekilde yapacakları bağışlarla ayakta tutabilir. (T1y-1).

> Bir boşluğun yerini doldurmak için işleyen sistem. Daha doğrusu bir ihtiyaçtan öte zaruret. Bu zarureti de normal işleyen medya özgürlüğü oluşturuyor. (Halky-1).

> Gönüllü televizyon modeli arkasında herhangi bir sermaye grubunun, holdingin ya da iktidar desteğinin olmadığı, buna karşın izleyenlerinin destek verdiği bir modeldir. Her televizyon gibi normalde tek gelir kaynağı reklam ve sponsorlu programlardır. Ancak son dönemde iktidar ile medya arasında gelişen sağlıksız ve antidemokratik ilişki reklam ve sponsorlukları olumsuz etkilemektedir. İktidar imkânlarının baskı ve/veya teşvik unsuru olarak kullanıldığı bir ortamda reklam verenler, iktidara muhalefet ettiği düşünülen kanallara reklam vermekten kaçınmaktadır. Oysa meydanın ana görevi muhalefet etmektir. TV5 bu noktada elindeki kıt imkânlarla yayın hayatını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu kıt imkânların çok önemli bir bölümü de izleyenlerinin desteklerinden oluşmaktadır. (TV5y-1).

> Söz konusu yayınlarda aidatlardan daha çok, kampanyalar gönüllük esasını temel referans alarak başta kitap olmak üzere bazı ürünlerin satımı gerçekleştiriyoruz. Bazı kampanyalarla da okuyucu ve takipçilerimizi bağlı kılmak için bazen ücretsiz bazen de benzer ürünlerin dağıtımı gerçekleştiriliyor. (TV5y-3).

> Ulusal kanal tekâlif-i milliye usulüyle kurulan bir kanal. Ulusal Kanal'ın tek maddi kaynağı halk. Dolayısıyla sahibi de halktır. Böyle olunca özgür habercilik

de bu güce dayanarak yapılabiliyor. Ana akım medyaya bakalım; sermayenin ya da iktidar gruplarının sesi konumundalar. (UKy-1).

3- Gönüllülük uygulamalarının yöntem ve biçimleri aidatlar, ürün satışları (kitap satışları, doğrudan ürün satışları), paralı mesaj yayınları (bayram ve özel gün kutlamalarında belediye başkanları ya da kuruluş ve partilerin mesajları), organizasyonlar (yemek, kahvaltı, toplantı vb.) gelirler ile SMS gelirlerinden oluşmaktadır:

> Destek sağlamanın çeşitli şekilleri olabilir. Ürün satışı, Aidat ödemesi, Organizasyonlar veya SMS gelirleri ile okur desteği sağlanabilir. (T1y-1).

> Kitap ve diğer doğrudan satışlar biçiminde Ürün satışı ile gelir geldi ediyoruz. (Halky-1).

> Kanalda satılan bazı ürünler, ihtiyaç olmadığı halde kanala destek olmak için izleyenlerin aldığı ürünlerdir. Bunun dışında küçük ve orta ölçekli işletmeler bayram ve özel gün kutlamalarında, "kartvizit" reklam olarak bilinen reklamlar vererek kanala destek olmaya çalışmaktadır. (TV5y-1).

> Söz konusu bir aidat ödemesi bulunmuyor. Bu haliyle de TV'deki kampanyalarla ve reklamlarla destek talep ediliyor. Bunlardan bazıları ise doğrudan kitap satışları olabiliyor. Şirketin ortağı olduğu bir pazarlama şirketiyle de tüm bu süreçler yönetiliyor. Bu tarz (SMS, bayram kutlama mesajları gibi) gelirlere ilişkin bir çalışma yürütülmüyor. (Yemek, toplantı organizasyonları:) Daha önceki dönemlerde büyük organizasyonlar yapılarak kitleden belli oranda destek talep ediliyordu. Bu organizasyonlarda kampanyalar yapılır ve kitleden destek istenirdi. Ancak şimdi bu anlamda pek bir büyük organizasyon yapılmıyor. (TV5y-3).

> Aidat uygulamamız yoktur. Başta kitap gibi yazılı yayınların satışı yapılmaktadır. Özel günlerde kişiler veya kurumlardan mesajlar yayınlanarak gelir sağlanmaktadır. Kimi kurumların önemli yemek ve toplantılarına canlı yayın destekleri ile gelir sağlanmaktadır. SMS uygulamamız yoktur. (TV5y-4).

> Ulusal Kanal ortaklarının yanı sıra binlerce gönüllüsünün ayakta tuttuğu bir kanal; gönüllüler gelirine göre aylık ve ya yıllık aidat ödeyerek kanalın düzenli bir gelir kalemi elde etmesini sağlıyor. Türkiye'de TV yayıncılığının, teknoloji ve pek çok açıdan dışa bağımlı olduğu için, maliyeti oldukça yüksek. Dolayısıyla büyük bir açık her ay yaşanmakta, bu maddi açık ekrandan ürün satışları (Kitap satışları, doğrudan satış türü) ile kapatılmaya çalışılmaktadır. Özel günler, belirli haftalar ekrandan mesajlar, reklamlar yayınlatılması için elverişli bir zemin sunuyor. Özellikle bayramlarda hatırı sayılır oranda bir girdi sağlanmasını mümkün kılıyor. Gönüllülerin öncülüğünde düzenlenen yemek, kahvaltı, konser, kermes ve benzeri etkinlikler diğer gelir kalemlerini oluşturuyor. (UKy-1).

4- Gönüllülük gelirlerinin toplam gelir içindeki payı konusunda, genel olarak bu payın büyük olması "arzusu/dileği" vardır. Reklam ve sponsorluk gelirleri/destekleri gündeme ve aylara (örneğin Ramazan ayına) göre değişiklik göstermektedir. Kitlesel üretim yapan firmalar televizyon kanalının muhalif yapısı nedeniyle reklam vermekten, sponsor olmaktan çekinmektedirler. İlginç bir durum da ortaya çıkmakta ve örneğin muhafazakâr yayın yapan bir kuruluş, ihtiyacı olmasına karşın "banka reklamı kabul etmemektedir":

> Siyasi erkin tek kişi elinde toplandığı ve iktidarın sahip olduğu siyasi, ekonomik ve hukuki güçleri sopa olarak kullandığı ülkelerde gönüllülük gelirleri tabi ki bütün giderleri karşılayacak kadar büyük olmalıdır. Aksi takdirde yayın kuruluşu kısa süre sonra zorunlu giderlerini karşılayamayacak hale gelir. Sözgelimi uydu, mekân kiraları, zorunlu giderler ödenemez hale gelir ve bir sonra yayın kuruluşu kapıya kilit asmak zorunda kalır. (T1y-1).

> Her şeye rağmen ana geliri reklam ve sponsorlu gelirler oluşmaktadır. Reklam ve sponsorluk gelirleri gündeme değil ama döneme göre değişmektedir. Örneğin TV5 kanalı için *Ramazan ayında* reklam gelirleri diğer aylara göre daha da artmaktadır. Bu sorunun cevabını bilmemekle beraber, gönüllülük gelirlerinin payının toplam gelir içinde *önemli bir yer tuttuğunu* düşünüyorum. (TV5y-2).

> Gönüllülük gelirleri elbette ki büyük değil. Reklam gelirleri burada daha büyük bir paya sahip. *Reklam gelirleri de kamuoyunun gündemine göre değişiyor*. Politik ve siyasal süreçler doğrudan reklam gelirlerini etkileyebiliyor. Büyük firmalar da bu süreçlerden nasibini alarak ona göre reklam ajanlarıyla çalışıyor ve sınırlamalar getiriyor. Reklam vermek istiyorsa bile en azından düşük ücretlerle reklam veriyor. (TV5y-3).

> Kanalımıza destek sağlamak için doğrudan satış veya mesaj türü gelirlerimizin payı sembolik olmamasına rağmen çokta büyük bir paya sahip değildir. Sabit reklam ve sponsorluk desteklerimiz *asgari düzeyde de olsa* vardır. Kimi zaman gündeme göre bu destekler değişiklik gösterebiliyor. Kitlesel üretim yapan bazı firmalardan da reklam alabiliyoruz. (TV5y-4).

> Gönüllülük gelirleri *aylık bütçenin kimi bazen 4'te birini oluşturmaktadır.* İzlenirlik arttıkça reklam ve sponsorluk gelirleri değişebilmektedir. Kitlesel üretim yapan firmalar televizyon kanalının muhalif yapısı nedeniyle reklam vermekten, sponsor olmaktan çekinmektedir. (UKy-1).

> Türkiye'nin en fazla veren kesimi bankalar. Ancak yayın ilkelerimiz gereği *banka reklamı almıyoruz*. Kitlesel üretim yapan firmalardan küçük çaplı da olsa bazı reklamlar alınabilmektedir. Ancak bu oranlar eskiyle kıyaslandığında çok düşük kalmaktadır. (TV5y-1).

5- TV yayın kuruluşları yukarıda sayılan gelirler/haklar elde ederken bu ödemeleri yapan, gönüllü katkılarda bulunan izleyicilerin de TV'ler üzerinde hakları var mıdır? Bu soruşturmanın ortaya çıkardığı gerçek, durumun televizyonun yapısına göre değişiklik gösterdiğidir.

> Gönüllülerin tabi ki hakları vardır. Öncelikle gönüllülerin çeşitli adlar altında yaptığı bağışlar şeffaf olmalıdır. Destekçi gerekirse isim isim bütün bağış yapanları, periyodik sürelerle toplu bağış miktarlarını ve harcanan yerleri görebilecekleri bilançolar hazırlanmalıdır. Şeffaflık güveni, güven de yapılan bağış miktarındaki artışı beraberinde getirir. Ancak bunun şöyle bir sakıncası olabilir. Gönüllüler bir süre sonra yayın politikasını yönlendirmek isteyebilir. Hukuki sonuçları düşünmeden daha radikal yayın talebinde bulunabilir. Gönüllülük sisteminin işletildiği kuruluşlarda 7/24 bilgilendirme sistemi çalıştırılmalıdır. (T1y-1).
>
> Gönüllülük sistemimizde üyelik olmadığı için üyelikten doğan hak gibi bir şey yoktur. (Halky-1).
>
> Televizyonun kuruluş aşamasında çok ortaklı bir yapı ile kurulmuştur. Gönüllülerin hisse bazında ortaklıkları mevcuttur. (TV5y-1).
>
> Gönüllülerin kanal üzerinde hakları olduğuna dair bir şey duymadım. Kanalda gözlemlediğim kadarıyla kendi halinde bir yayın üretimi ve akışı var. Dışarıdan birilerinin yayınlara, şunu şunu yap diye direkt bir müdahale ile geldiğine şahit olmadım. (TV5y-2).
>
> Yurt çapında yapılan gönüllü buluşmalarında kanalın çizgisi, yayın içeriği konuşulmakta, gönüllüler görüş ve önerilerini sunarak kanalın yayın politikasına doğrudan yön verebilmektedir. (UKy-1).

6- Vakıflaşma uygulaması bir tek Ulusal Kanal'da mevcut olup, diğer üç televizyonda yoktur.

> Bildiğim kadarıyla T1'de vakıflaşma çalışması yoktur. (T1y-1).
>
> Kanalda, bildiğim kadarıyla yok ama Milli Görüş hareketinin içinde sivil toplum anlamında örgütlü bir yapı olduğu dışarıdan görülüyor. (TV5y-2).
>
> Kanalımız açısından bir vakıf çatısı altında çalışma yürütmek ve vakıf yönetimi üzerinden bir holdingleşme sürecine girmek yeni bir durumdur. (UKy-1).

7- Gönüllü televizyon modelinin, muhalefetin de sesini duyurması bakımından demokrasiye katkı ve bu anlamda bir "katılımcı demokrasi" örneği olup olmadığı konusunda televizyon yöneticileri içinde görüş birliği olmadığı ortaya çıkmıştır. Örneğin, Halk TV Genel Yayın Koordinatörü, "*Katılımcı demokrasilerde sistem böyle*

bir yapıya izin vermez. Her şey genel kuralına göre işler. (Halky-1)" derken, uygulamanın katılımcı demokrasi örneği olduğu konusunda en net yanıtı TV5 yöneticileri vermiştir:

> Evet, bence sayılabilir. İzleyici kitlesi henüz genişlemekte olan bir kanal. İzleyicilerin önemli bölümü Milli Görüşçüler olduğu için kanaldakilerle bağları var. Yayınlarla ilgili kanala hem sosyal medyadan hem de direkt kanal idarecilerine görüşlerini iletiyorlar. Örneğin ben TV5'te program yapmaya başladıktan sonra kanaldaki idari ve editöryal konumdaki arkadaşlardan, çok sayıda izleyicinin tebriklerini ilettiğini duydum. (TV5y-2).

> Yaygın medya ile kıyaslandığında mütevazı sayılacak imkânlara rağmen, doğru işler yapıldığında toplumda karşılığı mutlaka hissedilmektedir. Özellikle medyanın tek tipleştiği bir ortamda, farklı isim ve düşüncelere imkân tanıyan platformlar sadece medyaya değil elbette demokrasiye de önemli bir katkı yapmış oluyorlar. (TV5y-1).

Bu durumda izleyiciler gönüllüsü oldukları TV'ler ve onların yöneticileri üzerinde siyasal ve sosyal varlıklarını nasıl gösterebilmekte, nasıl "var olabilmektedirler?" Bu yöntemler nelerdir? Derinlemesine görüşme sonuçları, muhalif dört TV kanalının izleyicilerinin bu noktada pek çok yöntem uyguladığını, TV'ler üzerinde siyasal var olmada sıkıntı çekmediğini ortaya koymuştur. Bu durum da, bir önceki bulguda olduğu gibi "katılımcı demokrasinin" izleyiciler/gönüllüler tarafından geçerli olduğunu kanıtlamaktadır.

> Söz konusu hitap edilen kitle kendi sesinin daha çok kitlelere ulaşması için bu mecrayı kullanıyor. Bunu kullanırken de popüler isimlere de kendi kanalımızda ses vererek hem çok sesliliği dile getiriyor hem de kendi kitlemizi memnun etme yoluna gidiliyor. (TV5y-3).

> İzleyiciler herhangi bir yayından rahatsız oldukları vakit veya hoşlandıkları vakit kanalımızın üst yönetimlerine kadar bunu dile getirebiliyorlar. Ayrıca yayınlar ile ilgili fikirlerini ve eleştirilerini de paylaşabiliyorlar. (TV5y-4).

> Katılımcı demokrasi terimi bu görüşmede katılımcı yayın yönetmenliği şeklinde olabilir. Bağış yapanlar yayın politikasının artı ve eksilerini söyleyebilir. Veya böyle bir anket yaptırılabilir. (T1y-1).

> İzleyiciler soru, görüş ve önerilerini SMS, eposta ve telefon yoluyla doğrudan program sunucusuna ulaştırabilmektedir. Sunucular izleyicilerin soru ve görüşlerini ekrana getirmektedir. Yine TV kanalı izleyicilere açık (açık hava ya da salonlarda) programlar yapmakta sunucusu başta olmak üzere varlığını buzlu camın öbür tarafındaki izleyiciye daha canlı olarak ulaştırabilmektedir. Hatta izleyicilerin katıldığı programlar da kanalımızda yer bulmaktadır. (UKy-1).

8- Muhalif (gönüllü) televizyonların yöneticilerine, medya kuruluşları ile iktidarlar arasında etkileşim olup olmadığını öğrenmek için "*Günümüzde sizce medya kuruluşları ile iktidarlar arasında bir etkileşim var mıdır?*" sorusu sorulmuştur. Alınan yanıtlar göstermiştir ki, tüm kanalların yöneticileri bu konuda hemfikirdir. Yapılan eleştiriler, demokrasinin olmadığı ülkelerde medyanın iktidarların "borazanı" olduğu, "biat kültürünün" geliştiği, bu etkileşimin iktidarlardan medyaya doğru tek yönlü olduğu (yani medyanın iktidarları etkileme gücünün olmadığı), "ana akım" denen medyayı elinde tutan grupların sermaye çıkarları nedeniyle "sustuğu" ve neticede "ana akım medyanın iktidarların akımına uymak zorunda olduğu" yönündedir.

> Ülkeden ülkeye değişebilecek bir yanıt. Demokratik kurum ve kuruluşlarının birbirini tam olarak denetlediği sistemlerde medya iktidarların yandaşı veya borazanı değildir. Eleştirilecek yerde eleştiri, alkışlanacak yerde alkışlar. Basın demokratik ülkelerde denetleme ve uyarma görevini yerine getirir. Demokrasisini oturtmamış ülkelerde iktidar basının sahibi ve yönlendiricisidir. Karşıt görüşteki yayın kuruluşları ise reklam almakta zorlanır. İşadamları da muhalif görünen yayın kuruluşlarına reklam vermekte çekinir. Daha doğrusu vermez. (T1y-1).
>
> Tarihte hiç olmadığı kadar bugün iktidar ile medya ilişkisi söz konusudur. Akreditasyon uygulaması en keskin şekilde kendisini hissettirmektedir. Siyasetteki biat kültürü medyada da kendisini hissettirmektedir. Artık gazeteciler, TV programları halkın beklentisine değil, iktidarın beklentisine göre hareket etmektedir. İktidarın medya üzerinde müthiş bir etkisi söz konusudur. (TV5y-1).
>
> Pek sanmıyorum. İktidar Türkiye'deki medyayı etkiliyor. Ama medyanın etkisi yok. İktidar yandaşlarının zaten etki yaratacak bir yayın yapma cüretinde bulunmalarını bile düşünmek zor. Geriye sesi kısılmış muhalif medya kalıyor. O da cılız kalıyor. (TV5y-2).
>
> Malum süreçlerde gelinen nokta açısından medya kuruluşları ile iktidarlar arasında bir ilişki söz konusu. İktidarların olaylara bakış açısı, medya kuruluşlarını de etkiliyor. İktidarın ortaya koyduğu siyasi misyonu daha iyi kitlelere ulaştırması için medya vazgeçilmez bir argüman olarak görülüyor. (TV5y-3).
>
> Eğer iktidardan bir beklentiniz yoksa ancak o zaman gerçeği ekranlara taşıyabilirsiniz. Ulusal kanal tekâlif-i milliye usulüyle kurulan bir kanal. Ulusal Kanal'ın tek maddi kaynağı ve sahibi halktır. Böyle olunca haberlerimizi özgürlüğümüzden gelen güçle yapıyoruz. Ana akım medyaya bakalım. Hepsi sermaye gruplarının dili. Pazardan pay almaları için susmaları gerekiyor. Ucundan kıyısında biraz tarafsız haber yapmaya başladıkları an; mali denetimler, ihale iptalleri, siyasi baskılar onları susturmaya yetiyor. Hükümetin

> istemediği gazetecileri, sunucuları, programcıları kişileri işten çıkartıyorlar. Neticede Ana akım medya özü gereği iktidarın akımına uymak zorunda. Soruyu tam cevaplamak gerekirse biz ana akım medyayla ayrışmadık. Zaten kurulduğumuz andan itibaren ayrıydık. Amacımız farklıydı. (UKy-1).

9- "Medya kuruluşları ile iktidarlar arasında etkileşim" ilişkisinden farklı olarak, bu kez, "*izleyicilerin siyasal tercihlerinde televizyonların etkisi*" ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla TV yöneticilerine "İzleyicilerin siyasal tercihlerinde televizyonların yayın politikaları etkili oluyor mu? Nasıl?" sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar, gönüllü televizyon modeline dâhil televizyonların yayın politikalarının, yaptıkları yayınların, izleyicilerin siyasal tercihleri üzerinde etki yaptığı yönünde olmuştur. Ortaya çıkan bulgulara göre,

a) "Bu etki karşılıklıdır";

> Bu karşılıklı bir etkileşimdir. Olmak da zorundadır. Genel Yayın Müdürü izleyicilerin haklı taleplerini haklı olup olmadığını değerlendirdikten sonra bunu tabi ki değerlendirmek zorundadır. Etkileşim çeşitli şekillerde olabilir. Telefonla tepkisini belirtebilir veya mektup yazarak tepkisini gösterebilir. (T1y-1).

b) "İzleyici de kendi siyasal görüşlerini kendi kanalında görmek istemektedir", hatta diğer partilerin seçmenleri de "farklı bir ses olarak bu tür kanalları tercih edebilmektedir";

> Son yıllarda gelişen sosyal medyanın çok etkili olduğu söylense de, ülkemizde gazetelere nazaran televizyonların siyasal tercihlerde etkisi yadsınamaz bir gerçek. Özellikle haber kanallarının tartışma programları ve canlı yayınları bunda etkili bir şekilde rol oynuyor. (TV5y-3).

> İzleyicinin hangi tarafta olduğu önemli. Ve izleyici kendisine yakın siyasi görüşün ekrana yansıtılmasını istemektedir. Bizim kanalda bu beklentiyi görebildiğimizi söyleyebilirim. Ayrıca tüm partilerin seçmeni iktidar da dâhil farklı bir ses olarak bizi izlemeyi tercih ediyor. (Halky-1).

e) Ve bu etki "daha çok izlenen TV'lerin izleyicileri üzerinde daha çok etkili olmaktadır";

> Basın yayın organları, kişiye bir konuda ne ve nasıl düşünmesi gerektiğini "öğreten", belli bir fikri aktaran ve hatta empoze eden bir araç. Ancak bu "empoze" süreci medya organını izleyen kişi sayısıyla sınırlı. Daha fazla izlenen TV'lerin izleyicinin siyasal tercihleri üzerinde etkili olduğunu düşünüyorum. TV sahiplik yapısı, siyasal ve ekonomik ilişkileri ve bazı kaygıları nedeniyle yaptığı programları hatta verdiği haberleri belli bir düşünce/ideoloji ile izleyiciye sunar.

> İzleyici belki bu ideolojik arka planda ne olduğunu algılamaz, bilmez ama aslında haber önceliğinde bile düşünsel, ideolojik bir tutum söz konusudur. (UKy-1).

f) Bu görüşlerden farklı olarak bir yönetici TV kanalının izleyicilerin siyasal görüşlerini belirlediğine inanmadığını söylemiştir;

> Ben televizyon izleyicilerinin, siyasal tercihlerini herhangi bir televizyon kanalının yayınlarına göre belirleyeceğine inanmıyorum. İzleyici bunun yerine siyasal tercihini yansıtan kanalı izlemeyi tercih eder. Ama birden fazla kanal aynı siyasal propagandayı aynı anda yaparsa, o zaman bu propaganda etkili olur. O yüzden Türkiye'de medya bir havuz medyasına dönüştürüldü zaten. (TV5y-2).

10- Araştırmamızda izleyicilerin (gönüllülerin), gönüllüsü oldukları televizyon kanallarının yayın politikalarının belirlenmesindeki etkisini ölçmek için yöneticilere şu soru sorulmuştur: "İzleyicilerinizin yayın politikanızın belirlenmesinde etkileşimleri, program içeriğini belirleme potansiyelleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?" Derinlemesine Görüşmede alınan yanıtlar, izleyicilerin "sahiplendikleri" kanalların programları üzerinde etkili oldukları ve bu etkiyi e-posta, SMS, telefon ya da sosyal medyayı kullanarak yaptıkları ortaya çıkmıştır.

> Yayın kuruluşlarında özellikle gönüllülük esasına göre bir gelir söz konusu ise onlar da bu yayın kuruluşunun ortakları olarak görülebilir. Ortaklar da yayın politikası ile ilgili fikirlerini söyleyebilir. Haklı talepler kesinlikle değerlendirmeye de alınmalıdır. Gönüllülük olayı başladığı zaman gönüllü sizi kendisinin sesi olarak gördüğü sürece sizde gördüğü ve görmediği her şey hakkında fikirlerini söyler. Bu sık karşılaştığımız bir durumdur. (T1y-1).

> Bunun için izleyici sosyal medyayı sıkça kullanıyor.. Kendi görüş ve önerilerini yazarak hem bize hem de program içeriğine katkı yapıyor. (Halky-1).

> İzleyicilerimizin hassasiyetleri yayın politikasının belirlenmesinde dikkate alınmaktadır. Ancak tek ölçü bu değildir. (TV5y-1).

> Sosyal medyada izleyicinizin eğilimleri ve sizden beklentileri belirgin şekilde ortaya çıkıyor. Siz de editöryal kararlar alırken, bunu göz önünde bulundurabiliyorsunuz. (TV5y-2).

> İzleyici kitlemizin elbette ki yayın politikasında doğrudan bir etkisi olmasa bile, telefonlarla ve diğer iletişim araçlarıyla fikirlerini bize ulaştırıyor. Bu da program belirleme süreçlerinde etkili oluyor. (TV5y-3).

> Reytingi belirleyen öğe izleyici. Aslında izleyici belli programları izleyerek, e-posta, SMS ve benzeri yöntemlerle programlara katılım göstererek o programın ve o programı sunan, hazırlayan kişilerin ekranda daha fazla görünmesi, daha

hatırı sayılır yayın dilimlerinde çıkması yönünde TV yöneticileri üzerinde doğal bir baskı unsuru. (UKy-1).

11- Bugün geçerli olan ve yukarıda açıklanan yöntem ve uygulamalarla ayakta duran gönüllü televizyon kanallarının durumu yarın ne olacaktır, varlıklarını sürdürebilecekler midir? Bu sorunun yanıtını alabilmek için bu kanalların yöneticilerine "Alternatif medya kanallarının gelişimi karşısında gönüllü televizyon kanallarının geleceğini nasıl görüyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir.

Alınan yanıtlar, yöneticilerin büyük bölümünün gönüllü televizyon kanallarının geleceği konusunda umutlu olduğunu göstermektedir. İki yöneticisi ise, iki farklı görüş ileri sürmüştür. Biri, yalnızca gönüllü televizyonların değil tüm televizyonların yerini alternatif sosyal medyanın alacağını; diğeri ise, sermaye temelli TV'lerin gönüllü TV yöntemine döneceğini söylemiştir.

Gönüllü televizyon kanallarının geleceği konusunda umutlu olan yöneticiler, bu kanalların yaşamasını; siyasal sistemin normale dönüp dönmemesi, ekonominin durumu, büyükşehirlerin gelişmesi, teknolojik gelişmelere uyup uymama gibi bazı koşullara bağlamaktadır:

> Gönüllülük esasına dayanan televizyon kanalları kendisini var eden koşullar sürdüğü sürece var olur. Sistem normale döndüğü ölçüde gönüllülük de azalır. (T1-1).

> Bu işin temelinde ekonomi yatıyor. Güçlü bir ekonomimiz yoksa alternatif kanallar karşısında bir yere gidebilirsiniz. (Halky-1).

> Gönüllü televizyonculuk ülkemizde özellikle büyükşehirlerde belli ve sınırlı bir kesimde kendi oranında bir etkiye sebep olabilir. Son yıllarda twitter üzerinden ortaya çıkan bağımsız haber unsurlarının geldiği nokta dikkate alınınca da etkisinin sınırlı ve düşük seviyede olacağı görülüyor. Televizyon yayıncılığının da ise eğer internet kastediliyorsa alt yapı sorunu büyük oranda halen sürüyor. Gönüllü televizyon kanallarıyla sosyal medya kastediliyorsa ki öyle anlaşılıyor bunun geniş kitlelere ulaşması çok zor. Resmi prosedürler de düşünülünce gönüllü televizyon yayınlarının güvenirliliği ile izin alma noktasındaki sorunların şimdilik aşılması da mevcut kanunlar ve yönetmeliklerle de pek mümkün görünmüyor. (TV5y-3).

> Farklı bir şey yaptığınız sürece, doğru ve gerçek haberden taraf olduğunuz sürece her türlü TV kanalının geleceği vardır. (TV5y-4).

> Mevcut medya kanallarında istediğini bulamayan bir kesim her zaman olacak. Bu da alternatif medya kanallarına olan ihtiyacı her zaman doğuracak. Medyanın kendisini yenilediği, bir değişim ve dönüşüm olduğu bir süreç yaşanıyor. Bu süreçte gönüllülere, başka bir ifade ile sıradan halka yaslanan medya organları ancak ve ancak kendisini çağın teknolojik gereklerine uygun hale getirebildiği ölçüde varlığını sürdürebilir. Bu durumun artan ekonomik baskılar ortamında ne ölçüde sürdürülebileceği noktasında karamsar olduğumu belirtmeliyim. Ne yazık ki medya basın hukuku, hakları ve benzeri anlamında bir takım imtiyazlar/haklar kazanıp, onu yasallaştıramadığı ölçüde gönüllü medya kuruluşlarının işi hiç de kolay görünmüyor. (UKy-1).

Alternatif medya kanallarının gelişimi karşısında gönüllü televizyon kanallarının geleceğine ilişkin soruya, yalnızca gönüllü televizyonların değil tüm televizyonların yerini alternatif sosyal medyanın alacağını söyleyen yöneticinin görüşü şöyledir:

> Maalesef giderek daha da zorlaşmaktadır. Gazetelerin yerini bir dönem televizyon kanalları almış olsa da bugün de TV'lerin yerini sosyal medya platformları almaktadır. Gelecek televizyonculuk sadece tematik kanallar ve eğlence kanallarıyla sınırlı kalacaktır. İktidarın medya ile geliştirdiği sağlıksız ilişki, haber programlarına ve siyasi tartışmalara olan ilgiyi yok etmiştir. Ciddi bir güvenilirlik sorunu vardır. Bu da haber ve aktüel kanallar asısından erozyona neden olmuştur. En önemli iletişim kanalı olarak sosyal medya platformları güçlenerek ön plana çıkmaya devam edecektir. (TV5y-1).

Sermaye temelli TV'lerin de gelecekte gönüllü TV yöntemine döneceğini söyleyen yönetici şöyle konuşmuştur:

> Ben sermaye temelli televizyon kuruluşlarının yakın bir gelecekte bilgi temelli ve gönüllük esaslı bir yapıya dönüşeceğine inanıyorum. Bunu tamamen teknolojinin evrimine ve zamanın ruhuna dayandırarak söylüyorum. Ve sadece Türkiye için değil, bütün dünya için bu yorumu yapıyorum. Her şey internete taşınıyor. (TV5y-2).

4.2.2. Gönüllü TV'lerin *izleyicilerine* ilişkin bulgular.

Gönüllü televizyonların yöneticilerine sorulan 11 sorudan sonra, televizyonların "gönüllülük" esasına göre çalışmasının en büyük dayanağı olan "izleyicileri" ile görüşülmüştür. İzleyiciler ile yöneticiler arasında görüş birliği olup olmadığı ve siyasal düşüncelerini ölçmek için dört kuruluşun *izleyicilerine* ayrı ayrı ve olabildiği kadar kadın erkek dengesi gözetilerek soru sorulmuştur (Bkz: EK 1).

Görüşme yapılan bu dört televizyonun izleyicilerinin demografik yapılarının (cinsiyet, yaş, aidiyet, ekonomik durum ve statüleri) tabloları EK 2'de yer almaktadır.

Her bir televizyonun kadın ve erkek izleyicilerinin verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular şöyledir:

4.2.2.1. TELE 1 televizyonu izleyici bulguları.

1- Araştırmada izleyicilere, kanalı izleme gerekçelerini öğrenmek için, "*Niçin bu kanalı izliyorsunuz?* sorusu sorulmuştur. Erkek ve kadın izleyicilerden alınan yanıtlar, farklı gerekçelere dayansa da "*iktidar karşıtı*" olunduğu ortak bulgusunu vermiştir. TELE 1 Televizyonu izleyicilerinin kanalı izleme gerekçeleri cinsiyetlere göre şöyledir.

Erkek izleyici Yanıtları:

> Devrimci bir insan olduğum ve kanalın düşünce yapısı da bana uygun olduğu için (T1i-1).
>
> Siyasi görüşüne yakın olduğu için (T1i-2).
>
> Başka izlenecek kanal yok (T1i-3).
>
> Doğru tarafsız ve gerçek haber kanalı olduğu için. Ülkede yaşananlardan haberimiz olmasını sağladığı için (T1-4).
>
> Gerçekleri anlattığı için izliyorum. Merdan beyi seviyorum. (T1-5).

Kadın izleyici Yanıtları:

> TELE1 televizyonunu çok seviyorum *18 DK. Programını* Merdan Yanardağ ve Emre Kongar'ı çok seviyorum. (T1-6).
>
> Yenilikçi, çağdaş, Atatürk'ün yolundan giden ve olması gerektiği gibi olan bir kanal olduğu için izliyorum. (T1-7).
>
> Düşünce özgürlüğüne inanan bir kanal olduğu için izliyorum. (T1-8).
>
> Sansürsüz, yansız, objektif ve gerçek haberi sunduğu için. (T1-9).
>
> Tarafsız ve doğru haberler olduğu için. (T1-10).

2- TELE 1 Televizyonu izleyicilerinin, kanalı günlük izleme saatleri erkeklerde yaklaşık 2-3 saat iken, kadın izleyicilerde çok daha uzun, hatta tüm gün olabildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Televizyon izleme tek başına ya da aileyle birlikte olmakta, tek bir tercih alışkanlığı söz konusu olmamaktadır. Bu konuda, "*Günde kaç saat izliyorsunuz?*

Arkadaşlarınız ya da ailenizle birlikte mi izliyorsunuz?" sorusu sorulmuş, şu yanıtlar alınmıştır:

Erkek izleyici Yanıtları:

Yaklaşık 2 saat – ailemle (T1-1).

Ortalama 3-4 saat (T1-2).

1-2 saat arası (T1-3).

Gün boyu belirli bir saati yok (5-10 saat) (T1-4).

Her gün izliyorum. 3-4 saatten fazla. Ailecek. (T1-5).

Kadın izleyici Yanıtları:

Tüm gün (T1-6).

Yaklaşık 10 saat kadar. Eşimle birlikte izliyorum. (T1-7).

Düşünce özgürlüğüne inanan bir kanal olduğu için izliyorum. (T1-8).

Ortalama 3 saat kadar. Tek izliyorum. (T1-9).

Ortalama 2 saat kadar. Çoğu zaman ailem ile birlikte izliyorum. . (T1-10).

3- TELE 1 Televizyonu niçin izlenmektedir? Bu kanalın izleyicilerinin temel tercihi siyasal bir bağa mı bağlıdır? Elde edilen bulgulara göre 10 izleyiciden 6'sı, yani yüzde 60'ı televizyon ile aralarında bir "siyasal bağ/yakınlık" bulmakta ve bu nedenle kanalı izlemektedir. "*Bu kanalı izleme tercihinizde siyasi düşünceniz rol oynuyor mu? Açıklar mısınız?*" sorumuza alınan yanıtlar şöyledir:

Erkek izleyici Yanıtları:

Evet, siyasi görüşüm rol oynuyor (T1-1).

Tabi ki. Solcuyuz, devrimciyiz. Devrimlere inanıyoruz (T1-2).

Siyasi görüşten çok haber alma ihtiyacı (T1-3).

Siyasetle bir işim yok evdeyim ülkem hakkında bilgi edinmek istiyorum internetten anlamam bir televizyonum var ondada izlenecek tek kanalım var (T1-4).

Siyasi düşünce sebep değil. Türkiye'de olan bitenleri anlatıp ispatladığı için izliyorum. Siyaset ile alakası yok. Particilik yapmadığı için izliyorum. Ülkeyi sevdiğim için izliyorum. Gerçekleri ilettiği için. Particiliği bıraksınlar önce ülkelerini düşünsünler. (T1-5).

Kadın izleyici Yanıtları:

Siyasetle pek ilgim yok (T1-6).

Hayır, oynamıyor. Herkesin görüşüne saygı duyuyorum ve bu kanal da benim düşüncemi destekliyor. (T1-7).

Tabi ki oynuyor. Örselemeden, baskılar olmadan, olayları her açıdan değerlendiren bir kanal. Gerçekleri anlattığı ve bizi yansıttığı için hep bu kanalı izliyorum. (T1-8).

Tabi ki rol oynuyor. Atatürkçü, Laik. (T1-9).

Tabi ki rol oynuyor. Güvenilir, cesur ve gerçekleri anlatmasından sebep. . (T1-10).

4- TELE 1'i izleyenlerin birbirleriyle ilişkileri nasıldır? Birbirleriyle temas ve iletişimleri olan gruplar mıdır, yoksa birbirinden kopuk bireysel yapılar mıdır? "*Bu kanalı izleyen diğer izleyicilerle etkileşiminiz oluyor mu? (Sosyalleşme, dışarıda buluşma, ortak etkinlikler gibi.)*" şeklindeki sorumuzun ortaya çıkardığı bulgu, yine yüzde 60 oranında etkileşimin olduğudur. Bu oran erkek izleyicilerde daha düşük (5 kişide 2 kişi olmak üzere, yüzde 40), kadın izleyicilerde ise daha yüksektir (5 kişide 4 kişi olmak üzere, yüzde 80).

Erkek izleyici Yanıtları:

Yok, (T1-1).

Yok, (T1-2).

Olmuyor. Bazen arabadaki yolcularla sohbet ediyorum (T1-3).

Çevremdeki herkes TELE 1 izliyor, izlemeyeni de çevremde tutmuyorum zaten (T1-4).

Lokallerde buluşup konuşuyoruz. (T1-5).

Kadın izleyici Yanıtları:

Arkadaşlarımla görüşüyorum. Hepsi TELE 1 televizyonunu çok seviyor. (T1-6).

Hayır, olmuyor. (T1-7).

Evet, oluyor. Konuşuluyor. İzlemeyen izliyor bu sayede. (T1-8).

5- Gönüllü televizyon modeli olan TELE 1 Televizyonunun izleyicilerinin bu gönüllüğü nasıl olmaktadır? İzleyicilerin kanala maddi katkıları olmakta mıdır? Böyle bir katkıları varsa, bu katkılarının karşılığında kanalın güçlendiğine inanıyor ve kendilerinin de kanalın yayın politikası üzerinde etkileri olduğuna inanıyorlar mı? Bu durumu ölçmek için "*İzlediğiniz bu kanala katkınız var mı? Sizin katılımınızla kanalın güçlendiği ya da yayın politikalarını belirlediğine inanıyor musunuz?*" sorusunu sorduk. Alınan yanıtların ortaya çıkardığı bulgu, yüzde 100 gibi tam bir katkı, gönüllülük olduğunu ortaya koymuştur. Tüm izleyiciler (10 izleyicide 10 olmak üzere), kanala maddi katkıda bulunmakta ve bunların büyük kısmı, yaptıkları katkı karşılığında kendilerini neredeyse kanalın sahibi gibi görmekte ve yayın politikaları üzerinde etkileri olduğuna inanmaktadırlar. Alınan yanıtlar şöyledir.

Erkek izleyici Yanıtları:

Katkım var. Katkım ile kanalın daha iyi olduğunu ve çok daha iyiye gideceğini düşünüyorum (T1-1).

Evet var ve güçlendiğine inanıyorum (T1-2).

Kitap alarak destek oluyorum. Evet, inanıyorum (T1-3).

Elimden geldiğince destek olmaya çalışıyorum. Umarım oluyordur (T1-4).

Evet inanıyorum. Sataşmadan mantıklı bilimsel açıklamalar yapıldığı için izleniyor. (T1-5).

Kadın izleyici Yanıtları:

Kitap alıyorum. İnşallah bir katkısı oluyordur. Yayınlarını inşallah hep bu çizgide devam ettirir. Daha önce başka bir kanala destek oluyordum ama beni pişman ettiler. (T1-6).

Var. İzleyerek katkım olduğuna inanıyorum. Elimden gelse maddi olarak da katkıda bulunmak isterim. (T1-7).

Var. İnanıyorum tabi ki. Çevremde bilmeyen kişilere kanaldan bahsederek onların izlemesine vesile oluyorum. (T1-8).

Maddi ve manevi katkım var. Belirlediği politika için tercih ediyorum. Yayın politikası belli bir kanal benim bir etkim olmaz. Zaten politikası belli olduğu için izliyorum. (T1-9).

Evet var. Tabi ki inanıyorum. Birlikte mücadele edersek her şeyin daha iyi olacağını düşünüyorum. . (T1-10).

TELE 1 izleyicilerinin demografik durumları Derinlemesine Görüşmede verdikleri yanıtları gösteren tablo, EK 4'de verilmektedir.

4.2.2.2. TV5 televizyonu izleyici bulguları.

1- TV5 televizyonu izleyicilerine de, gönüllüsü oldukları kanalı izleme gerekçeleri sorulmuştur. "*Niçin bu kanalı izliyorsunuz?* sorusundan çıkan bulgular, erkek izleyicilerin genel olarak "programları beğeniyor" olması, kadın izleyicilerin ise daha "tanımlayıcı" biçimde "dini programları tercihi" olmuştur. TV5 Televizyonu izleyicilerinin kanalı izleme gerekçeleri cinsiyetlere göre şöyledir.

Erkek izleyici Yanıtları:

Beğendiğim programlar olduğu için. (TV5-1).

Sürekli izlediğim bir program olduğu için. (TV5-2).

Tartışma programlarını izliyorum (TV5-3).

Haber programlarını çok beğeniyorum. (TV5-4).

Kadın izleyici Yanıtları:

Dini programlar olduğu için. (TV5-5).

Sabah yayınları ilgimi çekiyor. (TV5-6).

Dini sohbetler olduğu için (TV5-7).

2- TV5 Televizyonu izleyicilerinin, kanalı günlük izleme saatlerinin erkeklerde yaklaşık 1 saat iken, kadın izleyicilerde 2 saat olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Televizyon izleme bulguları erkek izleyiciler ile kadın izleyiciler arasında neredeyse yüzde 100 oranında zıtlık olduğunu ortaya koymuştur. TV5 televizyonunun erkek izleyicileri büyük oranda tek başlarına TV izliyorken, kadın izleyicilerin tümü mutlaka birisiyle (eşi ya da kızıyla) TV izlemektedirler. Erkek ve kadın izleyicilere sorulan "*Günde kaç saat izliyorsunuz?*

Arkadaşlarınız ya da ailenizle birlikte mi izliyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar şöyledir:

Erkek izleyici Yanıtları:

> 1 saat eşimle izliyorum (TV5-1).
>
> Hafta içi ortalama 1 saat yalnız izliyorum. Hafta sonları da 2 saate kadar yine yalnız izliyorum(TV5-2).
>
> 3 saat yalnız izliyorum. (TV5-3).
>
> 1 saat yalnız izliyorum. (TV5-4).

Kadın izleyici Yanıtları:

> 2 saat bazen eşim bazen de kızımla. (TV5-5).
>
> 2 saat sabah yalnız akşamları ise eşimle izliyorum (TV5-6).
>
> Hafta sonları 2 saat izliyorum. Genellikle eşimle. (TV5-7).

3- TV5 Televizyonu izleyicilerinin kanalı izlemelerinde "siyasal bağın" önemli olduğunu düşünmemize karşın, bulgular şaşırtıcı olmuştur. Dört erkek ve üç kadın izleyicinin yanıtları, siyasal bağın yüzde 50 civarında olduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen bulgulara göre 7 izleyiciden 3'ü, yani yüzde 46'sı televizyon ile aralarında bir "siyasal bağ/yakınlık" bulmakta ve bu nedenle kanalı izlemektedir. Siyasal yakınlık hisseden izleliyicilerin çoğunun kadın izleyici olması da ilginç bir bulgudur. "*Bu kanalı izleme tercihinizde siyasi düşünceniz rol oynuyor mu? Açıklar mısınız?*" sorumuza alınan yanıtlar şöyledir:

Erkek izleyici Yanıtları:

> Pek değil (TV5-1).
>
> Siyasetle hiç ilgilenmiyorum. Sadece dini programlar izliyorum (TV5-2).
>
> Oynamıyorum. (TV5-3).
>
> Siyasi düşüncelerime uygun programlar olduğu için rol oynuyor. Ama siyasi programları pek ilgimi çekmiyor. (TV5-4).

Kadın izleyici Yanıtları:

Siyasetle ilgilenmiyorum. Dini programlar izliyorum (TV5-5).

Oluyor. Milli görüş ü benimsediğim için. (TV5-6).

Rol oynuyor. Milli görüşçü olduğumuz için genelde programları ilgimi çekiyor. (TV5-7).

4- TV5 izleyicileri birbirleriyle temas ve iletişimde olan gruplar mıdır, yoksa birbirinden kopuk bireysel yapılar mıdır? Bu durumu ölçmek için sorduğumuz "*Bu kanalı izleyen diğer izleyicilerle etkileşiminiz oluyor mu? (Sosyalleşme, dışarıda buluşma, ortak etkinlikler gibi.)*" sorumuzun ortaya çıkardığı bulgu, yine çok şaşırtıcıdır. Erkek ve kadın tüm TV5 izleyicisi, diğer izleyicilerle sosyalleşme içinde olmadıklarını söylemiştir. Yani, açıklanan ifadelere göre, "*TV5 Televizyonu izleyicilerinin birbirleriyle sosyalleşmesi/ilişkisi yüzde sıfırdır!*" TV5 Televizyonu izleyicilerinin verdikleri yanıtlar cinsiyet dağılımına göre EK 4'de verilmektedir.

5- Aralarındaki sosyalleşme yüzde sıfır olan TV5 Televizyonu izleyicilerinin "gönüllülüğünün" nasıl olduğu araştırmanın dikkat çekici ve önemli bir bulgusu olacaktır. İzleyicilerin kanala maddi katkıları varsa, bu katkılarının karşılığında kanalın güçlendiğine inanıyor ve kendilerinin de kanalın yayın politikası üzerinde etkileri olduğuna inanıyorlar mı? Bu durumu ölçmek için kendilerine "*İzlediğiniz bu kanala katkınız var mı? Sizin katılımınızla kanalın güçlendiği ya da yayın politikalarını belirlediğine inanıyor musunuz?*" sorusunu sorduk. Elde edilen bulgu, önceki sorunun ortaya çıkardığı gibi TV5 izleyicilerinin "apolitik" olduğu yönündedir. İzleyicilerin yüzde 86'sının (7 izleyicide 6 izleyici), kanala katkıları olmadığı gibi, doğal olarak, yayın politikası üzerinde de katkıları olmadığına inanmaktadırlar. Bu durum bir önceki televizyona (TELE 1) göre, yüzde 100 zıt bir durumdur.

TV5 izleyicilerinin demografik durumları Derinlemesine Görüşmede verdikleri yanıtları gösteren tablo EK 4'te verilmektedir.

4.2.2.3. Ulusal kanal televizyonu izleyici bulguları.

1- Ulusal Kanal'ın 5'i erkek ve 3'ü kadın olmak üzere 8 izleyicisi ile yaptığımız derinlemesine görüşmede kanalı izleme gerekçeleri "muhalif niteliği" çok net biçimde ortaya koymuştur. "*Niçin bu kanalı izliyorsunuz?"* sorusuna aldığımız yanıtlar, gönüllü

izleyiciler ile kanal arasında çok sıkı bir yakınlık olduğu ve diğer kanalların iktidara yakın ve taraf olmasına tepki olduğu yönündedir. Aldığımız yanıtlar şöyledir:

Erkek izleyici Yanıtları:

> Yandaş havuz kanalları dışında farklı muhalefet sesi duyduğumdan dolayı izliyorum (UK-1).
>
> Tarafsız olduğu için tüm meseleler hakkında tarafsız olduğu için tüm meseleler hakkında tarafsız bir görüşle konuşulduğu için (UK-2).
>
> Görüşüme yakın olduğu için (UK-3).
>
> Gerçeği yansıttığı için, muhalif olduğu için, aydın sunucuları olduğu için, tarafsız olduğu için (UK-4).
>
> Açık oturumlarını beğeniyorum (UK-5).

Kadın izleyici Yanıtları:

> Siyasi görüşüme uyduğu için (UK-6).
>
> Atatürkçü bir kanal olduğu için, düşündüklerimi yansıttıkları için. Diğer haber kanalları gibi saçmalamadıkları için izliyorum. (UK-7).
>
> Haber kanalları daha gerçekçi olduğu için. Siyasi görüşüme. Uygun olduğu için. (UK-8).

2- Ulusal Kanal izleyicilerinin televizyonu izleme sıklığını ölçmek için sorulan "*Günde kaç saat izliyorsunuz? Arkadaşlarınız ya da ailenizle birlikte mi izliyorsunuz?"* sorusundan elde edilen bulgular, erkek izleyicilerin günde ortalama 1 saat (bir izleyici 3-4 saat izlemektedir), kadın izleyicilerin ise günde ortalama 2 saat ekran başında olduklarıdır. Televizyonu tek başına ya da birlikte izlemede özel bir durum olmadığı, tek başına izleyenlerle ailesiyle birlikte izleyenlerin oranının yüzde 50 yüzde 50 olduğu görülmüştür. Ulusal Kanal izleyicilerinin demografik durumları Derinlemesine Görüşmede verdikleri yanıtları gösteren tablo EK 4'te verilmektedir.

3- Ulusal Kanal izleyicilerinin kanal ile aralarındaki bağı belirlemek için "*Bu kanalı izleme tercihinizde siyasi düşünceniz rol oynuyor mu? Açıklar mısınız?*" sorusu sorulmuştur. Bulgular, Ulusal Kanal ile izleyicilerinin arasında tam bir siyasal bağ (yüzde 100 oranında) olduğunu ortaya koymuştur. Erkek ve kadın izleyicilere göre alınan yanıtlar şöyledir:

Erkek izleyici Yanıtları:

> Evet, mevcut hükümetin politikalarını beğenmediğimden dolayı siyasi düşüncem rol oynamaktadır. (UK-1).
>
> Evet, oynuyor, çoğu kanal AKP'nin elinde olduğu için tarafsız haber yapılmıyor bu kanalda tarafsız haber yapıldığına inandığım için güvendiğim için izliyorum (UK-2).
>
> Evet, siyasi görüşüme yakın olmasaydı izlemezdim. (UK-3).
>
> Tabi ki, siyasi fikirlerime yakın hissettiğim için, gerçek haberleri izlediğimi düşünüyorum. Objektif siyaset yaptıkları için (UK-4).
>
> Evet, siyasi görüşüme uymasaydı izlemezdim (UK-5).

Kadın izleyici Yanıtları:

> Evet, siyasi görüşüme uymasaydı izlemezdim. (UK-6).
>
> Evet, düşüncelerime uyduğu için izliyorum. (UK-7).
>
> Tarafsız yayın yaptıklarını düşünüyorum. Diğer kanallar gibi iktidar yanlısı programlar yayınlamıyorlar. (UK-8).

4- Ulusal Kanal izleyicilerinin birbirleriyle etkileşimi ve ilişkisi üzerine sorulan "*Bu kanalı izleyen diğer izleyicilerle etkileşiminiz oluyor mu? (Sosyalleşme, dışarıda buluşma, ortak etkinlikler gibi.)*" sorusuna alınan yanıtlar, tahmin edilenin tersi olmuştur. Günlük siyasal ve sosyal yaşamda gözlemlediğimiz "dayanışma" buradaki ifadelerde ortaya çıkmamıştır. (Kanalın bağlı olduğu partinin tüm açık ve kapalı toplantıları, sabah kahvaltıları, mitingler, siyasal aktiviteleri basına yansıdığı ve Ulusal Kanal ekranlarında da sıklıkla gösterildiği üzere, TV'nin izleyicileri ve bağlı gazetenin okuyucuları katılmaktadır.) "Evet, görüşüyorum" diyenlerin oranının yüzde 25'de kalmasını, bu araştırma akademik olsa da, siyasal çekinceye bağlamaktayız. Zaten, diğer sorulara verilen yanıtlar da demokratik ortam olmadığına olan inançtı.

5- Ulusal Kanal izleyicilerinin kanala maddi katkılarına ilişkin görüşmede de bir önceki soruda olduğu gibi, tahmin edilenin tersine bir bulgu ile karşılaşılmıştır. Görüşülen izleyicilerin yüzde 62'si (8 izleyicinin 5'i), kanala katkılarının olmadığını ifade etmiştir. Burada da, 4. Sorunun analizinde ifade ettiğimiz çekincenin yattığı düşünülmektedir). Ulusal Kanal izleyicilerinin "*İzlediğiniz bu kanala katkınız var mı?*

Sizin katılımınızla kanalın güçlendiği ya da yayın politikalarını belirlediğine inanıyor musunuz?" sorusuna verdikleri yanıtlar şöyledir:

Erkek izleyici Yanıtları:

> Şuan maddi olarak herhangi bir katkım yoktur. (UK-1).
>
> Evet, arkadaşlarıma çevreme akrabalarıma öneriyorum ve izlenmesini sağlıyorum (UK-2).
>
> Evet, reklamlarını özellikle izliyorum, reklamlarda satılan ürünleri özellikle almaya çalışıyorum kanala katkıda bulunmak için (UK-3).
>
> Herhangi bir katkım yok (UK-4).

Kadın izleyici Yanıtları:

> İzleyici görüşlerine önem verdiklerini bildiğim için bunu paylaşıyorum ve de dikkate aldıklarını düşünüyorum. (UK-8).

Ulusal Kanal izleyicilerinin demografik durumları Derinlemesine Görüşmede verdikleri yanıtları gösteren tablo EK 4'te verilmektedir.

4.2.2.4. Halk TV izleyici bulguları.

1-Halk TV izleyicilerinin 3'ü erkek ve 4'ü kadın olmak üzere 7 izleyicisi ile yaptığımız görüşmede kanalı izleme gerekçelerine ilişkin bulgular "*halktan yana konuşuyor olma*", "*diğer kanallara tahammül edememe*", "*muhalefetin sesi olma*" ve "*gerçek habercilik*" olarak belirmiştir. "*Niçin bu kanalı izliyorsunuz?"* sorusuna verilen yanıtlar erkek ve kadın izleyicilerde şöyledir:

Erkek izleyici Yanıtları:

> Öteki kanalları izleyemiyorum. Sinirlerimi bozuyor hepsi aynı. Tartışma programları daha bilgilendirir. Gerçek haber yaptıklarını düşünüyorum. Talimatla çalışmadıklarını düşünüyorum. (Halk-1).
>
> Siyasi görüşlerim için izliyorum. (Halk-2).
>
> Muhalefet görüş hakkında bilgi sahibi olmak için izliyorum. (Halk-3).

Kadın izleyici Yanıtları:

Denk gelince izliyorum ve beğeniyorum. (Halk-4).

Diğer kanallara göre daha doğru söylüyor. Halktan yana konuşuyor. (Halk-5).

Haberleri ilgimi çekiyor. (Halk-6).

Tarafsız yayın yaptıklarını düşündüğüm için. Gerçek habercilik yaptıkları için. (Halk-7).

2- Halk TV izleyicilerinin günlük televizyon izleme sıklığı en az 1 saat, en çok da 3 saat olarak bulunmuştur. "*Günde kaç saat izliyorsunuz? Arkadaşlarınız ya da ailenizle birlikte mi izliyorsunuz?"* sorusundan elde edilen bulgular, yüzde 86 oranında (7 izleyiciden 6'sı) aile ya da arkadaşla izleme biçimindedir.

3- Halk TV izleyicilerinin kanalı izleme gerekçeleri "siyasal bağlılık" ile açıklanmaktadır. Bu kanalın izleyicileri ile kanal arasındaki "siyasal bağ", tahmin edildiği gibi bulgulanmış ve bunun yüzde 100 (7 izleyicide 7) olduğu görülmüştür. "*Bu kanalı izleme tercihinizde siyasi düşünceniz rol oynuyor mu? Açıklar mısınız?*" sorusuna verilen yanıtlar şöyledir:

Erkek izleyici Yanıtları:

Evet, halktan yana olması. İktidardan yana olmaması. Atatürkçü olması. (Halk-1).

Evet, karşı düşünceleri merak ediyorum. (Halk-3).

Kadın izleyici Yanıtları:

Evet, oynuyor siyasi görüşüme uygun tartışma programları oluyor. (Halk-4).

Halk için en doğruları söylüyor. (Halk-5).

Siyasi görüşüme uygun olduğu için izliyorum zaten. (Halk-7).

4- Halk TV izleyicilerinin birbirleriyle etkileşimi konusundaki bulgular çok şaşırtıcıdır. "*Bu kanalı izleyen diğer izleyicilerle etkileşiminiz oluyor mu? (Sosyalleşme, dışarıda buluşma, ortak etkinlikler gibi.)*" sorusuna alınan yanıtlar, sürpriz biçimde yüzde 86 (7 izleyicinin 6'sı) "Hayır" olmuştur. *Bu bulgulara göre, Halk TV izleyicileri dışarda birbirleriyle sosyalleşmemekte, ortak etkinlikler yapmamaktadır.* Erkek ve kadın izleyiciler bazında alınan yanıtlar şöyledir:

Erkek izleyici Yanıtları:

> Dışarda görüştüğüm arkadaşlardan izliyorlarken onlarla görüşüyorum fakat kanalı izlemeleri için değil. (Halk-1).

5- Halk TV izleyicilerinin kanala maddi katkıları olup olmadığına ilişkin bulgular da şaşırtıcıdır. Kanala yüzde 100 oranında "siyasal bağ" ile bağlı olduklarını ifade eden izleyicilerin hiçbiri (7 izleyicide 7) kitap ya da ürün satın alarak maddi katkıda bulunmadığını açıklamıştır. Yani yüzde 100 bağlılık ama yüzde sıfır maddi katkı durumu mevcuttur! Halk TV izleyicilerinin "*İzlediğiniz bu kanala katkınız var mı? Sizin katılımınızla kanalın güçlendiği ya da yayın politikalarını belirlediğine inanıyor musunuz?*" sorusuna verdikleri yanıtlar şöyledir:

Halk TV izleyicilerinin demografik durumları ve Derinlemesine Görüşmede verdikleri yanıtları gösteren tablo EK 4'te verilmektedir.

BÖLÜM 5. SONUÇ

Toplumsal hareketler klasik tanımlamasında yer aldığı şekliyle çok sayıda kişinin katıldığı, bir değişim yaratmayı ya da değişime engel olmayı amaçlayan, devrimci-siyasal-dinsel-alternatif veya direniş odaklı, amaç ve yöntemleri bakımından birbirinden farklı özelliklere sahip, geniş ölçekli, kendiliğinden oluşan ve "gönüllülük" temeline dayalı post modern toplumun ürünü hareketlerdir.

Günümüzdeki "yeni" toplumsal hareketler "toplumsal roller", "iletişim ağları" ve "örgütlenmeler" altında oluşturan parçalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Yeni Bir Toplumsal Hareket Modeli Olarak, Gönüllü Televizyon Kanallarında Siyasal Benliğin Sunumu" başlıklı bu çalışma, bir yanıyla yeni toplumsal hareketlerin bir örneği olması bakımından gönüllü televizyon kanalı özelinde siyasal benliğin sunumunu inceleme nesnesi kılmıştır ve farklı vizyon ve dünya görüşü etrafında izleyici kitlesine sahip dört (4) TV kuruluşunun yine farklı gönüllülük uygulamaları konusundaki performansları üzerine niteliksel araştırmayı içermektedir.

Tez çalışmasının problematik yaklaşımı, özellikle Manuel Castells'in kimlik, enformasyon çağı, ekonomi-toplum ve kültür çalışmaları ile Goffman'ın günlük yaşamda benliğin sunumu çalışmasına dayanmaktadır. Manuel Castells, post modern ağ toplumlarında kimlik ve kimliğin inşası, etnik çözülmeler, yeni küresel düzene karşı oluşan toplumsal hareketler, oluşan ağlar içindeki siyaset alanı olarak medya siyaseti, yeni küresel düzene karşı meydan okuma ve direnişlerin anlamı ve demokrasi krizini incelemektedir. Castells, yeni toplumsal hareketler ile medyanın yanı sıra çevre, kadın, barış ve eğitim alanındaki hareketler ile sivil toplum kuruluşlarını (STK'ları) ele almaktadır. Goffman ise, benlik konusunda hepimizin bir tiyatro oyunundaki "aktörler" gibi, senaryolaştırılmış "performanslar/icraatlar" sunan "toplumsal izleyiciler" olduğumuzu söylemektedir. Goffman'ın kuramındaki kavramlar politik yaşamla da örtüşmektedir. Yaşamın her alanında gördüğümüz "siyasal benlik" sınırsız biçimde ve sınırsız alanda "sunulmaktadır."

Çalışma içinde vurgulandığı gibi, tüm dünyanın bir sahne ve insanların da performans sergileyen aktörler olduğu görüşü çok eskilere dayanmaktadır. Bu biçimdeki "benliğin sunumu", çalışmamızda siyasal yönüyle incelenmiştir.

Castells'in vurguladığı biçimiyle Yeni Toplumsal Hareketler sınıf yerine "*kimlik"* temelli olduğu için bu kimliklerin sunumu Goffman'ın bir kolektif temsil aygıtı olarak "vitrin" (çalışmamızda TV ekranı) aracılığıyla sunulur, "anlamlı" olması için "dramatize" edilir ve dışa vurum dürtümüz nedeniyle de "idealize" edilir. Sonra bu performanslar bu şekilde kalıba sokulur, uyarlanır ve "toplumsallaştırılır." İnşa edilen bu toplumsal kimlikler, farklı biçimlerde kendisini gösterebilmektedir. Bunlar ya, bireylerin toplu bilinçliliğinden ya da tam tersine benlik ve bilinçlerini topluma tutsak etmeleri yoluyla ortaya çıkmaktadır.

Castells'in, siyaset ve ideolojiyle bağlantılarını son derece karmaşık ve dolaylı bulduğu medya kuruluşlarının bu yönetim aygıtlarıyla ilişkileri ülkelere, dönemlere ve medyanın yapısına göre farklılık göstermektedir. Alain Touraine okumasıyla da, yeni toplumsal hareketlerin iktidarı almak değil, toplumu yeniden yaratmak, yeni bir siyaset keşfetmek, açık piyasalarla kapalı cemaatler arasındaki kör çatışmadan kaçınmak, kapsananla dışlanan ve içeridekilerle dışarıdakiler arasındaki mesafeyi kapatarak toplumsal parçalanmanın önüne geçmeyi amaçladığını görmekteyiz.

Yeni bir siyasi bir varolma biçimi olarak siyasetin alanına dönüşen medya - Castells'in de değindiği gibi- bir örgütlenme ve mücadele aygıtı olduğu kadar "yeni bir toplumsal etkileşim, harekete geçme ve karar alma biçimi"ne dönüşmüştür. İşte bu noktada "Medya kimindir?" sorusu ortaya atılmaktadır. Bu sorunun yanıtı, medya kuruluşlarının finansal yapıları ve editöryal bağımsızlıklarının olup olmamasında yatmaktadır. Bir televizyon ya da gazetenin iktidara yakınlığı nedeniyle güvenirliği zedelenirse izlenme oranı ve itibarı da düşer mi? Seçmenlerin oy kullanma tercihleri üzerindeki etkileri ne kadardır? Muhalefet sesini nasıl duyuracaktır ve/veya sesini duyuramadığı zaman demokrasi krizi nasıl aşılacaktır?

Yeni toplumsal hareketlerin özündeki varoluşsal nitelikteki kültürel ve siyasal "direniş" kimliği, "gönüllü televizyon" modeli ile (Türkiye ölçeğinde) ne kadar inşa

edilmektedir? Gönüllü televizyon kanallarındaki siyasal benliğin sunumu ile yeni bir siyasetin doğması umulmakta ama bu umut ne kadar gerçeğe dönüşmektedir?

Castells'in "Medya kimindir?" ve "Medya kurumlarının siyasi özerkliklerinin kaynağı nedir? Ve siyasetin çerçevesini nasıl çizerler?" gibi soruları ile Goffman'ın "Benliğin sunumu"na ilişkin kavramları bu çalışmanın alan/saha araştırmasının temelini oluşturmaktadır.

Yeni bir toplumsal hareket modeli olarak dört gönüllü televizyon kanalında inşa edilen kimlik ve varsa direniş örgütlenmesini, bu kuruluşlardaki toplumsal örgütlenmenin amaç ve yöntemlerini, siyasal benliğin sunumunu ve performanslarını ölçüp, yeni katkı ve bulgularla sosyoloji alanına katkı yapmayı amaçlayan bu çalışmanın sonunda önemli bulgular ortaya çıkmıştır.

Tez çalışmamızda, elde edilen bulgulara göre, araştırma kapsamımızdaki "gönüllü televizyon modeli" içindeki televizyonların yöneticilerinin yayın politikaları "hafif muhalif", "özgür", "sesi duyulmayan kesimlerin sesi olma", "milli ve manevi değerlere bağlılık" ve "vatanın bütünlüğü, milletin birliği ve halkın refahı" temelli yayıncılıktır.

Reklam ve iktidar desteği olmadığı için bu yapılarını "aidatlar, ürün satışları (kitap satışları, doğrudan ürün satışları), paralı mesaj yayınları (bayram ve özel gün kutlamalarında belediye başkanları ya da kuruluş ve partilerin mesajları), organizasyon gelirleri (yemek, kahvaltı, toplantı vb.) ve SMS gelirleri ile koruyabilmektedirler.

Bu arada, sorularımız içinde olmadığı halde, yöneticilerinin açıklamalarından ortaya çıkan çok önemli bir bulgu da, bu kanallardan ikisinin (Ulusal Kanal ve TV5), izleyicilerini kanala ortak yaparak "çok ortaklı" şirket modeli ile "ortaklık payı ödemelerinden" önemli gelir elde ederek varlıklarını sürdürmekte olduklarıdır.

Televizyonların "gönüllülük gelirleri" aylara göre düzgün bir akış göstermemekte, siyasal-tarihi-dini gündeme/aylara göre (örneğin Ramazan ayı veya yılbaşı öncesi) göre değişiklik göstermektedir. Kitlesel üretim yapan firmalar bu televizyon kanallarına muhalif yapıları nedeniyle reklam vermekten, sponsor olmaktan

çekinmektedirler. Burada ortaya çıkan ilginç başka bir bulgu da, muhafazakâr yayın yapan bir kuruluşun ihtiyacı olmasına karşın banka reklamı kabul etmemesidir.

"Gönüllü" olarak kanala maddi katkılarda bulunan izleyicilerin bu televizyonların yayın politikalarına etkileri her kanalda farklı olmaktadır. Bu kanallardan ikisi "*çok ortaklı*" yapıda olduğu için gönüllülerin yayın politikası üzerinde hakları bulunmaktadır. Televizyonlar yayın politikaları üzerinde "kurumsal hakları olmayan" kanalların izleyicileri de, "görüş ve önerilerini sunma" düzeyinde etkili olmaya çalışmaktadır. Bunu e-posta, SMS, telefon ya da sosyal medyayı kullanarak gerçekleştirmektedirler.

Öte yandan, gelir elde etmenin bir başka aracı olarak "*Vakıflaşma uygulaması*" karşımıza çıkmıştır. Bulgular, vakıflaşma uygulamasının yalnızca Ulusal Kanal'da mevcut olduğunu, diğer üç televizyonda böyle bir uygulamanın olmadığını göstermiştir. Vakıflaşma uygulaması aslında bu hareketi daha da güçlü kılma potansiyeli taşımaktadır. Çünkü vakıflaşma ile mainstream denen anaakım kanallar karşısında maddi gelir etme etme ve kurumsal kimliği sürdürme açısından hukuki bir üstünlük elde edilmiş olunmaktadır.

Gönüllü televizyon modelinin, "*katılımcı demokrasi*" örneği olup olmadığı konusunda televizyon yöneticileri içinde görüş birliği olmadığı ortaya çıkmıştır. Örneğin, Halk TV Genel Yayın Koordinatörü, "*Katılımcı demokrasilerde sistem böyle bir yapıya izin vermez. Her şey genel kuralına göre işler*. (Halky-1)" derken, uygulamanın katılımcı demokrasi örneği olduğunu savunan TV5 Genel Yayın Yönetmeni, "*Elbette demokrasiye de önemli bir katkı oluyor.* (TV5y-1)" demiştir**.**

Gönüllü televizyon kanallarının yaptıkları yayınlar ile kendi izleyici kitlesinin siyasal tercih ve davranışlarını etkilediği ortaya çıkmıştır.

Alternatif medya kanallarının gelişimi karşısında *gönüllü televizyon kanallarının geleceği* konusunda televizyon yöneticileri genel olarak umutludur. Bu yöneticiler, kanallarının yaşamasını; siyasal, ekonomik, teknolojik ve kentsel gelişme koşullarına bağlamıştır.

Çalışmamızda, inceleme kapsamındaki dört televizyonun toplam 32 (Otuz iki) izleyicisi ile görüşülmüştür. Kanalı izleme nedenleri, izleme süreleri, siyasal bağ, diğer izleyicilerle etkileşim ve kanala katkıları konusunda ortaya çıkan toplam bulgular şöyledir:

İzleyicilerin kanalı izleme bulguları TELE1 Televizyonunda "iktidar karşıtı" olmak; TV5 televizyonunda genel olarak "programları beğenmek"; Ulusal Kanalda "çok sıkı siyasal bağ" ve Halk TV'de ise genel olarak "halktan habercilik" olarak ortaya çıkmıştır.

İzleyicilerinin *kanalı günlük izleme saatleri* TELE1 Televizyonunda erkeklerde yaklaşık 2-3 saat iken, kadın izleyicilerde tüm gün olabilmekte; TV5 Televizyonunda 1-2 saat; Ulusal Kanalda 1-2 saat ve Halk TV'de 1-3 saattir. TELE1 izleyicileri televizyonu tek başına ya da aileyle birlikte; TV5'in erkek izleyicileri tek başına, kadın izleyicileri ise mutlaka birisiyle; Ulusal Kanal izleyicileri tek ya da birisiyle ve Halk TV izleyicileri ise büyük oranda aile ya da arkadaşla izlemektedirler.

İzleyicilerin o kanalı izleme tercihlerinde siyasal düşüncelerinin rolü TELE1 Televizyonunda on izleyiciden altı izleyici; TV5 Televizyonunda yedi izleyiciden üç izleyici (kanala siyasal yakınlık duyanların çoğu kadın izleyicidir); Ulusal Kanal'da ve Halk TV'nin her ikisinde de tüm izleyiciler biçiminde gözlemlenmiştir.

İzleyicilerin, izledikleri kanala maddi katkıları TELE1 Televizyonunda *on izleyicinin onu (onda on)* (siyasal bağlılıkları on izleyiciden altı izleyici biçiminde idi); TV5 Televizyonunda *yedide bir* (siyasal bağlılıkları yedi de üç idi); Ulusal Kanalda *sekizde üç* ve Halk TV'de ise *yedi izleyicide sıfır* olarak bulunmuştur. (Ulusal Kanal ve Halk TV izleyicilerinin kanallarına siyasal bağlılık oranlarının da tam olduğunu hatırlatalım).

Aynı kanalın izleyicilerinin birbirleri ile aralarındaki etkileşim (sosyalleşme, dışarıda buluşma, ortak etkinlikler vb.) bulguları, *onda altı* ile TELE1'de en yüksek (erkek izleyicilerde *beşte iki*, kadın izleyicilerde *beşte dört*) olurken; diğer kanalların izleyicilerinde tahmin edilenin aksine şaşırtıcı biçimde Ulusal Kanalda *sekizde dört*; TV5 Televizyonu ve Halk TV'de *sırasıyla yedide sıfır ve yedide bir* olmuştur.

Bu açıklamaların ortaya çıkardığı gerçek, gönüllü televizyon izleyicilerinin düşüncelerinin çok dağınık olduğudur.

Toplumun benliklerden oluşması nedeniyle benlik/kimlik ile toplum arasında iki taraflı etkileşim vardır ve bunlar birbirlerini biçimlendirmektedir. Ancak, öteki'nin de özne olarak tanınması ile toplumsal bütünlük oluşmaktadır. Bunun olmadığı ortamlar sınıfsız temele dayalı yeni toplumsal hareketleri ortaya çıkarmaktadır. YTH'in kökeninde bireysel ve toplumsal kimliklerin tanınmaması, bireysel ve toplumsal kimliklere müdahale edilip baskı altına alınması yatmaktadır. Bu nedenle, YTH'i anlayabilmek için çalışmamızda psikolojik temelli benlik/kimler geniş biçimde ele alınmıştır. Çünkü, benlik ve kimlik kavramları arasında iç içe geçmişlik ve tanımlarında büyük bir bulanıklık mevcuttur.

Sorun ve ihtiyaç temelli hareketler olan "YTH'in bireyi" kültür, kimlik, çevrecilik, feminizm, eğitim ve cinsellik gibi yaşam tarzının korunması ağırlıklı ve merkezsiz bir yapıda olduğu için egemen kültürün norm ve değerlerini zorlamakta ve "gönüllü olarak" eyleme geçmektedir. Gönüllülük temeline dayalı televizyon modelindeki izleyiciler de "şiddetsiz" bir direniş işlevini yerine getirmektedir.

Ancak önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Genel sonuçlar açısından, gönüllülük temelli yayın yapan televizyonların yönetici ve izleyicilerinden elde edilen bulgular, Goffman'ın "benliğin sunumu" tezini destekler niteliktedir. Bu bulgular Castells'in "Yeni Toplumsal Hareket" modeliyle ise tam olarak örtüşmemektedir. Castells'in Yeni Toplumsal Hareket modelinde "toplumsal hareket/eylem" yer alırken, araştırmamız kapsamındaki gönüllü televizyon kanallarında siyasal benliğin sunumunda bir "*eylemsizlik*" gerçeği ortaya çıkmıştır. İzleyicilerden oluşan kitlenin ihtiyacının yalnızca "izleyerek" karşılandığı ve bu biçimde eylemsizleştiği görülmüştür.

Buradan hareketle, Yeni Toplumsal Hareket (YTH) modeli yanında "*Yeni Toplumsal Eylemsizlik*" (YTE) modeli/kavramı kullanılması düşünülebilir. Çünkü, YTH'lerde toplumsal roller, iletişim ağları ve aktif örgütlenmeler üzerinden bir "direniş" ve "hareket kimliği" inşa edilirken, araştırmamız yeni bir oluşum olan "gönüllü televizyon kanalı" modelinde aktif örgütlenme yerine "pasif/negatif

örgütlenme" olduğunu ortaya çıkarmıştır. Araştırma kapsamındaki kanalların tümünü içeren tek ortak nokta yardım toplama olmakta; izleyicilerde yalnızca izleme, izlerken sadece "karşıtlığa dayalı" bir düşünce yapısına sahip olma ve kanal yönetimlerinde de farklı yönetim yapıları bulunmaktadır. Tekrar vurgulamak gerekirse, izleyicilerden oluşan kitlenin ihtiyacının yalnızca "izleyerek" karşılandığı ve bu biçimde eylemsizleştiği görülmüştür. Daha radikal ve iddialı bir söylem üretilirse, "gönüllülük" esaslı bu tür televizyon kanallarının muhalif kitlelerin tepkilerini konsolide edip (kontrol altında tutup) "eylemsizleştirerek" iktidarlara yarayıcı işlev gördüğü söylenebilir. Ancak yine de, bu tür kanallar yeni toplumsal hareketlere destek sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Bu noktada, Castells'in, ikincil görüşü diyebileceğimiz, medya kuruluşlarını siyaset ve ideolojiyle son derece karmaşık ve dolaylı bağlantıları olduğu görüşü doğrulanmaktadır. Yeni toplumsal hareketleri farklı değerlendiren Alain Touraine'in bu hareketlerin iktidarı almak değil, toplumu yeniden yaratmak, yeni bir siyaset keşfetmek, açık piyasalarla kapalı cemaatler arasındaki kör çatışmadan kaçınmak, kapsananla dışlanan ve içeridekilerle dışarıdakiler arasındaki mesafeyi kapatarak toplumsal parçalanmanın önüne geçmeyi ileri süren görüşü de –araştırma ölçeğimizde- haklılık kazanmaktadır. Araştırma bulguları, otorite karşısında direniş sergileyen farklı toplumsal rollere sahip ve siyasal benlikler sunan gönüllülük temelli bu televizyon kanallarının Yeni Toplumsal Hareketleri tetikleyici ve eyleme geçirici potansiyel taşıdıklarını ortaya koymuştur.

Sonuçlar kapsamında, araştırmamızın içeriği dışında yapacağımız bir öneri, bu alanda çalışma yapmak isteyenler için yararlı olacaktır. Çünkü, iktidara muhalif olmayan televizyonların yönetici ve izleyicileri üzerinde ya da bizim çalışmamıza ek olarak onlarla birlikte yapılacak bir araştırma da, ülke çapındaki tüm tabloyu göstermesi açısından önem taşımaktadır.

EK'LER

Ek 1: Derinlemesine Görüşme (DG) Çerçeve Formu

TELE1 Televizyonu, TV5 Televizyonu, Ulusal Kanal ve Halk Televizyonunun kadın ve erkek dengesi gözetilerek izleyicilerine sorulan sorular:

YAYIN KURULUŞU İZLEYİCİNE YÖNELİK DEMOGRAFİK SORULAR

Cinsiyeti:

Erkek:_____

Kadın:_____

Yaşı:

Aidiyeti (Doğum Yeri, Yaşadığı Yer):

Ekonomik Durumu (Aylık Geliri):

0- 2.000-TL arası: _____

2.000-4.000-TL arası: _____

4.000-TL ve üzeri: _____

Statüsü (Mesleği):

YAYIN KURULUŞU İZLEYİCİNE YÖNELİK DG SORULARI

1- Niçin bu kanalı izliyorsunuz?

2- Günde kaç saat izliyorsunuz? Arkadaşlarınız ya da ailenizle birlikte mi izliyorsunuz?

3- Bu kanalı izleme tercihinizde siyasi düşünceniz rol oynuyor mu? Açıklar mısınız?

4- Bu kanalı izleyen diğer izleyicilerle etkileşiminiz oluyor mu? (Sosyalleşme, dışarıda buluşma, ortak etkinlikler gibi.)

5- İzlediğiniz bu kanala katkınız var mı? Sizin katılımınızla kanalın güçlendiği ya da yayın politikalarını belirlediğine inanıyor musunuz?

YAYIN KURULUŞU YÖNETİCİLERİNE YÖNELİK DG SORULARI

1- Yayın politikanızı nasıl tanımlarsınız?

2- TV programları, aidatlar, kampanyalar ve "*gönüllülük*" uygulamalarınız hakkında bilgi verebilir misiniz? *Gönüllü Televizyonu Modeli*" olarak adlandırdığınız bu model nedir, nasıl işler?

3- Gönüllülük uygulamalarının yöntem ve biçimleri nelerdir?

a) Aidat ödemesi,

b) Ürün satın almak (Kitap satışları, doğrudan satış türü)

c) Mesaj türü gelirler (bayram ve özel gün kutlamalarında belediye başkanları ya da kuruluş ve partilerin mesajları),

d) Organizasyonlar (yemek, toplantı vb.) gelirleri,

e) SMS gelirleri

4- Gönüllülük gelirlerinin toplam gelir içindeki payı büyük müdür, yoksa sembolik midir? Reklam ve sponsorluk gelirleri/destekleri gündeme göre değişiyor mu? Örneğin kitlesel üretim yapan firmalardan reklam alabiliyor musunuz?

5- Kuruluşların yanı sıra gönüllülerin hakları var mıdır, varsa nelerdir?

6- Vakıflaşma uygulaması var mıdır?

7- Bu tarz televizyonculuk "katılımcı demokrasi" örnekleri sayılabilirler mi? İzleyiciler siyasal ve sosyal varlıklarını nasıl belli ediyorlar?

8- Günümüzde sizce medya kuruluşları ile iktidarlar arasında bir etkileşim var mı?

9- İzleyicilerin siyasal tercihlerinde yayın politikaları etkili oluyor mu? Nasıl?

10-İzleyicilerinizin yayın politikanızın belirlenmesinde etkileşimleri, program içeriğini belirleme potansiyelleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

11-Alternatif medya kanallarının gelişimi karşısında gönüllü televizyon kanallarının geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Ek 2: Tüm TV'lerin İzleyicilerinin Demografik Durum Tablosu (Toplu Tablo)

	EK/ TÜM TV'LERİN İZLEYİCİ PROFİLİ (DEMOGRAFİK)					
KODU	**Adı**	**Cinsi-yeti**	**Yaşı**	**AİDİYETİ (Doğum yeri ve yaşadığı yer)**	**Ekonomik Durumu**	**Statüsü (Mesleği)**
DG-1	T1i-1	E	67	Samsun/ Tekirdağ	4 Bin+	Eczacı
DG-2	T1i-2	E	30	İst./İst.	2- 4 Bin	Lojistik
DG-3	T1i-3	E	48	Elazığ/Ank.	2- 4 Bin	Şoför
DG-4	T1i-4	E	74	Sivas/Antalya	2- 4 Bin	Emekli (Asker)
DG-5	T1i-5	E	65	K.Maraş/Lozan	4 Bin+	Emekli (Öğretmen)
DG-6	T1i-6	K	68	İzmir/İzmir	2- 4 Bin	Emekli (Öğretmen)

DG-7	T1i-7	K	42	Manisa/İst.	0- 2 Bin	Resepsiyonist
DG-8	T1i-8	K	39	Hatay/İst.	0- 2 Bin	Tekstilci
DG-9	T1i-9	K	42	Edirne/İst.	2- 4 Bin	Editör
DG-10	T1i-10	K	26	İst./İst.	2- 4 Bin	Ön Muhasebe
DG-11	TV5i-1	E	38	Konya	2- 4 Bin	İnşaat Mühendisi
DG-12	TV5i-2	E	48	Adapazarı/ Hendek	2- 4 Bin	Esnaf
DG-13	TV5i-3	E	58	Ardahan	2- 4 Bin	Memur
DG-14	TV5i-4	E	46	Giresun	4 Bin+	Esnaf-Nalbur
DG-15	TV5i-5	K	52	Bursa/Mudanya	2- 4 Bin	Ev Hanımı
DG-16	TV5i-6	K	36	Sivas/Zara	4 Bin+	Eczacı Kalfası
DG-17	TV5i-7	K	48	Adana	2- 4 Bin	Ev Hanımı
DG-18	UKi-1	E	40	Giresun/İst.	4 Bin+	Bankacı
DG-19	UKi-2	E	26	Bakırköy/İst.	2-4 Bin	Öğrenci
DG-20	UKi-3	E	32	Eskişehir	2-4 Bin	Satış Danışmanı
DG-21	UKi-4	E	39	Muş/Varto	2-4 Bin	Elektrik Teknikeri
DG-22	UKi-5	E	54	Artvin/İst.	4 Bin+	Gazeteci
DG-23	UKi-6	K	53	Mersin/Tarsus	4 Bin+	İşletme Sorumlusu

DG-24	UKi-7	K	23	Mersin/Tarsus	2-4 Bin	Öğrenci
DG-25	UKi-8	K	19	Mersin/Tarsus	2-4 Bin	Öğrenci
DG-26	Halki-1	E	38	Muş/Varto	2-4 Bin	İşsiz Marangoz
DG-27	Halki-2	E	54	Siverek/İst.	0-2 Bin	Fırıncılık
DG-28	Halki-3	E	21	İznik	4 Bin+	Öğrenci
DG-29	Halki-4	K	32	Samsun/İst.	4 Bin+	Ev Hanımı
DG-30	Halki-5	K	50	Siverek/İst.	0-2 Bin	Ev Hanımı
DG-31	Halki-6	K	44	Bursa/İst.	2-4 Bin	Ev Hanımı
DG-32	Halki-7	K	29	İst./İst.	2-4 Bin	Satış Danışmanı

Ek 3: TV'lere Göre Yönetici DG Yanıtları Tablosu

EK/ TELE1 YÖNETİCİ LİSTESİ												
KODU	ADI	YAYIN POLİTİKASI	GÖNÜLLÜLÜK UYGULAMASI (G. UY.)	G. UYG. YÖNTEMİ	GÖNÜLLÜ GELİRİNİN TOPLAMDAKİ PAYI	GÖNÜLLÜ HAKLARI	VAKIFLAŞMA	KATILIMCI DEMOKRASİ Mİ?	GENELDE MEDYANIN İKTİDARLA İLİŞKİLERİ	İZLEYİCİNİN TV SEÇİMİNDE SİYASAL BAĞ	YAYIN POLİTİKASIN-DA İZLEYİCİ ETKİSİ	GÖNÜLLÜ TV'LERİN GELECEĞİ
1	T1y-1	Hafif muhalif	Var	Aidat, SMS, ürün satışı organizasyonlar	Net yanıt yok	Var	Yok	Evet	Var	Evet	Evet	Demokrasiye bağlı

Tele1 Televizyonu Yöneticileri DG Yanıtları.

EK/ TV5 YONETICI LISTESI												
KODU	ADI	YAYIN POLITIKASI	GONULLULUK UYGULAMASI (G. UY.)	G. UYG. YONTEMI	GONULLU GELIRININ TOPLAMDAKI PAYI	GONULLU HAKLARI	VAKIFLAŞMA	KATILIMCI DEMOKRASI MI?	GENELDE MEDYANIN IKTIDARLA ILIŞKILERI	IZLEYICININ TV SEÇIMINDE SIYASAL BAG	YAYIN POLITIKASINDA IZLEYICI ETKISI	GONULLU TV'LERIN GELECEGI
1	TV5y-1	Muhafazakâr, liberal, ulusalcı yayıncılık	Var	Kartvizit reklam, ürün satışı	Eskiye kıyasla çok düşük paya sahip	Var	Yok	Evet	Var	Evet	Evet	Demokrasiye bağlı
2	TV5y-2	Milli görüş çizgisinde, farklı görüşlere açık yayıncılık	Bilgisi yok	Cevap yok	Önemli bir paya sahip	Bilgisi yok	Yok	Evet	Hayır	Evet	Evet	Teknolojik gelişmelere bağlı
3	TV5y-3	Milli görüş hareketinde, ulusalcı yayıncılık	Var	Ürün satışı, mesaj gelirleri, reklamlar	Önemli bir paya sahip değil	Yok	Yok	Evet	Var	Evet	Evet	Aşılması gereken resmi proseqdürler, kanunlar, yönetmeliklere bağlı
4	TV5y-4	Doğru, gerçek yayıncılık	Var	Ürün satışı, mesaj gelirleri, organizasyonlar	Çok büyük paya sahip değil	Yok	Yok	Evet	Var	Evet	Evet	Farklı, gerçek, doğru, tarafsız habere bağlı

TV5 Televizyonu Yöneticileri DG Yanıtları.

EK/ ULUSAL KANAL YONETICI LISTESI												
KODU	ADI	YAYIN POLITIKASI	GONULLULUK UYGULAMASI (G. UY.)	G. UYG. YONTEMI	GONULLU GELIRININ TOPLAMDAKI PAYI	GONULLU HAKLARI	VAKIFLAŞMA	KATILIMCI DEMOKRASI MI?	GENELDE MEDYANIN IKTIDARLA ILIŞKILERI	IZLEYICININ TV SEÇIMINDE SIYASAL BAG	YAYIN POLITIKASIN DA IZLEYICI ETKISI	GONULLU TV'LERIN GELECEGI
1	UKy-1	Parti çatısı altında ulusalcı, halkçı özgürlükçü yayıncılık	Var	Aidat, Ürün satışları, SMS, Mesaj gelirleri, organizasyonlar	1/4'nü oluşturmaktadır.	Var	Var	Evet	Var	Evet	Evet	Teknolojik gelişmelere, ekonomiye, kanunlara bağlı

Ulusal Kanal Yöneticileri DG Yanıtları.

EK/ HALK TV YONETICI LISTESI												
KODU	ADI	YAYIN POLITIKASI	GONULLULUK UYGULAMASI	GON. UYG. YONTEMI	GONULLU GELIRININ TOPLAMDAKI PAYI	GONULLU HAKLARI	VAKIF-LAŞMA	KATILIMCI DEMOKRASI MI?	GENELDE MEDYANIN IKTIDARLA ILIŞKILERI	IZLEYICININ TV SEÇIMINDE SIYASAL BAG	YAYIN POLITIKASIN DA IZLEYICI ETKISI	GONULLU TV'LERIN GELECEGI
1	Halky-1	Ozgür yayıncılık	Var	Urün satışı, mesaj gelirleri, organizasyonlar, sms gelirleri	Muhasebe bilir	Yok	Yok	Hayır	Var	Evet	Evet	Ekonomiye bağlı

Halk Televizyonu Yöneticileri DG Yanıtları.

Ek 4: TV'lere Göre İzleyicilerin Demografik Durumu ve DG Tabloları

EK /TELE1 İZLEYİCİLERİNİN DEMOGRAFİK DURUMLARI VE DG YANITLARI TABLOSU											
KODU	**Adı**	**Cinsiyeti**	**Yaşı**	**AİDİYETİ (Doğum yeri ve yaşadığı yer)**	**Ekonomik Durumu**	**Statüsü (Mesleği)**	**İZLEME NEDENİ**	**SAAT/ GÜN**	**SİYASAL YAKINLIK**	**ORTAK ETKİLEŞİM**	**KANALA KATKI**
1	T1i-1	E	67	Samsun/ Tekirdağ	4 Bin+	Eczacı	Devrimci	2/24	Evet	Hayır	var
2	T1i-2	E	30	İst./İst.	2- 4 Bin	Lojistik	Siyasal yakınlık	4/24	Evet	Hayır	var
3	T1i-3	E	48	Elazığ/Ank.	2- 4 Bin	Şöfor	Başka kanal yok	2/24	Evet	ara sıra	var
4	T1i-4	E	74	Sivas/Antalya	2- 4 Bin	Emekli (Asker)	Doğru ve tarafsız	Günboyu 10/24	Hayır	Evet	var
5	T1i-5	E	65	K.Maraş/Lozan	4 Bin+	Emekli (Öğretmen)	Gerçekleri anlatıyor. Merdan Bey'i seviyor.	4/24	Hayır	Evet	var
6	T1i-6	K	68	İzmir/İzmir	2- 4 Bin	Emekli (Öğretmen)	M.Yanardağ- E. Kongar'ı seviyor.	tüm gün	Hayır	Evet	var
7	T1i-7	K	42	Manisa/İst.	0- 2 Bin	Resepsiyonist	Yenilikçi, Atatürkçü	10/24	Hayır	Hayır	var
8	T1i-8	K	39	Hatay/İst.	0- 2 Bin	Tekstilci	Düşünce Özg.'ne inanıyor.	7/24	Evet	Evet	var
9	T1i-9	K	42	Edirne/İst.	2- 4 Bin	Editör	Sansürsüz, objektif, Atatürkçü, Laik	3/24	Evet	Evet	var
10	T1i-10	K	26	İst./İst.	2- 4 Bin	Ön Muhasebe	Tarafsız, Doğru Haber	2/24	Evet	Evet	var

Tele1 Televizyonu İzleyicilerinin Demografik Durum ve DG Tablosu.

EK/ TV5 İZLEYİCİLERİNİN DEMOGRAFİK DURUMLARI VE DG YANITLARI TABLOSU											
KODU	**Adı**	**Cinsiyeti**	**Yaşı**	**AİDİYETİ (Doğum yeri ve yaşadığı yer)**	**Ekonomik Durumu**	**Statüsü (Mesleği)**	**İZLEME NEDENİ**	**SAAT/ GÜN**	**SİYASAL YAKINLIK**	**ORTAK ETKİLEŞİM**	**KANAL A KATKI**
1	TV5i-1	E	38	Konya	2- 4 Bin	İnşaat Mühendisi	Programlar için	1/24	Hayır	Hayır	Yok
2	TV5i-2	E	48	Adapazarı/ Hendek	2- 4 Bin	Esnaf	Bir program için	1-2/24	Hayır	Hayır	Yok
3	TV5i-3	E	58	Ardahan	2- 4 Bin	Memur	Tartışma Prog. İçin	3/24	Hayır	Hayır	Yok
4	TV5i-4	E	46	Giresun	4 Bin+	Esnaf(Nalbur)	Haber Prog. İçin	1/24	Evet	Hayır	Yok
5	TV5i-5	K	52	Bursa/Mudanya	2- 4 Bin	Ev Hanımı	Dini Prog. İçin	2/24	Hayır	Hayır	Var
6	TV5i-6	K	36	Sivas/Zara	4 Bin+	Eczacı Kalfası	Programlar için	2/24	Evet	Hayır	Yok
7	TV5i-7	K	48	Adana	2- 4 Bin	Ev Hanımı	Dini Prog. İçin	2/24	Evet	Hayır	Yok

TV5 Televizyonu İzleyicilerinin Demografik Durum ve DG Tablosu.

EK/ ULUSAL KANAL IZLEYICILERININ DEMOGRAFIK DURUMLARI VE DG YANITLARI TABLOSU											
KODU	**Adı**	**Cinsiyeti**	**Yaşı**	**AİDİYETİ (Doğum yeri ve yaşadığı yer)**	**Ekonomik Durumu**	**Statüsü (Mesleği)**	**İZLEME NEDENİ**	**SAAT/ GÜN**	**SİYASAL YAKINLIK**	**ORTAK ETKİLEŞİM**	**KANALA KATKI**
1	UKi-1	E	40	Giresun/İst.	4 Bin+	Bankacı	Muhalefetin sesini duymak için	1/24	Evet	Evet	Yok
2	UKi-2	E	26	Bakırköy/İst.	2-4 Bin	Öğrenci	Tarafsız, Doğru Haber	2/24	Evet	Hayır	Var
3	UKi-3	K	19	Mersin/Tarsus	2-4 Bin	Öğrenci	Görüş Yakınlığı	1/24	Evet	Hayır	Var
4	UKi-4	E	39	Muş/Varto	2-4 Bin	Elektrik Teknikeri	Tarafsız, Gerçek Haber, Muhalif	1/24	Evet	Hayır	Yok
5	UKi-5	E	54	Artvin/İst.	4 Bin+	Gazeteci	Açık Oturumları için	3-4/24	Evet	Evet	Yok
6	UKi-6	K	53	Mersin/Tarsus	4 Bin+	İşletme Sorumlusu	Siyasi görüş	1/24	Evet	Evet	Yok
7	UKi-7	K	23	Mersin/Tarsus	2-4 Bin	Öğrenci	Atatürkçü, Gerçek Haber	2/24	Evet	Evet	Yok
8	UKi-8	E	32	Eskişehir	2-4 Bin	Satış Danışmanı	Gerçek Haber, Görüş yakınlığı	2/24	Evet	Hayır	Var

Ulusal Kanal İzleyicilerinin Demografik Durum ve DG Tablosu.

EK/ HALK TV IZLEYICILERININ DEMOGRAFIK DURUMLARI VE DG YANITLARI TABLOSU											
KODU	**Adı**	**Cinsi-yeti**	**Yaşı**	**AİDİYETİ (Doğum yeri ve yaşadığı yer)**	**Ekonomik Durumu**	**Statüsü (Mesleği)**	**İZLEME NEDENİ**	**SAAT/ GÜN**	**SİYASAL YAKINLIK**	**ORTAK ETKİLEŞİM**	**KANALA KATKI**
1	Halki-1	E	38	Muş/Varto	2-4 Bin	İşsiz Marangoz	Gerçek Haber Tartışma prog. için	2-3/24	Evet	Evet	Yok
2	Halki-2	E	54	Siverek/İst.	0-2 Bin	Fırıncılık	Siyasi Görüş Yakınlığı	1-2/24	Evet	Hayır	Yok
3	Halki-3	E	21	İznik	4 Bin+	Öğrenci	Muhalif görüş hk. bilgi edinme	1/24	Evet	Hayır	Yok
4	Halki-4	K	32	Samsun/İst.	4 Bin+	Ev Hanımı	Kanalı Beğenmek	1/24	Evet	Hayır	Yok
5	Halki-5	K	50	Siverek/İst.	--	Ev Hanımı	Doğru,Tarafsız, Halktan Yana	3-4/24	Evet	Hayır	Yok
6	Halki-6	K	44	Bursa/İst.	--	Ev Hanımı	Haberleri için	2-3/24	Evet	Hayır	Yok
7	Halki-7	K	29	--	2-4 Bin	Satış Danışmanı	Tarafsız, Gerçek Haber	2-3/24	Evet	Hayır	Yok

Halk Televizyonu İzleyicilerinin Demografik Durum ve DG Tablosu.

Ek 5: Tüm TV'lerin İzleyicilerinin Demografik Durumu ve DG Tabloları (Toplu Tablo)

EK / TÜM TV'LERİN İZLEYİCİLERİNİN DEMOGRAFİK DURUMU VE DG YANITLARI											
KODU	**Adı**	**Cinsiyeti**	**Yaşı**	**AİDİYETİ (Doğum yeri ve yaşadığı yer)**	**Ekonomik Durumu**	**Statüsü (Mesleği)**	**İZLEME NEDENİ**	**SAAT/ GÜN**	**SİYASAL YAKINLIK**	**ORTAK ETKİLEŞİM**	**KANALA KATKI**
DG-1	T1i-1	E	67	Samsun/ Tekirdağ	4 Bin+	Eczacı	Devrimci	2/24	Evet	Hayır	Var
DG-2	T1i-2	E	30	İst./İst.	2- 4 Bin	Lojistik	Siyasal yakınlık	4/24	Evet	Hayır	Var
DG-3	T1i-3	E	48	Elazığ/Ank.	2- 4 Bin	Şöför	Başka kanal yok	2/24	Evet	Ara sıra	Var
DG-4	T1i-4	E	74	Sivas/Antalya	2- 4 Bin	Emekli (Asker)	Doğru ve tarafsız	Günboyu 10/24	Hayır	Evet	Var
DG-5	T1i-5	E	65	K.Maraş/Lozan	4 Bin+	Emekli (Öğretmen)	Gerçekleri anlatıyor. Merdan Bey'i seviyor.	4/24	Hayır	Evet	Var
DG-6	T1i-6	K	68	İzmir/İzmir	2- 4 Bin	Emekli (Öğretmen)	M.Yanardağ- E. Kongar'ı seviyor.	Tüm gün	Hayır	Evet	Var
DG-7	T1i-7	K	42	Manisa/İst.	0- 2 Bin	Resepsiyonist	Yenilikçi, Atatürkçü	10/24	Hayır	Hayır	Var
DG-8	T1i-8	K	39	Hatay/İst.	0- 2 Bin	Tekstilci	Düşünce Özg.'ne inanıyor.	7/24	Evet	Evet	Var
DG-9	T1i-9	K	42	Edirne/İst.	2- 4 Bin	Editör	Sansürsüz, objektif, Atatürkçü, Laik	3/24	Evet	Evet	Var
DG-10	T1i-10	K	26	İst./İst.	2- 4 Bin	Ön Muhasebe	Tarafsız, Doğru Haber	2/24	Evet	Evet	Var
DG-11	TV5i-1	E	38	Konya	2- 4 Bin	İnşaat Mühendisi	Programlar için	1/24	Hayır	Hayır	Yok
DG-12	TV5i-2	E	48	Adapazarı/ Hendek	2- 4 Bin	Esnaf	Bir program için	1-2/24	Hayır	Hayır	Yok
DG-13	TV5i-3	E	58	Ardahan	2- 4 Bin	Memur	Tartışma Prog. İçin	3/24	Hayır	Hayır	Yok
DG-14	TV5i-4	E	46	Giresun	4 Bin+	Esnaf-Nalbur	Haber Prog. İçin	1/24	Evet	Hayır	Yok
DG-15	TV5i-5	K	52	Bursa/Mudanya	2- 4 Bin	Ev Hanımı	Dini Prog. İçin	2/24	Hayır	Hayır	Var
DG-16	TV5i-6	K	36	Sivas/Zara	4 Bin+	Eczacı Kalfası	Programlar için	2/24	Evet	Hayır	Yok
DG-17	TV5i-7	K	48	Adana	2- 4 Bin	Ev Hanımı	Dini Prog. İçin	2/24	Evet	Hayır	Yok
DG-18	UKi-1	E	40	Giresun/İst.	4 Bin+	Bankacı	Muhalefetin sesini duymak için	1/24	Evet	Evet	Yok
DG-19	UKi-2	E	26	Bakırköy/İst.	2-4 Bin	Öğrenci	Tarafsız, Doğru Haber	2/24	Evet	Hayır	Var
DG-20	UKi-3	E	32	Eskişehir	2-4 Bin	Satış Danışmanı	Gerçek Haber, Görüş Yakınlığı	2/24	Evet	Hayır	Var

DG-21	UKi-4	E	39	Muş/Varto	2-4 Bin	Elektrik Teknikeri	Tarafsız, Gerçek Haber, Muhalif	1/24	Evet	Hayır	Yok
DG-22	UKi-5	E	54	Artvin/İst.	4 Bin+	Gazeteci	Açık Oturumları için	3-4/24	Evet	Evet	Yok
DG-23	UKi-6	K	53	Mersin/Tarsus	4 Bin+	İşletme Sorumlusu	Siyasi görüş	1/24	Evet	Evet	Yok
DG-24	UKi-7	K	23	Mersin/Tarsus	2-4 Bin	Öğrenci	Atatürkçü, Gerçek Haber	2/24	Evet	Evet	Yok
DG-25	UKi-8	K	19	Mersin/Tarsus	2-4 Bin	Öğrenci	Görüş yakınlığı	1/24	Evet	Hayır	Var
DG-26	Halki-1	E	38	Muş/Varto	2-4 Bin	İşsiz Marangoz	Gerçek Haber Tartışma prog. için	2-3/24	Evet	Evet	Yok
DG-27	Halki-2	E	54	Siverek/İst.	0-2 Bin	Fırıncılık	Siyasi Görüş Yakınlığı	1-2/24	Evet	Hayır	Yok
DG-28	Halki-3	E	21	İznik	4 Bin+	Öğrenci	Muhalif görüş hk. bilgi edinme	1/24	Evet	Hayır	Yok
DG-29	Halki-4	K	32	Samsun/İst.	4 Bin+	Ev Hanımı	Kanalı Beğenmek	1/24	Evet	Hayır	Yok
DG-30	Halki-5	K	50	Siverek/İst.	--	Ev Hanımı	Doğru, Tarafsız, Halktan Yana	3-4/24	Evet	Hayır	Yok
DG-31	Halki-6	K	44	Bursa/İst.	--	Ev Hanımı	Haberleri için	2-3/24	Evet	Hayır	Yok
DG-32	Halki-7	K	29	--	2-4 Bin	Satış Danışmanı	Tarafsız, Gerçek Haber	2-3/24	Evet	Hayır	Yok

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W. (2011). *Otoritaryen Kişilik Üstüne (Niteliksel İdeoloji İncelemeleri)*, Çeviren: Doğan Şahiner, Say Yayınları, İstanbul.

Adorno, Theodor W. (2017). "Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken", *Cogito (Adorno: Kitle, Melankoli, Felsefe Özel Sayısı, Sayı: 36, Yaz 2003*), 8. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Agger, Ben (2011). *Sanal Benlik*, Çeviren: Volkan Hacıoğlu, Babil Yayınları, İstanbul.

Arcan, Kuntay (2018). "Bir Çekim Alanı Olarak Psikoloji Bilgisi ve Eğitimi (Psikolojinin Popülaritesi)", *Maltepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayını.

Erdoğan, İrfan & Alemdar, Korkmaz (2010). *Öteki Kuram (Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi)*, 3. Baskı, Ankara: ERK Yayın.

Aronson, Elliot, Wilson, Timothy D. & Akert, Robin M. (2012). *Sosyal Psikoloji*, Türkçesi: Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Bandeoğlu, Zeyyat (2017). "Sivil Toplum Kuruluşlarının Uluslararası Çatışma ve Krizlerdeki Rolü", *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033, Yıl: 2017, Cilt: 9/KIŞ, Sayı: 33, ss.136-147.

Baran, Aylin Görgün & Suğur, Serap, (Editörler) (2014). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, 3. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Barber, Benjamin R. (2014). "Küreselleşen Demokrasi", *Sosyoloji (Başlangıç Okumaları),* 4. Baskı, Anthony Giddens (Ed.), Çeviren: Günseli Altaylar, İstanbul: Say Yayınları, ss. 389-399.

Baudrillard, Jean (2015). *Sessiz Yığınların Gölgesinde: Toplumsalın Sonu*, Çev.: Oğuz Adanır, 6. Basım, Ankara: DoğuBatı Yayınları.

Bauman, Zygmunt (2014). *Parçalanmış Hayat (Postmodern Ahlak Denemeleri)*, 2. Basım, İngilizce'den Çeviren: İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Zygmunt (2012). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, 2. Basım, İngilizce'den Çeviren: Nurgül Demirdöven, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Berger, Peter (1966). "Identity as a Problem in the Sociology of Knowledge", *Journal of Sociology*, VII, s. 10515, (Bilgi Sosyolojisinde Bir Problem Olarak Kimlik), Tercüme: Mehmet Cüneyt Birkök, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/.../154, Erişim Tarihi: 22.03.2017.

Birkök, Mehmet Cüneyt (1994), *Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bilim Dalı, İstanbul.

Borch, Christian (2017). "Kalabalıklar ve Demokrasi: Kalabalıkların Siyaseti Üzerine Post-Liberal Düşünceler", Çeviren: Eren Kozluca, *Kitleleri Yeniden Düşünmek (Hukuk, Şiddet ve Demokrasi)*, Derleyen: Zeynep Koçak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Bourdieu, Pierre (1997). *Televizyon Üzerine*, Çeviren: Turhan Ilgaz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bowie, Malcolm (2007). *Lacan*, İngilizceden Çeviren: V. Pekel Şener, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Burr, Vivien (2012). *Sosyal İnşacılık*, 2. Baskı, Çeviri Editörü: Sibel A. Arkonaç, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Butler, Judith (2014a). *Bela Bedenler*, Çevirenler: Cüneyt Çakırlar-Zeynep Talay, İstanbul: Pinhan Yayınları.

Butler, Judith (2012). "Bedenler ve İktidar, Tekrar", Çeviren: Şeyda Öztürk, *Cogito*, Sayı: 70-71, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Butler, Judith (2005). *İktidarın Psişik Yaşamı (Tabiyet Üzerine Teoriler),* İngilizceden Çeviren: Fatma Tütüncü, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Castells, Manuel (2013). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt 2 (Kimliğin Gücü)*, 3. Baskı [Kapakta yazan: 2. Baskı], Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, Manuel (2013b). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt 3 (Binyılın Sonu)*, 2. Baskı, Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Cevizoğlu, Hulki (2019). *Kitle Psikolojisi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Chasseguet-Smirgel, J. (2005). *Ben İdeali ("İdeal Hastalığı" Üzerine Bir Psikanaliz Denemesi),* Fransızcadan Çeviren: Nesrin Tura, Metis Yayınları, İstanbul.

Cioran, E.M. (2016). *Çürümenin Kitabı*, 5. Basım, Çeviren: Haldun Bayrı, İstanbul: Metis Yayınları.

Clark, T.N. ve Lipset, S.M. (2014). "Toplumsal Sınıflar Ölüyor mu?", *Sosyoloji (Başlangıç Okumaları),* 4. Baskı, Anthony Giddens (Ed.), Çeviren: Günseli Altaylar, İstanbul: Say Yayınları, ss. 287-295.

Collins, Randall, Makowsky, Michael (2014). *Toplumun Keşfi*, Çeviri Editörü: Nurgün Oktik, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Connerton, Paul (2014b). *Modernite Nasıl Unutturur,* 2. Baskı, Çeviren: Kübra Kelebekoğlu, İstanbul: Sel Yayınları.

Coser, L. A. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamlarında Fikirler,* Çevirenler: H.Hülür, S.Toker ve İ.Mazman, Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.

Coşkun, Mustafa Kemal (2017). *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler*, 2. Baskı, Ankara: Dipnot Yayınları.

Critchley, Simon (2013). *İmansızların İmanı (Siyasal Teoloji Deneyleri)*, Çeviren: Erkan Ünal, Metis Yayınları, İstanbul.

Çayır, Kenan (2016). "Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler", *Yeni Sosyal Hareketler* içinde, Ed. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları, ss.11-31.

Çayır, Kenan & Ceyhan, Müge Ayan (Derleyenler) (2012). *Ayrımcılık (Çok Boyutlu Yaklaşımlar)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Çiftçi, Adil (2008). "Bilgi-Sosyolojik Din Sosyolojisinde Bir Kavram: Durum Tanımı", DEÜİFD (Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi), XXVII/2008, ss.41-56, *http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D00036/2008_27/2008_27 _CIFTCIA.pdf*, Erişim Tarihi: 22.03.2017.

Çoban, Barış (2009). "Toplumsal Hareketler ve Radikal Medya", *Yeni Toplumsal Hareketler: Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet* içinde, Haz. Barış Çoban, İstanbul: Kalkedon Yayınları, ss. 43-63.

Çoban, Savaş (2009). "Yeni Toplumsal Hareketler ve İktidar Sorunu", *Yeni Toplumsal Hareketler: Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet* içinde, Haz. Barış Çoban, İstanbul: Kalkedon Yayınları, ss. 175-191.

Demirdalıç, Ersan (2017). "Herbert Blumer", *http://edemirdalic.blogspot.com.tr/ 2015/01/herbert-blumer.html*, Erişim Tarihi: 11.09.2017.

Demiroğlu, Elif Topal (2014). "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ss. 133-144.

Demirtaş, H. Andaç (2003). "Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavramlar ve Varayımlar", *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 123-144, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/665/8472.pdf, Erişim Tarihi: 13.10.2017.

Dever, Ayhan (2014). "Sosyolojik Bir Teori Olarak Dramaturjik Teorinin Futbola Uygulanması*", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt:7, Sayı 32, ss. 372-381.

Dews, Peter (2017). "Adorno: Toplumsal Bir Kategori Olarak Radikal Kötülük", *Cogito (Kötülük)*, Sayı: 86, Bahar 2017, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Düzbastılar, Cüneyt Kaya (2004). "Sivil Toplum Kuruluşları ve Kamuoyu Yaratma Özellikleri", *Kara Harp Okulu Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Ertürk, Yıldız Dilek (2017). *Davranışlarımız ve Biz (Sosyal Psikoloji Bakışıyla Kalabalık İçinde Ben Olmak)*, Pozitif Yayınları, İstanbul.

Evans, Peter (2013). "Karşı-Hegemonik Küreselleşme: Çağdaş Küresel Politik Ekonomide Ulusaşırı Toplumsal Hareketler", Çeviren: Tuğçe Kılınç, *Siyaset Sosyolojisi (Devletler, Sivil Toplumlar ve Küreselleşme)*, Haz.: Thomas Janoski, Robert Alford, Alexander Hicks ve Mildred A.Schwartz, 2. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınevi, ss. 853-873.

Feenberg, Andrew (2014). "Democratic Rationalization: Technology, Power, and Freedom", *Philosophy of Technology (The Technological Condition an Anthology)* içinde, Second Edition, Ed. Robert C. Scharff & Val Dusek, UK: Wiley Blackwell, ss. 706-718.

Form, William ve Craig, J. (2013). "Toplumsal Hareketler ve Toplumsal Değişim", Çeviren: Olcay Sevimli, *Siyaset Sosyolojisi (Devletler, Sivil Toplumlar ve Küreselleşme)*, Haz.: Thomas Janoski, Robert Alford, Alexander Hicks ve Mildred A.Schwartz, 2. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınevi, ss. 419-447.

Foucault, Michel (2012). *İktidarın Gözü*, 3. Basım, Fransızca'dan Çeviren: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Foucault, Michel (2011). *Özne ve İktidar,* 3. Basım, Çevirenler: Işık Ergüden-Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel (2006). "Utopian Body", English Translation of Michel Foucault, Le corps utopique ("Utopian Body"), *Sensorium (Embodied Experience, Technology, and Contemporary Art),* Edited by Caroline A. Jones: with essays by Bill Arning, The MIT Press.

Freud, Anna (2015). *Ben ve Savunma Mekanizmaları*, 4. Basım, Çeviren: Yeşim Erim, Metis Yayınları, İstanbul.

Freud, Sigmund (2016a). *Grup Psikolojisi ve Ego Analizi*, Çeviren: Hasan İlhan, Yason Yayınları, Ankara.

Freud, Sigmund (2016b). *Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi*, Çeviren: Elif Yıldırım, Roman-Oda Yayınları, İstanbul.

Freud, Sigmund (2016c). *Kitle Psikolojisi*, 2. Baskı, Almancadan Çeviren: Kâmuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul.

Freud, Sigmund (2016d). *Uygarlık, Din ve Toplum (Grup Psikolojisi, Bir Yanılsamanın Geleceği, Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları ve Diğer Çalışmalar)*, 5. Baskı, Çeviren: Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, İstanbul.

Freud, Sigmund (2016e). *Haz İlkesinin Ötesinde. Ben ve İd*, 5. Basım, Çeviren: Ali Babaoğlu, Metis Yayınevi, İstanbul.

Freud, Sigmund (2015). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, 5. Baskı, Çevirenler: Banu Büyükkal ve Saffet Murat Tura, Metis Yayınevi, İstanbul.

Fromm, Erich (2015). *Özgürlükten Kaçış (Faşizm, Demokrasi ve Özgürlük Üzerine),* İngilizceden Çeviren: Şemsa Yeğin, Say Yayınları, İstanbul.

Gadamer, H. George (1989). *Truth and Method*, Trans. Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall, Continuum Press, New York.

Gergen, M. (2001). *Feminist Reconstructions In Psychology: Narrative, Gender And Performance.* London: Sage.

Gergen, K.J. (2001a). *Social Construction In Context,* London: Sage.

Gergen, K.J. (2001b). Construction In Contention: Towards Consequential Resolutions, *Theory And Psychology*, 11(3), 433-441.

Gergen, K.J. (2000). The Self: Transfiguration by Technology, D. Fee (haz.), *Pathology And The Postmodern*, London: Sage.

Gergen, K.J. (1999). *An Invitation To Social Construction*, London: Sage.

Gergen, K.J. (1997). The Place of The Psyche In A Constructed World, *Theory And Psychology*, 7(6), 723-746.

Giddens, Anthony (2014a). *Modernite ve Bireysel Kimlik (Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum)*, 2. Baskı, Çeviren: Ümit Tatlıcan, İstanbul: Say Yayınları.

Giddens, Anthony (1999). *Toplumun Kuruluşu*, Çeviren: Hüseyin Özel, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Girard, René (2005). *Günah Keçisi,* Fransızcadan Çeviren: Işık Ergüden, İstanbul: Kanat Kitap.

Girard, René (2003). *Şiddet ve Kutsal,* Fransızcadan Çeviren: Necmiye Alpay, İstanbul: Kanat Kitap.

Goffman, Erving (2017). *Etkileşim Ritüelleri (Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler)*, Türkçe Söyleyen: Adem Bölükbaşı, Ankara: Heretik Yayınları.

Goffman, Erving (2015). *Tımarhaneler*, Türkçe Söyleyen: Ebru Arıcan, Ankara: Heretik Yayınları.

Goffman, Erving (2014a). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, 3. Basım, Çeviren: Barış Cezar, İstanbul: Metis Yayınları.

Goffman, Erving (2014b). "Yüz Yüze Etkileşimin Yapısı", *Sosyoloji (Başlangıç Okumaları)* içinde, 4. Baskı, Anthony Giddens (Ed.), Çeviren: Günseli Altaylar, İstanbul: Say Yayınları, ss. 85-93.

Goffman, Erving (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, Çeviren: Barış Cezar, İstanbul: Metis Yayınları.

Goodwin, Jeff (2013). "Devrimler ve Devrimci Hareketler", Çeviren: Soner Torlak, *Siyaset Sosyolojisi (Devletler, Sivil Toplumlar ve Küreselleşme)*, Haz.: Thomas Janoski, Robert Alford, Alexander Hicks ve Mildred A.Schwartz, 2. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınevi, ss. 519-545.

Habermas, Jürgen (1984) (2004 ?). *İletişimsel Eylem Kuramı*, 3. Baskı, Çeviren: Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Hekman, Susan (2012). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik (Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida),* Türkçesi: Hüsamettin Arslan ve Bekir Yıldız, 2. Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Hess, B. B. & Markson, E. W. & Stein. P. J. (1988). *Sociology*, McMillan Yayınevi, New York.

Hobsbawn, Eric (2008) *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm,* Çeviri: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Hortaçsu, Nuran (2012). *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*, İmge Kitabevi, Ankara.

Hood, Bruce (2014). *Benlik Yanılsaması (Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur?),* Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Hunt, Lynn (2018). *Küresel Çağda Tarih Yazmak*, Çeviren: Erdem Kayserilioğlu, İstanbul: Küre Yayınları.

Işık, Gülcan (2011) (Ed.). *Toplumsal Hareketler: Politikadan Edebiyata, Sanattan Sinemaya, Medyadan Toplumsal Algıya, Teorik ve Pratik Analizler ve Yansımalar*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

İmançer, Dilek (2012). "Çağdaş Kimliğin Yapılanma Süreci ve Televizyon", *Doğu Batı Dergisi*, 3. Baskı, Sayı 23, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İsbir, Erdal (2013). "Provokatif Bir Düşünür Olarak H. G. Gadamer", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı 21, Güz 2013, ISSN: 1303-4251, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/271128, Erişim Tarihi: 17.08.2017.

Jahoda, Gustav (2011). *Sosyal Psikoloji Tarihi*, Çeviren: Şeyda Başlı, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

James, William (2017). *Dinsel Deneyimin Çeşitleri (İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme)*, Çeviren: İsmail Hakkı Yılmaz, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Jasper, James M. (2002). *Ahlâki Protesto Sanatı (Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi ve Yaratıcılık)*, Çeviren: Senem Öner, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Johnston, H., Larana, E. & Gusfield, J.R. (2016). "Kimlikler, Şikâyetler ve Yeni Sosyal Hareketler", *Yeni Sosyal Hareketler* içinde, Ed. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları, ss.121-152.

Jung, Carl Gustav (2016). *Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme (Bilinçdışı Psikolojisi) (Ben ve Bilinçdışı)*, Çeviri: İsmail Hakkı Yılmaz, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Jung, Carl Gustav (2017). *Ruh (İnsan, Sanat, Edebiyat)*, Çeviren: İsmail Hakkı Yılmaz, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem, Cemalcılar, Zeynep (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*, 16. Basım, Evrim Yayınevi, İstanbul.

Karasar, Niyazi (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi (Kavramlar, İlkeler, Teknikler)*, 26. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kartal, Bilhan & Kümbetoğlu, Belkıs, (Editörler) (2015). *Yeni Toplumsal Hareketler*, 4. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kellner, Douglas (1992). "Popular Culture and Constructing Postmodern Identities", Scott Lasch ve Jonathan Friedman (Der.), *Modernity and Identity*, Oxford, Blackwell.

Kırel, Çiğdem, Kayaoğlu, Aysel ve Gökdağ Rüçhan (2015). *Sosyal Psikoloji-II*, 5. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Kızılçelik, Sezgin (1994). *Sosyoloji Teorileri I ve II*, Konya: Yunus Emre Yayıncılık.

Kitaplık Sitesi (2015). *George Herbert Mead*, http://sozriko.blogspot.com.tr /2015/01/george-herbert-mead.html, Erişim Tarihi: 15.03.2017.

Banu Büyükkal, Cüneyt İşcan, Metis Yayınları, İstanbul.

Kovancı, Onur (2001). "Yeni Toplumsal Hareketler ve Hükümet Dışı Örgütler (NGO)", *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı: 55.

Köse, Hüseyin (2014). *Şovenist İnşa (Medya Gösterisinin Ahlaki Kapsama Alanı Üzerine Eleştirel Metinler*), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kümbetoğlu, Belkıs (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, 3. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Le Bon, Gustave (2016). *Kitleler Psikolojisi*, Çeviren: Hasan İlhan, Yason Yayınları, Ankara.

Le Bon, Gustave (2014). *Kitleler Psikolojisi*, Çeviren: Hasan İlhan, Alter Yayıncılık, Ankara.

Maalouf, Amin (2017). *Ölümcül Kimlikler*, 45. Baskı, Çeviren: Aysel Bora, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Masterson, James F. (2014). *Narsistik ve Borderline Kişilik Bozuklukları (Bir Bütüncül Gelişimsel Yaklaşım)*, Çeviri: Berat Açıl, Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, İstanbul.

Mauss, Marcel (2013). *Sosyoloji ve Antropoloji*, 4. Baskı, Çeviren: Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

May, Rollo (2015). *Yaratma Cesareti*, 2. Basım, Çeviren ve Sunuş: Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul.

May, Rollo (2013). *Güç ve Masumiyet (Şiddetin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme)*, İngilizceden Çeviren: Mihriban Doğan, Say Yayınları, İstanbul.

May, Todd (2016). *Şiddetsiz Direniş (Felsefi Bir Giriş)*, Çeviren: Can Kayaş, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

McLuhan, Marshall (2014). *Gutenberg Galaksisi (Tipografik İnsanın Oluşumu)*, 3. Baskı, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Melucci, Alberto (2013). *Oyuncu Benlik*, Çeviren: Başak Kıcır, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Miller, Hugh (1995). "*The Presentation of Self in Electronic Life: Goffman on the Internet*", Paper presented at Embodied Knowledge and Virtual Space Conference Goldsmiths' College, University of London.

Miroglio, Abel (1973). *Halkların Psikolojisi (Psychologie Des Peuples)*, Çeviren: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul.

Neuman, W. Lawrance (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri (Nitel ve Nicel Yaklaşımlar)*, 2. Cilt, 7. Baskı, Çeviren: Sedef Özge, Ankara: Yayın Odası Yayıncılık.

Niedzviecki, Hal (2011). *Ben Özelim! (Bireylik Nasıl Yeni Konformizm Haline Geldi)*, Çeviren: Sibel Erduman, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Offe, Claus (2016). "Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması", *Yeni Sosyal Hareketler* içinde, Ed. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları, ss. 47-75.

Özalp, Ahmet & Yörük, Ali (2017). "Mead'e Göre Benlik: Etkileşim Dünyasında Toplum, Birey ve Din", *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033, Yıl: 2017, Cilt: 9/İlkbahar, Sayı: 34, ss.241-246.

Özalp, Ahmet (2017). "Schutz'un Sosyolojik Fenomenolojisine Teorik Bir Bakış ve Din Olgusu", *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/İlkbahar, Sayı: 34, ss.288-292.

Park, Robert Ezra (2017a). *Sosyoloji ve Sosyal Bilimler (Sosyoloji Bilimine Giriş I*), Çeviri: Damla B. Aksel, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Piven, Frances Fox ve Cloward, Richard A. (2013). "Kural Koyma, Kurallara Karşı Gelme ve İktidar", Çeviren: Sibel Dinçel, *Siyaset Sosyolojisi (Devletler, Sivil Toplumlar ve Küreselleşme)*, Haz.: Thomas Janoski, Robert Alford, Alexander Hicks ve Mildred A.Schwartz, 2. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınevi, ss. 19-51.

Revel, Judith (2012). *Foucault Sözlüğü*, Fransızcadan Çeviren: Veli Urhan, Say Yayınları, İstanbul.

Revel, Judith (2012a). "Kimlik, Doğa, Yaşam: Üç Politika Yapıbozumu", İngilizceden Çeviren: Şeyda Öztürk, *Cogito*, Sayı: 70-71, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çeviren: I. E. Howison, Deki Yayınları, Ankara.

Ritzer, George (2011). *Küresel Dünya*, İngilizce'den Çeviren: Melih Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Robins, K. (2013). *İmaj (Görmenin Kültür ve Politikası)*. Çeviren: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sarbin, T.R. (1986). The Narrative As Root Metaphor For Psychology, T.R. Sarbin (Haz.), *Narrative Psychology: The Storied Natüre of Human Conduct*, New York: Praeger.

Schopenhauer, Arthur (2014). *Eristik Diyalektik (Haklı Çıkma Sanatı)*, 2, Baskı, Türkçesi: Ülkü Hıncal, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Scott, J.C. (2014). *Tahakküm ve Direniş Sanatları (Gizli Senaryolar),* İngilizce'den Çeviren: Alev Türker, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, Richard (2014). *Otorite*, Çeviren: Kamil Durand, 4. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, Richard (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Çevirenler: Serpil Durak & Abdullah Yılmaz, 4. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Shotter, J. (1995a). In Conversation: Joint Action, Shared Intentionality And Ethics, *Theory And Psychology*, 5(1), 49-73.

Shotter, J. (1995b). Dialogical Psychology, J.A. Smith, R. Harre & L.Van Langenhove (haz.), *Rethinking Psychology*, London: Sage.

Shotter, J. (1993a). *Conversational Realities*, London: Sage.

Shotter, J. (1993b). *Cultural Politics of Everyday Life*, Buchingham: Open University Press.

Simmel, Georg (1971). "Freedom and the Individual", *On Individuality and Social Forms*, yay. haz.: Donald N. Levine, University of Chicago Press, Chicago, s. 220-223.

Slattery, Martin (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Haz.) Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, 6. Baskı, Çeviren: Özlem Balkız vd., Bursa: Sentez Yayınları.

Stewart, Ian & Joines, Vann (2017). *Günümüzde TA (Transaksiyonel Analiz'e Yeni Bir Giriş)*, Çeviri Ed.: Füsun Akkoyun, Eksi Kitaplar Yayınevi, Ankara.

Suğur, Serap (2013) (Ed.) *Klasik Sosyoloji Tarihi*, 2. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Swingewood, Alan (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, 2. Baskı, Çeviren: Osman Akınhay, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Tajfel, Henri (1982). Social Psychology of Intergroup Relations, *Annual Reviews Psychol, 33: 1-39.*

Tarde, G. (1899). *Social Laws, An Outline of Sociology*, Fransızcadan İngilizceye Çeviren: Howard C. Warren, New York, ss.40-41.

Taylor, Shelley E., Peplau, Letitia Anne ve Sears, David O. (2015). *Sosyal Psikoloji*, 4. Baskı, Çeviren: Prof. Dr. Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara.

Touraine, Alain (2018). *Modernliğin Eleştirisi*, 11. Baskı, Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, Alain (2017a). *Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma*, 2. Baskı, Çeviren: Olcay Kunal, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, Alain (2017b). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz*, 5. Baskı, Çeviren: Olcay Kunal, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uğurlu, Özge (2015). "Kadının Benlik Sunumunun Güncel Bir Aracı Olarak Sosyal Ağlar, Bir Tasarım Unsuru: Kusursuzlaştırma", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, 8/1, http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usaksosbil/article/view/5000092617, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

Wagner, Peter (1996). *Modernliğin Sosyolojisi (Özgürlük ve Cezalandırma),* Çeviren: Mehmet Küçük, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Yalçın, Hasan (2005). *NGO'lar Küreselleşmenin Misyonerleri,* Kaynak Yayınları, İstanbul.

Zizek, Slavoj (2012). *Gıdıklanan Özne (Politik Ontolojinin Yok Merkezi),* İngilizceden Çeviren: Şamil Can, 3. Basım, Ankara: Epos Yayınları.

Çevrimiçi Kaynaklar:

Benlik (2017a). *http://benlik.nedir.org/*, Erişim Tarihi: 22.08.2017.

Benlik (2017b). *http://milli-benlik.nedir.org/*, Erişim Tarihi: 22.08.2017.

Benlik (2017c). *http://benlik-ikilesmesi.nedir.org/,* Erişim Tarihi: 22.08.2017.

Benlik (2017d). *http://benlik-catismasi.nedir.org/*, Erişim Tarihi: 22.08.2017.

Benlik (2017e). *http://benlik-yitimi.nedir.org/,* Erişim Tarihi: 22.08.2017.

Benlik (2017f). *http://benlik-davasi.nedir.org/*, Erişim Tarihi: 22.08.2017.

Benlik (2017g). *http://ozguven.gen.tr/benlik-nedir/*, Erişim Tarihi: 25.08.2017.

Benlik (2017h). *http://psiko-sosyal.nedir.org/*, Erişim Tarihi: 02.08.2017.

http://halktv.com.tr/canli-yayin

https://kimkurdu.com/tele-1i-kimler-kurdu-hangi-goruslerin-kanali/

http://ngo.nedir.com/# ixzz3a9rt4Olu

https://tele1.com.tr/hakkimizda/

https://tr.linkedin.com/company/tv5-televizyonu

https://t24.com.tr/haber/yeni-haber-kanali-tele-1-yayin-hayatina-basladi-merkez-medyanin-sinsi-yandasligini-kiracagiz,378426

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:b16U2QuNPpwJ

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ulusal_Kanal&hl=tr&gl=tr&strip=1&vwsrc=0

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:bjf70g39x_kJ:

https://tr.wikipedia.org/wiki/Halk_TV&hl=tr&gl=tr&strip=1&vwsrc=0

http://www.mynet.com/halk-tv/

http://www.tv5.com.tr/iletisim.aspx